

**Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania
Minister Spraw Zagranicznych**

VII i VIII Sprawozdanie okresowe Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z wykonania postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet obejmujące okres od 1 czerwca 2002 r. do 31 maja 2010 r.

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, jako strona *Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet*, zgodnie z artykułem 18. tejże Konwencji, przedkłada VII i VIII raport ze stosowania Konwencji w ustawodawstwie i praktyce.

Raport VII i VIII obejmuje okres od 01 czerwca 2002 r. do 31 maja 2010 r.

Zgodnie z zaleceniami Komitetu CEDAW, w niniejszym raporcie przedstawione są wyłącznie informacje dotyczące tych obszarów problemowych, w których nastąpiły zmiany normatywne lub faktyczne w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego.

SPIS TREŚCI

- Artykuł 2. i 3 Obowiązek przeciwdziałania dyskryminacji**
    - Pełny rozwój i awans kobiet - 4**
  - Artykuł 4. Wzmocnienie równości między kobietami i mężczyznami - 9**
  - Artykuł 5. Stereotypowe postrzeganie ról kobiet i mężczyzn - 17**
  - Artykuł 6. Wykorzystywanie kobiet - 26**
  - Artykuł 7. Życie publiczne i państwowe - 31**
  - Artykuł 8. Reprezentacja i uczestnictwo kobiet na forum międzynarodowym – 38**
  - Artykuł 9. Obywatelstwo - 41**
  - Artykuł 10. Edukacja - 43**
  - Artykuł 11. Zatrudnienie - 50**
  - Artykuł 12. Równy dostęp do opieki zdrowotnej - 67**
  - Artykuł 13. Korzyści społeczne i ekonomiczne - 77**
  - Artykuł 14. Kobiety wiejskie – 81**
  - Artykuł 15. Równość wobec prawa i w sprawach obywatelskich - 89**
  - Artykuł 16. Równość w małżeństwie i wobec prawa rodzinnego - 90**
- ANEKS**

Artykuł 2. Obowiązek przeciwdziałania dyskryminacji

Artykuł 3. Pełny rozwój i awans kobiet

Zakaz dyskryminacji w Konstytucji RP

1.

Artykuły 32 i 33 Konstytucji RP dotyczące m. in. równości kobiet i mężczyzn wobec prawa i zakazujące dyskryminacji ze względu na płeć nie uległy zmianie w porównaniu do poprzedniego okresu sprawozdawczego. Oprócz Konstytucji RP w Polsce obowiązywało wiele ustaw regulujących poszczególne sfery życia społeczno - gospodarczego zawierających przepisy zakazujące dyskryminacji i jej przeciwdziałające.

Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu

2.

W latach 2002 – 2010 parokrotnie nowelizowano *Kodeks pracy* dostosowując go do wymagań tzw. dyrektyw równościowych Unii Europejskiej. Tym samym wzmocniono przepisy nakazujące równe traktowanie i zakazujące dyskryminacji w zatrudnieniu. W szczególności, należy tu wymienić: ustawę z dnia 14 listopada 2003 r. *o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz. U. Nr 213, poz. 2081)¹ oraz ustawę z dnia 21 listopada 2008 r. *o zmianie ustawy – Kodeks pracy* (Dz. U. Nr 223, poz. 1460, która weszła w życie 18 stycznia 2009 r.) na mocy której wprowadzono następujące regulacje:

- uszczegółowienie i doprecyzowanie pojęcia dyskryminacji pośredniej i molestowania seksualnego;
- doprecyzowanie przypadków nienaruszających zasady równego traktowania w zatrudnieniu;
- wprowadzenie nowych regulacji podnoszących standard ochrony pracowników przed dyskryminacją do których należy zaliczyć m.in.:
  - wprowadzenie zakazu stosowania jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika, który podporządkowuje się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu lub podejmuje działania przeciwstawiające się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu (art. 18^{3a} § 7 *Kodeksu pracy*);
  - przyznanie znacznie szerszej ochrony pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących mu z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu (art. 18^{3e} § 1 *Kodeksu pracy*); pracownik korzystający z takich uprawnień nie tylko nie może być z tego powodu zwolniony z pracy, ale także nie może to być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika w trakcie zatrudnienia albo ponoszenia przez niego jakichkolwiek negatywnych konsekwencji;
  - przyznanie ochrony pracownikowi udzielającemu pomocy innemu pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu (art. 18^{3e} § 2 *Kodeksu pracy*) - zakres tej ochrony jest analogiczny do ochrony, jaką posiada pracownik korzystający z uprawnień

---

¹ Ustawa weszła w życie w dniu 1 stycznia 2004 r. – jej regulacje zostały opisane w poprzednim sprawozdaniu z wykonania Konwencji.

przysługujących mu z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu.

Z danych zgromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w latach 2006 - 2009 sądy (rejonowe i okręgowe) rozpoznały 887 spraw wniesionych przez kobiety na podstawie art. 18^{3d} *Kodeksu pracy* z tytułu naruszenia zasad równego traktowania kobiet i mężczyzn. W latach 2009-2010 średnia wysokość odszkodowania zasądzonego przez sądy (rejonowe i okręgowe) w sprawach wniesionych przez kobiety na podstawie ww. artykułu wyniosła ok. 9 tys. zł. Regulacje dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji w zatrudnieniu zostały również zawarte w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 r. *o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu* (Dz. U. z 2003 r. Nr 58, poz. 514), ustawie z dnia 20 grudnia 2002 r. *o zmianie ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu oraz ustawy o systemie oświaty* (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 65), które zostały uchylone w 2004 roku, a następnie w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz. U. z 2008 r. Nr. 69, poz. 415, z późn. zm.). Wprowadzone ww. ustawami rozwiązania prawne dotyczyły zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne, oraz ze względu na przynależność związkową lub do organizacji pracodawców w zakresie:

- a) kryteriów wydawania zezwoleń na pracę cudzoziemców;
- b) zasad działalności agencji zatrudnienia;
- c) prowadzenia pośrednictwa pracy;
- d) przyjmowania ofert pracy zgłaszanych przez pracodawców;
- e) poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej;
- f) kierowania i korzystania ze szkoleń.

Ustawa o promocji zatrudnienia (...) zawiera również przepisy karne dotyczące postępowania w przypadku naruszenia zakazów dyskryminacji. W myśl tych przepisów kto prowadząc agencję zatrudnienia, nie przestrzega zasady zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie lub ze względu na przynależność związkową albo też z ww. powodów odmówi zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, podlega karze grzywny nie niższej niż 3 000 zł.

Ochrona przed dyskryminacją w *Kodeksie karnym*

3.

W okresie sprawozdawczym obowiązywały przepisy *Kodeksu karnego* penalizujące szereg zachowań, które mogą mieć związek z dyskryminacją, m.in.: doprowadzenie namową lub przez udzielenie pomocy do targnięcia się na własne życie (art. 151), spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156), spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia (art. 157), groźba (art. 190), stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej (art. 191 §1), znęcanie się fizyczne lub psychiczne (art. 207), pomówienie osoby (art. 212 § 1 i § 2), znieważenie (art. 216 § 1 i § 2), uderzenie lub inne naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 § 1), złośliwe lub uporczywe naruszanie praw pracownika (art. 218 § 1 i § 2), niezgłoszenie lub zgłoszenie nieprawdziwych danych do organu ubezpieczeń społecznych, niedopełnienie obowiązków BHP poprzez narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub powstania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 220 § 1), pozyskiwanie informacji bez uprawnienia (art. 267), niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub zmienianie zapisu istotnej informacji lub utrudnianie zapoznania się z nią przez osobę uprawnioną (art. 268). Za popełnienie wymienionych przestępstw sądy mogą

wymierzać kary pozbawienia wolności, ograniczenia wolności oraz grzywny. Możliwe jest zastosowanie środków karnych w postaci: pozbawienia praw publicznych, zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakazu wstępu na imprezę masową, zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, zakazu prowadzenia pojazdów, wypadku, obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, nawiązki, świadczenia pieniężnego, podania wyroku do publicznej wiadomości.

Ochrona przed dyskryminacją w *Kodeksie cywilnym*

4.

W *Kodeksie cywilnym* ochronę przed działaniami dyskryminacyjnymi zapewniały przepisy dotyczące ochrony dóbr osobistych. Zgodnie z art. 24 § 1 *Kodeksu cywilnego* osoba, która dopuściła się naruszenia dóbr osobistych w postaci nierównego lub dyskryminującego działania lub zaniechania, ma obowiązek dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w *Kodeksie cywilnym*, osoba której dobro osobiste zostało naruszone może również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Natomiast, jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania

5.

W latach 2006-2009 w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej prowadzono prace nad projektem ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania. Projekt ustawy miał na celu uzupełnienie istniejących już regulacji w obszarze równego traktowania. W kwietniu 2010 roku Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania został upoważniony do kontynuowania prac nad ustawą, która została uchwalona już po okresie sprawozdawczym w dniu 3 grudnia 2010 roku i weszła w życie w dniu 1 stycznia 2011 r.

Ustawa określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Określa również organy właściwe w sprawach równego traktowania. Wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania zostało powierzone Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Równego Traktowania oraz Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje zadania dotyczące przestrzegania zasady równego traktowania jako organ niezależny w rozumieniu przepisów *dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy*. Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania powoływany i odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów realizuje politykę rządu w zakresie równego traktowania. Ustawa nakłada na Pełnomocnika obowiązek opracowania Krajowego Programu Działań na

rzecz Równego Traktowania, będącego dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety działań rządu na rzecz równego traktowania, w szczególności w zakresie:

- 1) podnoszenia świadomości społecznej w zakresie równego traktowania, w tym na temat przyczyn i skutków naruszenia zasady równego traktowania;
- 2) przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania;
- 3) współpracy z partnerami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami w zakresie równego traktowania.

Jednym z obszarów, który zostanie szeroko ujęty w Krajowym Programie będzie przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć.

Instytucje odpowiedzialne za realizację polityki równości płci

6.

W okresie sprawozdawczym zadania związane z realizacją polityki równości płci nieprzerwanie realizowane były w ramach funkcjonowania kolejnych urzędów zajmujących się przeciwdziałaniem dyskryminacji. W latach 2001-2005 w Polsce funkcjonował Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.² Od 2006 r. instytucją odpowiedzialną m.in. za realizację polityki równości płci był Departament do spraw Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji wyodrębniony w strukturze Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Departament przejął część kompetencji Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Odpowiedzialny był za koordynację działań związanych ze statusem kobiet i rodziny w społeczeństwie oraz realizację zadań z zakresu przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji zgodnie z właściwością Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Do zadań Departamentu należało w szczególności:

- a) dokonywanie analiz i oceny sytuacji prawnej i społecznej kobiet i rodziny oraz osób dyskryminowanych, a także inicjowanie i koordynowanie działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania oraz wyrównywania szans osób dyskryminowanych;
- b) opracowywanie założeń polityki i aktów normatywnych związanych ze statusem kobiet i rodziny oraz przeciwdziałania dyskryminacji;
- c) opiniowanie projektów aktów normatywnych i innych dokumentów oddziałujących na sytuację kobiet i rodziny w społeczeństwie oraz w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji;
- d) współpraca z właściwymi organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie ich odpowiedzialności za realizację zadań i programów na rzecz kobiet i przeciwdziałania dyskryminacji;
- e) inicjowanie, realizowanie, koordynowanie oraz monitorowanie realizacji rządowych programów na rzecz kobiet, rodziny i przeciwdziałania dyskryminacji oraz dotyczących problematyki wyrównywania szans;
- f) koordynacja współpracy z organizacjami międzynarodowymi w sprawach związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji;
- g) promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki przeciwdziałania dyskryminacji i równych szans oraz prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych na rzecz podnoszenia świadomości na temat dyskryminacji i jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowania;

---

² Informacja na temat powołania i kompetencji Pełnomocnika została przedstawiona w poprzednim Sprawozdaniu za lata 1998-2002.

- h) realizacja zadań w okresie świadczenia należnej pomocy ofiarom dyskryminacji w dochodzeniu ich praw;
- i) opracowywanie i realizowanie projektów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz innych środków pochodzących z budżetu UE.

Departament funkcjonował do marca 2010 r. jednak w celu realizacji zadania dotyczącego wyrównywania szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy utworzono Wydział ds. Równości Płci na Rynku Pracy w Departamencie Analiz Ekonomicznych i Prognoz.

W 2008 roku został powołany Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania w randze sekretarza stanu (na mocy *rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 r. w sprawie Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania*, (Dz. U. Nr 75, poz. 450, z późn. zm.). Do zadań Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania należało:

1. realizowanie polityki rządu w zakresie równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię lub wyznanie, poglądy polityczne, wiek, orientację seksualną, stan cywilny oraz rodzinny;
2. opiniowanie projektów aktów prawnych i innych dokumentów rządowych w zakresie, o którym mowa w pkt 1;
3. przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania równego traktowania, a także występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych w zakresie spraw należących do Pełnomocnika;
4. podejmowanie działań zmierzających do eliminacji lub ograniczenia skutków powstałych w wyniku naruszenia zasady równego traktowania;
5. dokonywanie analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej w zakresie o którym mowa w pkt 1;
6. monitorowanie sytuacji w zakresie równego traktowania;
7. promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania.

Pełnomocnik wykonywał swoje zadania we współdziałaniu z właściwymi organami administracji rządowej. Pełnomocnik nie miał samodzielnej inicjatywy ustawodawczej, mógł jednak – za zgodą Prezesa Rady Ministrów – wносить do rozpatrzenia przez Radę Ministrów opracowane przez siebie projekty dokumentów rządowych, które wynikały z zakresu jego działania, w tym rządowe programy na rzecz równego traktowania oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię lub wyznanie, poglądy polityczne, wiek, orientację seksualną, stan cywilny oraz rodzinny. Po okresie sprawozdawczym na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 2010 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania, kompetencje Pełnomocnika zostały rozszerzone o:

1. sporządzanie sprawozdań i raportów z realizacji umów międzynarodowych dotyczących równego traktowania oraz przeciwdziałania dyskryminacji;
2. koordynowanie i monitorowanie programów na rzecz równego traktowania;
3. realizację projektów lub programów współfinansowanych ze środków UE oraz innych organizacji międzynarodowych;
4. kompetencje związane z przeciwdziałaniem dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

W związku z wejściem w życie od 1 stycznia 2011 roku ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania*

Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania powołany na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 roku stał się Pełnomocnikiem w rozumieniu ustawy.

Art. 4 Wzmocnienie równości między kobietami i mężczyznami

Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet

7.

Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn opracował II etap wdrożeniowy *Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet*, którego realizację przewidziano na lata 2003 – 2005. Program ten został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r. Zgodnie z założeniami *Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet* był dokumentem o znaczeniu strategicznym i zakładał kompleksowe podejście do problemów kobiet we wszystkich obszarach społecznych zakładając otwartą formułę dialogu społecznego i współpracę przy jego realizacji z placówkami naukowo-badawczymi, organizacjami pozarządowymi, samorządem terenowym, centralami związków zawodowych oraz mediami. Program skierowany został do administracji centralnej i terenowej. Struktura *Krajowego Programu* odzwierciedlała strukturę *Pekińskiej Platformy Działania* – zgodnie z którą każdy rozdział poświęcony został różnym obszarom społecznym. Celem programu była realizacja praw kobiet w kontekście praw człowieka, w szczególności poprzez wdrażanie międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka, w tym regulacji dotyczących kobiet oraz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn.³ W celu oceny stanu realizacji zadań zapisanych w Krajowym Programie Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn przygotował i opracował *Informację Rządu dotyczącą Realizacji Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet* obejmującą okres od 19 sierpnia 2003 r. do 31 sierpnia 2004 r. Informacja jest odzwierciedleniem stanu realizacji zadań zapisanych w Krajowym Programie Działań. Analiza okresu objętego monitoringiem pokazała, że zadania te zostały zrealizowane w 63%. Jednym z rezultatów było powołanie 16 województwach Pełnomocników Wojewodów do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn przy Urzędach Wojewódzkich. Wyznaczenie Pełnomocników we wszystkich województwach na terenie kraju dało możliwość wprowadzania i rozpowszechniania założeń Programu. Wyznaczono także w 12 urzędach administracji rządowej osoby odpowiedzialne za monitorowanie realizacji zasady równości płci w dostępie do stanowisk kierowniczych. Oprócz tego stworzono skuteczny mechanizm współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn. Istotnym elementem tego systemu jest udzielanie wsparcia finansowego organizacjom pozarządowym, poprzez zlecenie im zadań służących poprawie sytuacji kobiet.

Zasada równości kobiet i mężczyzn w projektach realizowanych w ramach programów finansowanych z funduszy UE

8.

Zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1081/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1784/1999 (Dz. Urz. UE L 210 z 31. 07. 2006, str. 12, z późn. zm.) oraz rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu

---

³ Szczegółowe informacje nt. założeń Programu zostały przedstawione w VI Sprawozdaniu okresowym za lata 1998-2002.

Spółecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz. Urz. UE L 210 z 31. 07. 2006, str. 25 z późn. zm.), a także art. 2 i 3 Traktatu o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30, z późn. zm.), art. 8 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2, z późn. zm.) oraz art. 23 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 303 z 14. 12. 2007, str. 1) zasada równości kobiet i mężczyzn jest jedną z zasad horyzontalnych polityk Unii Europejskiej. Rząd polski przestrzega niniejszej zasady eliminując wszelkie nierówności oraz promując równość między kobietami a mężczyznami poprzez działania podejmowane w ramach programów realizowanych z udziałem funduszy strukturalnych. W sposób szczególny zasada równości szans płci, w tym niwelowania nierówności występujących na rynku pracy realizowana jest w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL) współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Zasada równości szans jest jednak przede wszystkim obecna w rozwiązaniach implementacyjnych, realizowanych w formie projektów w PO KL – np. w działaniach mających na celu zwiększenie szans na podjęcie zatrudnienia, powrót na rynek pracy, podnoszenie kwalifikacji zawodowych i zdobywanie nowych kompetencji. Szczególny nacisk został położony na zwiększanie zatrudnienia wśród kobiet, które są lub mogą być grupą defaworyzowaną na rynku pracy. Wsparcie w postaci szkoleń, doradztwa, środków na działalność gospodarczą i różnego rodzaju kursów, w szczególności skierowane jest do kobiet powracających na rynek pracy po przerwie związanej z macierzyństwem czy kobiet o zdezaktualizowanych lub niskich kwalifikacjach zawodowych.

Ponadto, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego przygotowało w 2009 roku w ramach PO KL *Agendę działań na rzecz równości szans płci*. Dokument ten przewiduje w latach 2009-2013 podjęcie szeregu działań na rzecz wzmocnienia potencjału równościowego. Dzięki świadomym i systematycznym działaniom, wszelkie podmioty zaangażowane we wdrażanie PO KL będą realizować zasadę równości szans kobiet i mężczyzn przyczyniając się do wzmocnienia równości płci. W 2009 roku wprowadzony został *standard minimum* realizacji zasady równości szans płci (standard ocen wniosków o dofinansowanie projektu pod kątem spełnienia zasady równości płci). Rokrocznie organizowany jest konkurs dobre praktyki EFS, w ramach którego została wydzielona kategoria polityki horyzontalnej zasada równości równości szans płci. Przygotowano również podręcznik dobrych praktyk (polskich i zagranicznych) z zakresu równości szans płci w celu dostarczenia potencjalnym projektodawcom pomysłów ciekawych i skutecznych sposobów na włączenie tej polityki horyzontalnej do projektów.

Projekty współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

9.

W okresie sprawozdawczym w ramach programów operacyjnych współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) podjęto działania na rzecz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn. W okresie programowania przypadającego na lata 2004-2006 w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL) istniało specjalne działanie 1.6 „*Integracja i reintegracja zawodowa kobiet*”, którego celem było udzielenie wielostronnego wsparcia kobietom na rynku pracy poprzez podjęcie działań na rzecz:

- propagowania równości szans,
- włączenia kobiet do grupy beneficjentów korzystających z aktywnych form walki z bezrobociem, w ramach programów realizowanych przez rząd,

- włączania partnerów społecznych w działania promujące nowy model społeczny, uwzględniający równe prawa kobiet i mężczyzn, w kontekście zawodowym i społecznym.

Typy projektów realizowanych (dane dotyczą 324 projektów zrealizowanych od początku wdrażania Działania):

- kursy szkoleniowe dla kobiet - podnoszące ich kwalifikacje zawodowe (230 projektów),
- doradztwo zawodowe dla kobiet (99 projektów),
- subsydiowane staże pracy/przygotowanie zawodowe w miejscu pracy (125 projektów),
- kursy szkoleniowe dla kobiet z zakresu aktywizacji zawodowej (94 projekty),
- doradztwo psychologiczne i prawne (90 projektów),
- wspieranie przedsiębiorczości wśród kobiet: przyznawanie jednorazowych środków na podjęcie własnej działalności gospodarczej, w szczególności na obszarach wiejskich; szkolenia dla kobiet w zakresie rozwoju własnej działalności gospodarczej (78 projektów),
- kursy szkoleniowe dla kobiet w zakresie nabywania i wykorzystywania umiejętności i wiedzy na temat: elastycznego podejścia do zawodu, pracy w trzecim sektorze, pracy w ramach wolontariatu, rozwijania własnej działalności gospodarczej (50 projektów),
- opracowywanie i uruchomienie baz danych o lokalnych rynkach pracy, zawierających informacje o ofertach zatrudnienia dla kobiet, formach zatrudnienia, możliwościach podnoszenia kwalifikacji, rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, uzyskania jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej (11 projektów),
- przygotowanie i wdrożenie akcji informacyjno-edukacyjnych skierowanych do kobiet i pracodawców, na rzecz zwalczania stereotypów w postrzeganiu ról kobiecych i męskich w życiu zawodowym i rodzinnym (9 projektów),
- tworzenie programów specjalnych, innowacyjnych i inicjatyw lokalnych na rzecz zatrudnienia kobiet, w tym tworzenie nowych miejsc pracy dla bezrobotnych kobiet (7 projektów),
- projekty badawcze i ekspertyzy mające na celu diagnozę sytuacji kobiet na rynku pracy oraz realizację zasady równości szans kobiet w dostępie do zatrudnienia (ujęcie horyzontalne) (5 projektów),
- projekty badawcze i ekspertyzy mające na celu diagnozę zróżnicowania szans kobiet w dostępie do rynku pracy o zasięgu lokalnym (ujęcie regionalne) (5 projektów),
- projekty pilotażowe mające za zadanie wsparcie samoorganizacji kobiet (organizowanie grup interesu, grup wsparcia) (2 projekty),
- doradztwo/poradnictwo dla pracowników instytucji rynku pracy (w tym NGO działających na rzecz kobiet) w zakresie równości szans mężczyzn i kobiet (1 projekt),
- szkolenia dla przedsiębiorców w zakresie: elastycznych form zatrudnienia, ze szczególnym uwzględnieniem nowoczesnych technologii oraz nowoczesnych metod organizacji pracy (np.: telepraca, praca do wykonywania w domu, praca na zastępstwo); praw i obowiązków związanych z równością szans kobiet i mężczyzn wynikających z przepisów prawa pracy (1 projekt).

Ponadto w ramach powyższego działania Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zrealizowało 11 projektów, które miały na celu m.in.:

- promowanie przedsiębiorczości kobiet, ich aktywności w życiu społecznym i zawodowym przy jednoczesnym mobilizowaniu kobiet do działania, dzięki któremu będą w stanie same stworzyć sobie miejsce pracy. Drogą do tego było dostarczenie kobietom niezbędnej wiedzy o tym jak założyć własną firmę, gdzie szukać funduszy na działalność, jak promować swój biznes („*Jak dobrze być przedsiębiorczą kobietą!*”- efektem projektu była kampania medialna, m.in. program telewizyjny, spoty, publikacje w formie książkowej i dostępne na stronie internetowej);

- uświadomienie opinii publicznej istnienia zjawiska dyskryminacji kobiet po czterdziestym piątym roku życia na rynku pracy („*Poszukiwana 45+: rzetelność, zaangażowanie, doświadczenie*”- efektem projektu była kampania medialna, m.in. spoty i billboardy, publikacje w formie książkowej i dostępne na stronie internetowej);

- aktywizację w wymiarze zawodowym, edukacyjnym, społecznym i osobistym. Projekt przygotowywał lokalne liderki, które będą animować aktywne działania w środowisku wiejskim („*Stereotyp, a równe szanse kobiet i mężczyzn w środowiskach wiejskich*”- efektem projektu były szkolenia, publikacja w formie książkowej i dostępna na stronie internetowej www.akademiakobiet.pl);

- zmianę klimatu społecznego wśród pracodawców i kobiet wchodzących na rynek pracy po urodzeniu dziecka oraz powracających do zatrudnienia po urlopie macierzyńskim lub wychowawczym jako potencjalnie dobrych i efektywnych pracowników, a także poprawienie samooceny tej grupy i zwiększenie jej motywacji do wchodzenia i powracania na rynek pracy („*Między rodziną a pracą – godzenie ról społecznych i zawodowych kobiet*” – efektem projektu była kampania medialna, m.in. spoty i billboardy, publikacje w formie książkowej i dostępne na stronie internetowej);

- upowszechnianie wiedzy na temat elastycznych form zatrudnienia wśród kobiet i tym samym zwiększenie ich motywacji do aktywnego uczestnictwa w rynku pracy („*Elastyczne formy zatrudnienia – łączenie życia zawodowego z rodzicielstwem*” efektem projektu była kampania medialna, m.in. publikacje w formie książkowej i dostępne na stronie internetowej www.kobieta.gov.pl);

- podniesienie świadomości na temat znowelizowanego *Kodeksu pracy* pod kątem przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć („*Promocja antydyskryminacyjnych przepisów prawa pracy*” – publikacja broszurek i umieszczenie artykułów na stronie internetowej www.kobieta.gov.pl);

- podnoszenie świadomości na temat godzenia ról zawodowych i rodzinnych/prywatnych kobiet i mężczyzn („*Partnerstwo w rodzinie – szansą kobiet na rynku pracy*” – warsztaty, konferencje, broszurka). Celem projektu było promowanie współodpowiedzialności kobiet i mężczyzn w życiu rodzinnym i zawodowym oraz partnerskiego modelu w realizacji obowiązków rodzicielskich i domowych;

- rozpowszechnianie badań na temat równouprawnienia kobiet i mężczyzn we wszystkich aspektach życia takich jak: zdrowie, edukacja, rynek pracy, zapobieganie przemocy itp. („*Różne role, takie same szanse. Monitorowanie realizacji równości płci*”). Realizacja projektu przyczyniła się również do rewitalizacji strony internetowej www.monitoring.rownystatus.gov.pl, zawierającej kompleksowe informacje na temat różnych aspektów życia społecznego z perspektywy płci;

- podnoszenie świadomości na temat sytuacji kobiet na rynku pracy („*Kobieta - Rodzina - Praca - kampania medialna*”) w ramach której zrealizowano m. in. program telewizyjny, stronę internetową www.kobietawpracy.eu oraz wydano broszury na temat sytuacji kobiet na rynku pracy;

- zbadanie sytuacji kobiet w wybranych aspektach: („*Diagnoza sytuacji społeczno zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*” „*Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy*”) - wyniki badań pozwoliły na uzupełnienie wiedzy na temat różnych aspektów funkcjonowania kobiet na rynku pracy i przyczyniły się do modyfikacji strategii skierowanych na rozwój ich uczestnictwa w rynku pracy.

Realizacja powyższych projektów pozwoliła na upowszechnienie wiedzy na temat najbardziej skutecznych strategii i praktyk przezwycięzania niekorzystnych dla kobiet zjawisk na rynku pracy.

W ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej Equal (2004-2006) istniało specjalne działanie skierowane na wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn (Temat G). Realizowane w ramach tego programu projekty miały w głównej mierze na celu wypracowanie i przetestowanie oraz wdrożenie do głównego nurtu polityki innowacyjnych rozwiązań zapobiegających dyskryminacji i nierówności na rynku pracy w tym również zwalczanie uprzedzeń wynikających z przypisania stereotypowych ról kobiet i mężczyzn dotyczących życia rodzinnego i zawodowego. Przykładem dobrych praktyk wypracowanych w niniejszym programie jest projekt *Gender Index* zrealizowany przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju UNDP i w partnerstwie m.in. z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej. Celem projektu było upowszechnienie zarządzania różnorodnością oraz polityki równego traktowania i zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć w miejscu pracy, poprzez opracowanie i promocję modelu zarządzania firmą równych szans oraz wskaźnika *Gender Index* - pierwszego w Polsce narzędzia służącego analizie miejsca pracy z perspektywy równego traktowania ze względu na płeć.

W okresie programowania przypadającego na lata 2007-2013 w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) przewidziano m.in. działania skierowane na tworzenie rozwiązań na rzecz równości szans, mobilności i przekwalifikowań, jak również promowanie równych szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy i zwalczanie stereotypowego postrzegania ról kobiecych i męskich w życiu zawodowym i społecznym. Do jednych z wielu projektów stanowiących przykłady realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn w PO KL można zaliczyć projekty:

a), „Aktywizacja społeczno-ekonomiczna kobiet na poziomie lokalnym i regionalnym”, nakierowanego na poprawę sytuacji kobiet na rynku pracy między innymi poprzez spowodowanie intensyfikacji działań instytucji rynku pracy podejmowanych na ich rzecz. Zagadnienia poruszane w projekcie obejmowały m.in. różnice w wynagradzaniu kobiet i mężczyzn, bariery awansów, nierówne traktowanie ze względu na płeć, problemy związane z biernością zawodową oraz przedwczesną dezaktywizacją. Na podstawie badań przeprowadzonych w projekcie powstał przekaz informacyjno – promocyjny, służący budowaniu wizerunku pracujących kobiet jako pełnoprawnych i bardzo wartościowych uczestników rynku pracy. Poruszona została również kwestia aktywizacji zawodowej kobiet w wieku 50+. W ramach projektu zrealizowano m. in. kampanię medialną popularyzującą zasadę równości płci na rynku pracy oraz aktywność zawodową kobiet, w tym mieszkanek małych miast, wsi i obszarów wiejskich (reportaże i programy telewizyjne „*Profesjonalistki*”, „*A mnie się uda*”, „*Potrzebna od zaraz*” oraz audycje radiowe). Uruchomiony został również portal www.rowniwpracy.gov.pl, a także zorganizowano 16 konferencji regionalnych pod hasłem „Czas na kobiety aktywne i przedsiębiorcze”.

b) „Godzenie ról zawodowych i rodzinnych kobiet i mężczyzn”, którego realizacja ma przyczynić się do zmniejszenia skali defaworyzacji na rynku pracy kobiet posiadających dzieci. Celem projektu jest wypracowanie i wdrożenie na szeroką skalę mechanizmów godzenia ról na poziomie przedsiębiorstwa, rozpoznanych w ramach tzw. dobrych praktyk krajowych i europejskich. Ma on również na celu włączenie partnerów społecznych – lokalnych Publicznych Służb Zatrudnienia, organizacji pracodawców i związków zawodowych do kształtowania rozwiązań zmniejszających defaworyzację kobiet na rynku pracy, w związku z ich sytuacją rodzinną. W ramach projektu przeprowadzono badania jakościowe i ilościowe pracobiorców i pracodawców dotyczące godzenia ról, służące określeniu oczekiwań i barier zarówno prawnych, jak i świadomościowych, związanych z wprowadzaniem i funkcjonowaniem mechanizmów godzenia ról na poziomie miejsca pracy. Zrealizowano ponadto badania jakościowe gospodarstw domowych pod kątem barier kulturowych i ekonomicznych wdrażania polityki godzenia ról, służące m.in. przygotowaniu założeń do ogólnopolskiej kampanii promocyjno – edukacyjnej. W ramach kampanii przeprowadzono działania medialne promujące partnerski model rodziny oraz mechanizmy godzenia ról: spoty TV, artykuły prasowe, audycje radiowe i telewizyjne, a także rozdystrybuowano plakaty i broszury do 300 przedszkoli i 300 szkół podstawowych na terenie całej Polski.

c) Projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”

W roku 2010 Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania podjął prace nad przygotowaniem projektu, którego realizacja rozpoczęła się już po okresie sprawozdawczym. Celem ogólnym projektu jest stworzenie spójnego i efektywnego systemu przeciwdziałania dyskryminacji w ramach administracji publicznej. Cele szczegółowe projektu to:

- a) usprawnienie wdrażania zasady równego traktowania w administracji publicznej przez powołanie ogólnopolskiej sieci Koordynatorów ds. Równego Traktowania w urzędach administracji publicznej odpowiedzialnych za wdrażanie i monitorowanie zasady równego traktowania i przeciwdziałania dyskryminacji zarówno na terenie urzędu, jak i w bieżącej polityce danej instytucji;
- b) podniesienie kompetencji kadr administracji publicznej poprzez przeszkolenie ok. 400 pracowników administracji publicznej z zakresu realizacji zasady równego traktowania i przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji;
- c) wprowadzenie zasady równego traktowania do standardu dobrego rządzenia poprzez opracowanie *Strategicznych Rekomendacji na rzecz Równego Traktowania* będących bazą do opracowania dokumentu rządowego czyli *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*, określającego cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania w różnych obszarach również w obszarze płci;
- d) upowszechnienie idei równości i przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji poprzez zrealizowanie kampanii informacyjnej pt. „Widzisz? Reaguj!” nt. równego traktowania w administracji publicznej.

W ramach projektu na rok 2011 zaplanowano także przeprowadzenie w wybranych instytucjach administracji rządowej badania wskaźnikiem *Gender Index* dostosowanym do warunków istniejących w administracji publicznej. Wskaźnik będzie rozszerzony o wszystkie obszary dyskryminacji uwzględniając zasadę zarządzania różnorodnością (*Diversity Index*). Analiza wskaźnikiem *Gender Index* obejmować będzie m.in. obszary: rekrutację, ochronę przed zwolnieniem, dostęp do szkoleń, wynagrodzenia, dostęp do awansów, godzenie życia zawodowego z rodzinnym, ochrona przed molestowaniem i mobbingiem w miejscu pracy. Opracowane zostaną również raporty indywidualne z rekomendacjami dla poszczególnych

instytucji wraz z dokładnym określeniem obszarów problemowych i zaleceniami do wdrożenia. Realizacja projektu potrwa do końca roku 2012.

Projekty zrealizowane w ramach Programu na rzecz Zatrudnienia i Solidarności Społecznej PROGRESS (2007-2013) Komisji Europejskiej

10.

W ramach Programu PROGRESS Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zrealizowało dwa projekty. W latach 2008-2009 realizowany był projekt pt. „*Gender mainstreaming jako narzędzie zmiany*”, którego głównym celem było podniesienie świadomości pracowników administracji publicznej w zakresie horyzontalnej polityki społecznej – *gender mainstreaming*, czyli wprowadzania perspektywy równości płci w obszar społecznej, politycznej i gospodarczej działalności państwa. W ramach projektu przeprowadzono m. in. szkolenia z zakresu *gender mainstreaming* dla ok. 600 przedstawicieli wszystkich ministerstw oraz najważniejszych urzędów państwowych. W latach 2008-2010 realizowany był projekt „*Postęp, przeciwdziałanie dyskryminacji, promocja różnorodności.*” W ramach projektu podjęto działania informacyjno-promocyjne, polegające m.in. na cyklu spotkań dziennikarzy, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz administracji publicznej, które miały na celu budowanie szerokiego dialogu społecznego na temat niedyskryminacji oraz promowania różnorodności w Polsce. Ponadto celem projektu było uwrażliwienie społeczeństwa na problemy osób doświadczających dyskryminacji, wzmacnianie grup i osób zajmujących się powyższą tematyką oraz wypracowanie rekomendacji mających służyć przygotowywaniu przyszłych działań i akcji dotyczących niedyskryminacji i promocji różnorodności w Polsce.

Działania podjęte w ramach Europejskiego Roku Równych Szans 2007

11.

W roku 2007 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej było jednostką wdrażającą strategię Europejskiego Roku Równych Szans dla Wszystkich 2007 ustanowionego Decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady nr 771/2006/WE z dnia 17 maja 2006 r. Działania podjęte w ramach Roku skupiały się na zrealizowaniu następujących celów:

Prawo - podniesienie poziomu znajomości prawa równościowego i antydyskryminacyjnego, wynikających z niego praw i obowiązków obywateli oraz państw.

Reprezentacja – pobudzanie dyskusji na temat sposobów zwiększania udziału w życiu społecznym grup słabo reprezentowanych, jako że polityka równych szans to nie tylko przeciwdziałanie dyskryminacji, ale również promowanie równego udziału.

Uznanie wartości płynących z różnorodności - tworzenie klimatu sprzyjającego afirmacji różnorodności jako wielkiej wartości społeczeństwa, na którą składają się wszyscy członkowie społeczności, niezależnie od płci, rasy, pochodzenia etnicznego, religii, przekonań, wieku, niepełnosprawności i orientacji seksualnej.

Szacunek i tolerancja - promowanie modelu bardziej spójnego społeczeństwa poprzez budowanie więzi pomiędzy różnymi grupami społecznymi oraz eliminowanie stereotypów i uprzedzeń.

Działania obejmowały kampanie medialne, szkolenia trenerów, spotkania integracyjne, opracowanie podręczników i metod nauczania. Dofinansowano działania prowadzone przez organizacje pozarządowe, partnerów społecznych, szkoły, uniwersytety, które reprezentują interesy wszystkich dyskryminowanych grup społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, wyznanie lub światopogląd, poglądy polityczne, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

Program „Aktywna kobieta”

12.

W 2007 roku rząd sfinansował z rezerwy Funduszu Pracy program pt. „Aktywna kobieta”. Celem programu było zwiększenie wskaźnika zatrudnienia kobiet i ułatwienie bezrobotnym kobietom w wieku powyżej 50 lat udziału w przedsięwzięciach zwiększających szansę na podjęcie pracy i jej utrzymanie lub uruchomienie własnej działalności gospodarczej. Uczestnikami projektów aktywizacji zawodowej realizowanych w ramach Programu były bezrobotne kobiety powyżej 50 roku życia mające trudności ze znalezieniem pracy. Priorytetowo były traktowane te projekty, które uwzględniały: szkolenia w zawodach deficytowych na rynku pracy bądź też uzupełnianie kwalifikacji w zawodach posiadanych przez osoby bezrobotne o dodatkowe bądź brakujące umiejętności, przygotowanie zawodowe oraz dotacje na podejmowanie działalności gospodarczej. Powiatowe urzędy pracy objęły działaniami ponad 2 300 bezrobotnych kobiet.

Projekty realizowane w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych, w tym kobiet i dziewcząt niepełnosprawnych

13.

W okresie sprawozdawczym rząd podejmował działania mające na celu promocję praw i pełnego uczestnictwa kobiet niepełnosprawnych w społeczeństwie. W ramach implementacji Zalecenia nr Rec(2006)5 Komitetu Ministrów Rady Europy *”Plan Działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006-2015”* - podjęto działania informacyjne (m.in. konferencja, badania, wydanie publikacji, informacje na stronie internetowej) mające na celu rozpowszechnienie wiedzy na temat społecznego wymiaru niepełnosprawności, a co za tym idzie, zwrócenia uwagi na trudną sytuację dziewcząt i kobiet niepełnosprawnych, które są zagrożone podwójną dyskryminacją – z racji niepełnosprawności oraz płci.

Ponadto w okresie sprawozdawczym realizowano liczne projekty finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) mające na celu poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych w tym kobiet. Do najważniejszych z nich można zaliczyć:

- **Komputer dla Homera 2003** – program pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego rehabilitację zawodową i społeczną osób niewidomych i niedowidzących;
- **Pegaz 2003 moduł I i Pegaz 2010 moduł II** – program pomocy likwidacji barier w komunikowaniu się oraz transportowych_uniemożliwiających lub utrudniających niepełnosprawnym funkcjonowanie w życiu społecznym i zawodowym;
- **SPRAWNY DOJAZD** – program pomocy w nabyciu przez osoby niepełnosprawne samochodu osobowego oraz w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B;
- **STUDENT i STUDENT II** – program pomocy w kształceniu ustawicznym osób niepełnosprawnych;
- **POWÓDŹ 2010** – program pomocy osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku skutków powodzi mającej miejsce w maju 2010 roku.

W latach 2006-2010 z ww. programów celowych PFRON udzielono wsparcia 72 438 kobietom, które stanowiły 50,38% wszystkich beneficjentów programów.

Ponadto Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych prowadzi stały monitoring sytuacji osób niepełnosprawnych - w tym kobiet - na rynku pracy. Poza obszarem

zatrudnienia monitorowane są też inne aspekty sytuacji społeczno-ekonomicznej takie jak edukacja, kultura, turystyka.

Do przykładów dobrych praktyk na rzecz kobiet i dziewcząt niepełnosprawnych można zaliczyć dofinansowanie projektów ukierunkowanych wyłącznie na kobiety niepełnosprawne. Są to np. Punkt Konsultacyjny dla kobiet niepełnosprawnych założony przez fundację FAZON (Fundusz Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych) <http://www.fazon.pl/> i portal Stowarzyszenia Kobiet Niepełnosprawnych One (DOM OTWARTY - Wirtualne miejsce dla kobiet z niepełnosprawnością <http://www.domotwarty.org.pl/media.html> dofinansowany przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej w ramach rządowego programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Artykuł 5. Stereotypowe postrzeganie ról kobiet i mężczyzn

Inicjatywy podjęte w celu przeciwdziałania stereotypowemu postrzeganiu ról kobiet i mężczyzn

14.

W okresie sprawozdawczym zostały podjęte liczne inicjatywy mające na celu przeciwdziałanie stereotypowemu postrzeganiu ról kobiet i mężczyzn. W latach 2002-2005 Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn podjął m.in. działania na rzecz eliminacji szkodliwych stereotypów w obszarze podziału ról kobiet i mężczyzn oraz wypracowania odpowiedzialnych postaw w zakresie planowania rodziny i partnerskiego modelu rodziny. Pełnomocnik organizował konferencje i seminaria na poziomie krajowym i międzynarodowym, przygotowywał wydawnictwa (ulotki i broszury), a także współpracował z odpowiednimi resortami, we wszystkich wymienionych wyżej kwestiach. Prowadził także akcje uświadamiająco-informacyjne, takie jak przyznawanie odznaki „Okulary Równości” dla osób i instytucji publicznych oraz mediów wyróżniających się ostrością widzenia problemów związanych z równością oraz anty-nagrody („Skierowania do okulisty”) dla tych, którzy owych problemów nie dostrzegają. Określone w *Krajowym Programie na rzecz Kobiet - II etap na lata 2003-2005* zadanie dotyczące promocji zasady równości płci i niestereotypowego przedstawiania kobiet w środkach masowego przekazu, zostało zrealizowane m.in. w ramach unijnego Projektu Phare 2002 „Wzmacnianie polityki równego traktowania kobiet i mężczyzn”. Pod patronatem Pełnomocnika, we współpracy z Krajową Radą Radiofonii i Telewizji i Centrum Badań nad Równością Płci przy Uniwersytecie w Roskilde (Dania), zorganizowane zostały konferencje i szkolenia dla przedstawicieli mediów na temat standardów równego udziału kobiet i mężczyzn w procesie podejmowania decyzji w mediach oraz problematyki praw kobiet. Zrealizowano również projekt badawczy przy współpracy z partnerami z Danii, Bułgarii oraz Włoch pt. „*Kiedy jest to mężczyzna*”, który dotyczył mężczyzn wybierających karierę w zawodach uważanych za „kobiece” np. pielęgniarza, nauczyciela nauczania początkowego.

Pełnomocnik do spraw Równego Traktowania również podejmował liczne działania promocyjno-informacyjne dotyczące przeciwdziałania stereotypowemu postrzeganiu ról kobiet i mężczyzn w różnych obszarach. Działania te obejmowały organizacje licznych:

1. konferencji np. „*Wizerunek kobiet i mężczyzn w reklamie*”, „*Unia jest kobietą*”, „*Jak wychowywać dzieci, by nie myślały w sposób stereotypowy?*”, „*Forum Dobrych Praktyk - Siła kobiet, siła firmy*”;
2. kampanii: „*Jesteśmy różni, jesteśmy równi*”;
3. konkursów: „*Jestem szefową*”, „*Łamanie stereotypów w reklamie*”, „*Tata w pracy, tata w domu*”;
4. wystaw: „*Kobiety w Parlamencie*”, „*Piękno w różnorodności*”;

5. szkoleń: „Dobro dziecka w relacjach między rodzicami”, „Przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy”, „Liderki sportu”;

6. publikacji: „Kobiety niezapomniane”,

oraz poradników i broszur informacyjnych dotyczących różnych aspektów przeciwdziałania dyskryminacji i uprawnień pracowników związanych z rodzicielstwem wynikających z Kodeksu pracy. Pełnomocnik podejmował również inicjatywy organizowane w ramach „16 Dni Przeciw Przemocy ze względu na Płeć”.

Ponadto, w celu zachęcania dziewcząt do podejmowania nauki i pracy w dziedzinach stereotypowo uznawanych za „męskie” Minister Pracy i Polityki Społecznej, Minister Edukacji Narodowej, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania wsparli patronatem honorowym I i II i III ogólnopolską akcją „Dziewczyny na politechniki!”⁴ organizowaną przez Fundację Edukacyjną "Perspektywy" we współpracy z Konferencją Rektorów Polskich Uczelni Technicznych. „Dziewczyny na politechniki!” to innowacyjny projekt promujący kierunki techniczne wśród młodych kobiet - uczennic szkół ponadgimnazjalnych. W roku akademickim 2007/2008, kiedy po raz pierwszy organizowana była akcja „Dziewczyny na politechniki!”, na politechnikach studiowało 98 293 kobiet. Po dwóch edycjach akcji, w roku akademickim 2009/2010 – było ich już 104 558. Po ostatniej edycji akcji, w roku akademickim 2010/2011 – na politechnikach studiowało 108 534, co oznacza 3976 kobiet więcej w stosunku do roku poprzedniego. Od kwietnia 2010 roku poszerzono akcję „Dziewczyny na politechniki!” o nową inicjatywę „Dziewczyny do ścisłych!”, której celem jest zachęcanie dziewcząt do podejmowania edukacji na kierunkach ścisłych, przede wszystkim takich jak fizyka czy informatyka. W ramach obu inicjatyw, co roku w kwietniu odbywa się poprzedzony ogólnopolską kampanią medialną „Dzień Otwarty Tylko dla Dziewczyń” na uczelniach technicznych i kierunkach ścisłych, gdzie uczennice uczestniczą w specjalnie przygotowanych dla nich spotkaniach, warsztatach i laboratoriach.

W maju 2010 r. został rozstrzygnięty konkurs „Dziewczyny Przyszłości. Śladami Marii Skłodowskiej-Curie”, zorganizowany wspólnie przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i miesięcznik ELLE dla studentek kierunków ścisłych, przyrodniczych, technicznych i medycznych. Celem konkursu było promowanie i wspieranie ambitnych, młodych kobiet, które już w czasie studiów realizują swoje pasje badawcze i odnoszą sukcesy naukowe, nierzadko w dziedzinach stereotypowo uważanych za męskie. Zwycięzczyni konkursu otrzymała stypendium w wysokości 15 tys. zł, a 10 wyróżnionym młodym badaczkom MNiSW sfinansowało udział w konferencjach naukowych.

Przemoc wobec kobiet

15.

W okresie sprawozdawczym zgodnie z art. 207 Kodeksu karnego znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlegało karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Jeżeli czyn połączony był ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlegał karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Karalne były również inne, niewyczerpujące znamion przestępstwa znęcania, pojedyncze czyny polegające na naruszeniu nietykalności cielesnej⁵. Z danych Komendy Głównej Policji wynika, że w 2002 roku wśród ofiar przemocy

⁴ (IV edycja akcji „Dziewczyny na politechniki!” odbyła się już po okresie sprawozdawczym w 2011 roku.)

⁵ Art. 217 *Kodeksu karnego* - Kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

domowej znalazło się 74 366 kobiet, 7 121 mężczyzn, 30 073 dzieci do lat 13 i 15 955 małoletnich pomiędzy 13 a 18 rokiem życia. W roku 2010 wśród ofiar przemocy domowej znalazło się 82 102 kobiet, 12 651 mężczyzn, 26 802 dzieci do lat 13 i 13 311 małoletnich pomiędzy 13 a 18 rokiem życia. Szczegółowe dane nt. ofiar przemocy domowej, sprawców przemocy domowej oraz liczby przeprowadzonych interwencji Policji w latach 2002-2010 zawarte są w Tabeli A.5.1 i A.5.2 (Aneks).

Polska podejmowała w okresie sprawozdawczym szereg działań odnoszących się do problemu przemocy wobec kobiet. Działania te obejmowały zarówno inicjatywy legislacyjne, jak i działania promocyjno - informacyjne i inne, które zostały zawarte w programach rządowych. W 2003 roku z inicjatywy Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn podjęto prace nad projektem regulacji o przeciwdziałaniu przemocy ze szczególnym uwzględnieniem przemocy wobec kobiet i przemocy w rodzinie. W dniu 29 lipca 2005 r. Sejm RP uchwalił *ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493), której podstawowym celem było zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz inicjowanie i wspieranie działań polegających na podnoszeniu świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków tej przemocy.

Zgodnie z przepisami ustawy przez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w art. 1 ustawy, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Zgodnie z przepisami ustawy działania na rzecz zmniejszenia skali zjawiska przemocy w rodzinie realizowane są poprzez:

1. Systematyczne diagnozowanie zjawiska przemocy w rodzinie;
2. Podnoszenie poziomu świadomości i wrażliwości społecznej wobec przemocy w rodzinie;
3. Szkolenie służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie;
4. Działania podejmowane w zakresie zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą poprzez działalność specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
5. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc poprzez realizację programów korekcyjno - edukacyjnych.

Działania te mają charakter interdyscyplinarny i są realizowane na poziomie administracji centralnej i na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego.

Kilkuletnie monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie oraz dokonanie oceny sposobu realizacji zadań wynikających z przepisów ustawy, skłoniły rząd do podjęcia inicjatywy wprowadzenia zmian do ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* oraz *Kodeksu postępowania karnego*. Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842), która weszła w życie już po okresie sprawozdawczym wprowadziła następujące zmiany:

- nowy środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby;
- nowe rodzaje środków karnych w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym oraz zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego;
- nowe rodzaje środków probacyjnych w postaci zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego;

- możliwość nałożenia na sprawcę obowiązku uczestniczenia w programach korekcyjno – edukacyjnych bez konieczności uzyskania jego zgody;
- obowiązkową przesłankę zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej oraz odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia wobec sprawcy przemocy w rodzinie, który ponownie dopuszcza się takich czynów;
- procedurę z udziałem kuratora sądowego, dotyczącą wnioskowania do sądu o zarządzenie warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności;
- możliwość dochodzenia w postępowaniu cywilnym odseparowania sprawcy przemocy od pokrzywdzonego;
- procedurę z udziałem pracownika socjalnego, który uzyskał prawo odebrania z rodziny dziecka w przypadku, gdy zagrożone jest jego życie lub zdrowie w związku z aktami przemocy. W ciągu 24 godzin pracownik socjalny jest zobowiązany poinformować sąd rodzinny, który podejmuje decyzję o dalszych losach dziecka;
- możliwość przeprowadzenia bezpłatnego badania lekarskiego celem ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała oraz wydania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego, które może być uznane jako dowód w postępowaniu przed sądem. Dotychczas sądy opierały się wyłącznie na przeprowadzonej przez lekarza sądowego obdukcji lekarskiej – bezpłatnej tylko w przypadku jej sporządzenia na zlecenie sądu lub prokuratora.
- zakaz stosowania kar cielesnych przez osoby wykonujące władzę rodzicielską oraz sprawujące opiekę lub pieczę nad małoletnim.

Zakres zadań skierowanych do osób dotkniętych przemocą w rodzinie poszerzony został o poradnictwo zawodowe oraz pomoc w uzyskaniu mieszkania, w przypadku braku tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu. Ponadto, na Prokuratora Generalnego nałożony został obowiązek opracowywania i wydawania co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

16.

Zadania wynikające z przepisów ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* realizowane są przy pomocy *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*, który został zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2006 r. na lata 2006 – 2016. Adresatami Krajowego Programu są ofiary przemocy w rodzinie (kobiety, mężczyźni, dzieci, osoby niepełnosprawne, osoby starsze), sprawcy przemocy w rodzinie, świadkowie przemocy w rodzinie. Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie w ramach prowadzonych programów korekcyjno – edukacyjnych jest jednym z ważnych zadań realizowanych w ramach Krajowego Programu.

Programy korekcyjno – edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie są prowadzone w formie spotkań, sesji, indywidualnych oraz na podstawie pracy w grupach. Wskazywane najczęściej efekty prowadzenia programów korekcyjno – edukacyjnych ze sprawcami przemocy w rodzinie dotyczyły:

- redukcji zachowań przemocowych; poprawy relacji rodzinnych, małżeńskich, rodzicielskich;
- zwiększenia świadomości sprawców w tematyce związanej z przemocą w rodzinie;
- nabycia umiejętności przez sprawców rozwiązywania konfliktów;
- powstrzymywania się od spożywania alkoholu i uczestnictwo w terapii alkoholowej;
- zmniejszenia liczby interwencji policji w środowisku;

- zmotywowania do uczestnictwa w grupach wsparcia;
- nabycia umiejętności przez sprawców rozpoznawania i rozładowywania agresji bez użycia przemocy;
- nabycia umiejętności rozpoznawania i wyrażania emocji; ustabilizowania sytuacji zawodowej sprawców;
- uświadomienia sprawcom pozytywnych postaw rodzicielskich oraz nabycia umiejętności utrzymania dyscypliny bez używania przemocy.

W ramach *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* stale monitorowane są efekty programów korekcyjno – edukacyjnych. Okres monitorowania sprawców po zakończeniu programu korekcyjno - edukacyjnego jest zróżnicowany i wynosi od dwóch miesięcy do trzech lat. Od 2006 r. wzrasta liczba osób uczestniczących w programach korekcyjno-edukacyjnych. W roku 2006 programy te ukończyło 1081 osób, w roku 2010 – 2846 osób; łącznie w latach 2007 - 2010 – 13 393 osoby (w tym 11 776 mężczyzn i 1617 kobiet). Tendencje wzrostowe mogą wynikać z rozpowszechnienia informacji o możliwościach udziału w tego typu oddziaływaniach, wprowadzenia zmian prawnych oraz zwiększenia świadomości służb pomocowych, które kierują osoby stosujące przemoc w rodzinie do udziału w programach.

W Krajowym Programie dofinansowano również interdyscyplinarne szkolenia dla pracowników „pierwszego kontaktu”. Szkolenia dotyczyły budowania lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w ramach współpracy zespołów interdyscyplinarnych. Dotyczyły również zagadnień: realizacji programów korekcyjno – edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, mediacji, pomocy osobom pokrzywdzonym, pracy z rodziną wieloprotblemową, pracy z dzieckiem krzywdzonym, pracy z ofiarami przemocy w rodzinie, diagnozowania przemocy w rodzinie. W szkoleniach oraz konferencjach wzięli udział między innymi: pracownicy ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, funkcjonariusze policji, kuratorzy sądowi - społeczni i zawodowi, pedagodzy szkolni, przedstawiciele służby zdrowia, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, pracownicy świetlic socjoterapeutycznych, placówek opiekuńczo – wychowawczych, ośrodków adopcyjno – opiekuńczych, pracownicy organizacji pozarządowych, psychologowie, przedstawiciele duchowieństwa, urzędów miast i gmin oraz powiatów koordynujący tematykę związaną z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, koordynatorzy wojewódzkich programów profilaktycznych, terapeuci z ośrodków uzależnień. W latach 2007-2010 w szkoleniach uczestniczyło łącznie 16 527 osób.

W ramach Programu realizowane są również szkolenia służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie poprzez:

- wprowadzenie do programów kształcenia zawodowego osób zajmujących się przemocą w rodzinie treści dotyczących przyczyn i skutków przemocy, rozpoznawania i diagnozowania przypadków przemocy w rodzinie oraz współpracy w ramach gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- opracowanie programów edukacyjnych i wspierających dotyczących zapobiegania przemocy wobec dzieci i osób dorosłych, np. partnera, osoby starszej, osoby niepełnosprawnej;
- opracowanie procedur ochrony prawnej i wsparcia psychologicznego dla świadków i ofiar przemocy w rodzinie;
- przygotowanie pakietów szkoleniowych w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie;

- przeszkolenie następujących grup pracowników: policji, służby zdrowia, pracowników socjalnych, przedstawicieli gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, nauczycieli, pedagogów szkolnych i psychologów, prokuratorów, sędziów i kuratorów sądowych;
- opracowanie materiałów instruktażowych, zaleceń i procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach przemocy w rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem procedury „Niebieskich Kart”.

Platforma działania „Stop przemocy seksualnej w Polsce”

17.

W 2009 r. Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania, ogłosił utworzenie w Polsce międzyresortowej i międzysektorowej *Platformy działania „Stop przemocy seksualnej w Polsce”*. Członkowie Platformy: Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Policja, Prokuratura, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji oraz organizacje pozarządowe, zobowiązały się w podpisanej 25 listopada 2009 r. Deklaracji *„Stop przemocy seksualnej w Polsce. Platforma działania”* do budowania międzysektorowej koalicji na rzecz skutecznego zwalczania problemu przemocy seksualnej w Polsce. W szczególności zobowiązano się do podjęcia następujących działań: monitorowania instytucji i przedsiębiorstw w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania, w tym przeciwdziałania molestowaniu seksualnemu kobiet; wdrożenia skutecznych antyprzemocowych programów edukacyjnych; wdrożenia systemu szybkiego obejmowania ochroną kobiet, które zgłaszają przemoc seksualną; upowszechnienia specjalistycznych, całodobowych telefonów zaufania; szkolenia właściwych służb z zakresu standardów w kontaktach z kobietami, które padły ofiarą przemocy seksualnej. Rezultatami działań Platformy są dotychczas m.in.: procedura postępowania policji i placówki medycznej z ofiarą przemocy seksualnej oraz rozbudowanie w programie działalności szkoleniowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury szkoleń dotyczących przemocy domowej obejmujących zagadnienia przemocy seksualnej. Działania w ramach Platformy są kontynuowane.

Kampanie informacyjno-edukacyjne na rzecz podniesienia świadomości społecznej

18.

W okresie sprawozdawczym prowadzone były liczne kampanie społeczne mające na celu zmianę świadomości społecznej dot. problemu przemocy wobec kobiet i w rodzinie. W roku 2002 Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn rozpoczął organizację cyklicznych kampanii *„Zero tolerancji wobec przemocy”*. Kampania ta odbywała się w czasie *„16 Dni Przeciw Przemocy ze względu na Płeć”*.

W 2007 roku przeprowadzona została ogólnopolska kampania przeciw przemocy wobec kobiet w ramach kampanii Rady Europy poświęconej tej problematyce oraz w ramach *„16 Dni Przeciw Przemocy ze względu na Płeć.”* Kampania zwracała uwagę na problem przemocy wobec kobiet, nie tylko fizycznej, ale także psychicznej, ekonomicznej i seksualnej. Wyemitowano w kinach, TV oraz w Internecie spot Rady Europy, dodatkowo rozpowszechniono m.in. wśród organizacji pozarządowych, ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy, jednostek Policji oraz sądów materiały promocyjno-edukacyjne (plakaty i kalendarze) oraz zorganizowano 2 konferencje ogólnopolskie.

W latach 2007 – 2010 w ramach działań przewidzianych w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie zrealizowano kampanie społeczne na szczeblu centralnym i lokalnym. W 2007 roku zrealizowano ogólnopolską kampanię na rzecz podniesienia świadomości społeczeństwa i uwrażliwienia na zjawisko przemocy w rodzinie. Jako zadanie priorytetowe w kampanii uznano udostępnienie informacji o możliwości uzyskania pomocy osobom, które są ofiarami bądź świadkami przemocy w rodzinie (plakaty i ulotki przekazane do Urzędów Wojewódzkich). W 2008 i 2009 r. zorganizowano we współpracy z organizacjami pozarządowymi ogólnopolską kampanię społeczną na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, składającą się z czterech części („Kocham – nie biję”, „Kocham – reaguję”, „Dobry Rodzic”, „Dzieciństwo bez przemocy”). Ponadto w 2009 i 2010 r. realizowano „Ogólnopolską Kampanię Społeczną na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wobec Osób Starszych i Niepełnosprawnych”. W styczniu 2010 ruszyła kampania społeczna pod hasłem „Poznaj swoje prawa. Wyjdź z cienia. Pozwól sobie pomóc” skierowana do ogółu społeczeństwa, a w szczególności do osób pokrzywdzonych. Celem kampanii było upowszechnienie informacji na temat praw przysługujących pokrzywdzonym przestępstwem, a także uwrażliwienie grup zawodowych, w tym m.in. sędziów, prokuratorów, kuratorów sądowych, funkcjonariuszy Policji oraz pracowników organizacji pozarządowych na potrzeby osób pokrzywdzonych.

Na zrealizowanie kampanii społecznych w okresie obowiązywania Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przeznaczono kwoty: w 2007r. – 61 390 40 zł, 2008r. – 3 160 820 05 zł, 2009r. – 49 905 32 zł, 2010 r. – 50 913,34 zł.

Program „Razem bezpieczniej”

19.

Rząd realizował program zapobiegania przestępczości i aspołecznym zachowaniom „Razem bezpieczniej”, którego głównym celem było wspieranie realizacji ustawowych działań organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. Głównym założeniem programu było ograniczenie skali zjawisk i zachowań, które budzą powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia. Jego priorytetowymi celami są: wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców, zapobieganie przestępczości i aspołecznym zachowaniom, poprawa wizerunku Policji i wzrost zaufania społecznego do tej służby oraz aktywizacja lokalnych partnerstw różnych podmiotów działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z priorytetowych obszarów działania jest przemoc w rodzinie. W budżecie państwa zarówno na rok 2007, 2008, 2009 oraz 2010, na realizację programu zabezpieczono kwotę po 3 mln złotych. W latach 2007-2011 w ramach programu przyznano dotacje na realizację 57 projektów.

Ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie

20.

Działania podejmowane w zakresie zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą realizowane są w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie poprzez działalność specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Na funkcjonowanie tych placówek przeznaczane są środki finansowe pochodzące z budżetu państwa. Na terenie Polski funkcjonuje 35 specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Udzielają one schronienia oraz świadczą bezpłatną pomoc w formie poradnictwa psychologicznego, medycznego, prawnego, socjalnego. Od 2006 do 2010 roku wzrastała liczba osób korzystających z pomocy w specjalistycznych

ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. W roku 2006 z tej formy pomocy skorzystało 916 osób, w roku 2010 - 8 676. Łącznie w latach 2006 - 2010 – 29 680 osób.

Zakaz dyskryminacji w mediach

21.

Zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* audycje lub inne przekazy nie mogą propagować działań sprzecznych z prawem, z polską racją stanu oraz postaw i poglądów sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści nawołujących do nienawiści lub dyskryminujących ze względu na rasę, niepełnosprawność, płeć, wyznanie lub narodowość. Oznacza to, że nadawcy programów mają obowiązek eliminowania wszelkich treści, które mogą dyskryminować osoby, także ze względu na płeć. W czasie chronionym zabronione jest również nadawanie audycji lub innych przekazów zawierających sceny lub treści mogące mieć negatywny wpływ na prawidłowy fizyczny, psychiczny lub moralny rozwój małoletnich. Nadawcy programów telewizyjnych są zobowiązani oznaczać audycje lub inne przekazy dozwolone od lat 18, przez cały czas trwania emisji, symbolem graficznym, w szczególności zawierające treści pornograficzne lub eksponujące przemoc. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji jest organem, który regulując rynek polskich mediów elektronicznych m.in. kontroluje działalność programową nadawców radiowych i telewizyjnych. Oznacza to, że w ramach swoich kompetencji ustawowych czuwa nad przestrzeganiem przez nadawców przepisów regulujących ich działalność, w tym przede wszystkim ustawy o radiofonii i telewizji. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji systematycznie kontroluje programy telewizyjne i radiowe pod kątem przestrzegania przez nadawców przepisów chroniących małoletnich. Prowadzone są różne rodzaje monitoringów, których przedmiotem jest przestrzeganie przez nadawców dwóch najważniejszych zasad ochrony prawnej małoletnich: czasu chronionego oraz prawidłowej kwalifikacji audycji do poszczególnych kategorii.

W okresie sprawozdawczym instytucje odpowiedzialne za realizację polityki równości płci podejmowały działania dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji kobiet w mediach. Podejmowane były interwencje związane z naruszaniem godności kobiet i ich przedstawianiem w sposób stereotypowy w przekazach prasowych oraz reklamowych. Prowadzony był również monitoring mediów pod kątem przestrzegania zasady niedyskryminacji. Ponadto prowadzono działania promocyjno-informacyjne związane z wizerunkiem kobiet i mężczyzn w mediach. Przykładowo 2004 roku w ramach projektu Phare „*Wzmacnianie polityk równego traktowania kobiet i mężczyzn*” wydano raport pt. „*Wizerunek kobiet i mężczyzn w reklamie – analiza treści*”. Organizowano konferencje oraz konkursy np. konkurs „*Łamanie stereotypów w reklamie*” dla zleceniodawców oraz twórców reklam przełamujących stereotypy m. in. ze względu na płeć.

Zmiany w Kodeksie karnym i innych przepisach, dotyczące ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym

22.

W dniu 8 czerwca 2010 roku weszły w życie nowe regulacje⁶, dotyczące m.in. skutecznego zwalczania pedofilii, w tym w Internecie. Ich celem było zaostrzenie odpowiedzialności sprawców przestępstw o podłożu seksualnym, popełnianych wobec osób

---

⁶ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589, z późn. zm.).

małoletnich poniżej 15 roku życia. Obostrzono odpowiedzialność karną za zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15, określając ów czyn jako zbrodnię, zagrożoną karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata. Wprowadzono również nowy typ czynu zabronionego w postaci nagabywania dzieci dla celów seksualnych, za pośrednictwem Internetu lub innych systemów telekomunikacyjnych (tzw. grooming), który zagrożony jest karą pozbawienia wolności do lat 3. Wprowadzono także karalność za propagowanie lub pochwalanie zachowań o charakterze pedofilskim (kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2).

Działania Policji na rzecz pomocy ofiarom przestępstw

23.

Działania na rzecz pomocy ofiarom przestępstw podejmuje także Policja. Policjanci we wszystkich swoich działaniach mają obowiązek poszanowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka, co wynika z przepisów Konstytucji RP, a także ustawy o Policji oraz *Zasad etyki zawodowej policjanta*. Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować m.in. bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn. W przypadku przesłuchiwanie pokrzywdzonego przestępstwami przeciwko wolności seksualnej i obyczajności ofiarę przemocy seksualnej powinien/powinna przesłuchiwać odpowiednio przeszkolony/przeszkolona policjant/policjantka tej samej płci, co wynika z *zarządzenia Komendanta Głównego Policji w sprawie metodyki wykonywania czynności dochodzeniowo - śledczych przez służby policyjne wyznaczone do wykrywania przestępstw i ścigania ich sprawców*. Osoby będące ofiarami przemocy seksualnej policjant kieruje na badania lekarskie - ginekologiczne, połączone (w razie konieczności) z zabezpieczeniem przez policję dowodów lub innych materiałów mających związek z przestępstwem a także badanie oceniające rodzaj i charakter doznanych obrażeń. Obowiązek szczególnego respektowania praw osób pokrzywdzonych wynika także z *Wytycznych Prokuratora Generalnego w sprawie działań na rzecz pokrzywdzonego*. Jednym z istotnych elementów działań Policji podejmowanych na rzecz zapobiegania wtórnej wiktymizacji ofiar, szczególnie małoletnich wykorzystywanych seksualnie, jest tworzenie przyjaznych pokoi przesłuchań, nazywanych „niebieskimi pokojami”. Na terenie kraju funkcjonuje około 305 tego rodzaju pomieszczeń, z czego 238 znajduje się w budynkach jednostek Policji, 11 w sądach i Prokuraturze, 18 w Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie, a pozostałe 38 w budynkach placówek medycznych, instytucji rządowych, samorządowych, organizacji i fundacji działających na rzecz dzieci, młodzieży, rodziny i przeciwdziałania uzależnieniom. Wyposażenie i organizacja przyjaznych pokoi przesłuchań jest różnorodna. Część tych placówek jest wyposażona w profesjonalny sprzęt audio-video, właściwie dobrane meble, lalki i stanowi kompleks dwóch pomieszczeń przedzielonych lustrem fenickim, spełniając wszelkie wymogi do prowadzenia przesłuchań przez sądy (także małoletniego pokrzywdzonego i świadka przestępstwa w trybie określonym w art. 185a i 185b *Kodeksu postępowania karnego*). Jednakże znaczna część stanowi pomieszczenia dostosowane do prowadzenia czynności z innymi szczególnymi kategoriami ofiar przestępstw, także dorosłymi (np. pokrzywdzonymi przestępstwami z użyciem przemocy), w celu eliminowania negatywnych konsekwencji związanych z przesłuchiwaniami, po traumatycznych zdarzeniach. W wielu przypadkach na poziomie lokalnym, w celu zapewnienia właściwego wyposażenia i obsługi przyjaznych pokoi przesłuchań, Policja współpracuje z władzami samorządowymi, instytucjami i organizacjami pozarządowymi oraz prowadzi konsultacje odnośnie standardów, jakie powinny te

pomieszczenia spełniać. Z pomieszczeń tych mogą korzystać nie tylko policjanci, ale również sędziowie, prokuratorzy i psychologowie. Można wykonywać w nich czynności i prowadzić rozmowy z osobami pokrzywdzonymi, zwłaszcza małoletnimi lub dorosłymi po szczególnych przeżyciach, bądź w stanie wymagającym wyciszenia i uspokojenia się.

Artykuł 6. Wykorzystywanie kobiet

Handel kobietami

24.

Polskie przepisy prawa kryminalizują przestępstwo handlu ludźmi. Realizując zobowiązania międzynarodowe wynikające z ratyfikowanych przez Polskę dokumentów⁷ wprowadzono do *Kodeksu karnego* definicję handlu ludźmi. Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. *o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy –Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. Nr 98, poz. 626) weszła w życie po okresie sprawozdawczym w dniu 8 września 2010 roku. Zgodnie z definicją:

„Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- 1) przemocy lub groźby bezprawnej,
- 2) uprowadzenia,
- 3) podstępu,
- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
- 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
- 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą

– w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1 – 6”.

Ponadto, zmianie uległ zapis stanowiący o penalizacji handlu ludźmi. Art. 253§ 1 kk został zastąpiony przez art. 189a kk w następującym brzmieniu:

„§ 1 Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 2 Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

---

⁷ *Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi*, zwanego powszechnie protokołem z Palermo (Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz.160), uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych *przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej*, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158), Decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej 2002/629/WSiSW z dnia 19 lipca 2002 r. *w sprawie zwalczania handlu ludźmi* (Dz. Urz. WE L 203 z 1. 08. 2002, str. 1), a także Konwencji Rady Europy *w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107).

Rządowe programy działań na rzecz zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi

25.

W dniu 5 marca 2004 roku powołany został międzyresortowy Zespół ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (wraz z Grupą Roboczą), jako organ opiniotwórczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, którego Przewodniczącym został Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wśród instytucji zaproszonych do prac w ramach Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi znajdowali się m.in. przedstawiciele organizacji pozarządowych: Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Fundacji Dzieci Niczyje, Fundacji Itaka – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Stowarzyszenia Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć oraz Caritas Polska.

Rada Ministrów po raz pierwszy w roku 2003 przyjęła *Krajowy Program Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi* na lata 2003-2004 i *następne – Program* jest cały czas realizowany. Już po okresie sprawozdawczym rozpoczęto realizację piątego *Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2011-2012*. W ramach Planu realizowane są zadania z tzw. „4 p” (*prevention-protection-prosecution-partnership*).

W rezultacie realizacji zadań zawartych w ww. Krajowych Programach przeprowadzono szkolenia dla różnych grup zawodowych m.in.:

- funkcjonariuszy Policji - od 2003 szkolenia dotyczące problematyki handlu ludźmi w ramach szkoleń podstawowych i specjalistycznych, ponadto coroczne specjalistyczne szkolenia dla koordynatorów ds. handlu ludźmi z wydziałów kryminalnych;
- funkcjonariuszy Straży Granicznej - od 2003 roku szkolono w ramach szkolenia wstępnego, oraz w ramach łączonych z policją szkoleń specjalistycznych, prokuratorów, sędziów,;
- konsulów - polscy konsulowie szkoleni są w ramach służby konsularnej, zorganizowano również szkolenia dla przedstawicieli personelu konsularnego państw trzecich w Polsce;
- pedagogów szkolnych - w 2010 roku przeszkolone osoby zorganizowały szkolenia dla uczniów;
- pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców przeprowadzających wywiady z osobami ubiegającymi się o status uchodźcy i pracujących w ośrodkach dla uchodźców w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi;
- pracowników urzędów pracy;
- pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych .

Ponadto, prowadzono prace nad udoskonaleniem systemów szkoleń dla Policji i Straży Granicznej oraz prowadzono kampanie informacyjne dla obywateli polskich i cudzoziemców dotyczące handlu ludźmi do pracy przymusowej. W ramach kampanii opublikowano ogłoszenia w gazetach informujące o potencjalnych zagrożeniach wiążących się z podjęciem zatrudnienia zagranicą. Wydane zostały również materiały informacyjne dla obywateli Polski (ulotki, broszura). Przeprowadzono także kampanię internetową dla poszukujących pracy. Łącznie rozdano ok. 200 000 szt. materiałów dla obywateli Polski i ok. 250 000 szt. materiałów dla cudzoziemców. Szacunkowy koszt kampanii wyniósł ok. 100 000 zł. Zrealizowano również kampanię prewencyjną dla młodzieży, którą objętych zostało ok. 19 tys. osób.

W latach 2007-2010 realizowano projekty prewencyjne z krajami pochodzenia ofiar handlu ludźmi:

- „Zwalczanie handlu ludźmi w aspekcie wzmocnienia mołdawskiego systemu zarządzania migracjami i współpracy międzynarodowej. Polsko-mołdawska wymiana doświadczeń i dobrych praktyk” - 2008 r.,
- „Polsko-mołdawska wymiana doświadczeń i dobrych praktyk w ramach partnerskiej współpracy na rzecz zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi”- 2009 r.,
- „Współpraca polsko-ukraińska. Najlepsze praktyki zwalczania handlu ludźmi i ochrony praw ofiar” – 2009 r.

Łącznie w ww. projektach uczestniczyło ok. 100 osób.

W ramach realizacji zadań ujętych w kolejnych Krajowych Programach w okresie sprawozdawczym utworzono odpowiednie struktury m.in. w Policji, Straży Granicznej, Prokuraturze, Urzędach Wojewódzkich. W Centralnym Biurze Śledczym Komendy Głównej Policji funkcjonuje Centralny Zespół do Walki z Handlem Ludźmi. W wydziałach kryminalnych komend wojewódzkich Policji oraz Komendzie Stołecznej Policji działają wojewódzkie zespoły do walki z handlem ludźmi, a w ich ramach etatowi koordynatorzy. Koordynatorzy ds. zwalczania handlu ludźmi zostali wyznaczeni także we wszystkich Zarządach Centralnego Biura Śledczego.

W roku 2008 w Komendzie Głównej Straży Granicznej został powołany Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. Zespół koordynuje i nadzoruje działania podejmowanymi przez Oddziały SG w zakresie przeciwdziałania i zwalczania handlu ludźmi. Ponadto, w Komendzie Głównej Straży Granicznej i w oddziałach Straży Granicznej (SG) zostali powołani nieetatowi koordynatorzy do walki z handlem ludźmi oraz ich zastępcy. W związku ze zmianami ustawowymi i organizacyjnymi dotyczącymi prokuratury w prokuraturach apelacyjnych wyznaczono prokuratorów zajmujących się monitoringiem i koordynacją postępowań przygotowawczych, których przedmiotem jest handel ludźmi. Od 2008 r. Państwowa Inspekcja Pracy współpracuje ze Strażą Graniczną na podstawie zawartych z nią porozumień w zakresie podejmowania wspólnych kontroli oraz wymiany informacji o naruszeniu przepisów dotyczących cudzoziemców, w tym o przypadkach nielegalnego ich zatrudniania. Od 2009 r. w każdym z 16 okręgowych inspektoratów pracy funkcjonuje sekcja ds. kontroli legalności zatrudnienia, w tym cudzoziemców. W celu usprawnienia działań związanych z udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi w jednostkach urzędów wojewódzkich odpowiedzialnych za zagadnienia pomocy społecznej wyznaczeni zostali konsultanci ds. ofiar handlu ludźmi.

W okresie sprawozdawczym, oprócz odpowiednich nowelizacji ustawy o cudzoziemcach stworzono podstawy prawne do legalizacji pobytu ofiar handlu ludźmi przebywających w Polsce nielegalnie, a także wprowadzono odpowiednie rozwiązania poprzez realizację od 2006 r. zadania publicznego pt. „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”. Program obecnie stanowi część szerszego zadania prowadzonego w tej samej formie. Krajowe Centrum Interwencyjno – Konsultacyjne (KCIK) dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi umożliwia zapewnienie pomocy ofiarom handlu ludźmi. W ramach usług oferowanych przez KCIK w okresie 22 kwietnia – 31 grudnia 2009 r. w ramach zadania polegającego na wspieraniu identyfikacji ofiar handlu ludźmi, asystowaniu ofierze podczas kontaktu z organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, wsparciu psychologicznym, zapewnieniu pomocy tłumacza, konsultacji prawnych, transportu ofiary na terenie kraju (dyspozycyjność przez 24 h/dobę), udzielono wsparcia 193 osobom, w tym 77 obywatelom Polski. W okresie od stycznia do 31 marca 2010 r. udzielono wsparcia 253 osobom, w tym 83 obywatelom RP oraz 170 cudzoziemcom. W okresie sprawozdawczym stworzono także

podstawę prawną do udzielania pomocy ofiarom handlu ludźmi w ramach pomocy społecznej.

Prostytucja

26.

W okresie sprawozdawczym uprawianie prostytucji nie stanowiło w Polsce czynu karalnego. Również korzystanie z usług osób prostytuujących się nie było karalne. Dotyczyło to jednak korzystania z usług osób pełnoletnich, za obopólną – klienta i prostytutki zgodą, i wykluczających przypadki wykorzystania seksualnego. Karane jest natomiast doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności w wyniku nadużycia stosunku zależności lub wykorzystanie jej krytycznego położenia – art. 199 §1 *Kodeksu karnego*. Karane jest również zmuszanie do prostytucji (art. 203 *Kodeksu karnego* - kto przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie, doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10). Przypadki korzystania z prostytucji osób małoletnich (poniżej 18 roku życia) są karalne. Zgodnie z §3 art. 199 *Kodeksu karnego* kto doprowadza małoletniego do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, nadużywając zaufania lub udzielając mu korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Przepis ten został wprowadzony do *Kodeksu karnego* i wszedł w życie w dniu 26 września 2005 roku.

Zarówno czerpanie korzyści majątkowej z uprawiania prostytucji jak i handel ludźmi w okresie sprawozdawczym były przestępstwami uregulowanymi w *Kodeksie karnym*.

Stręczycielstwo (nakłanianie innej osoby do uprawiania prostytucji lub ułatwianie jej tego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej), jest zagrożone karą do 3 lat pozbawienia wolności (art. 204 § 1 *Kodeksu karnego*). Karalne pozostaje również czerpanie korzyści majątkowej z prostytucji innej osoby, a gdy tą osobą jest osoba małoletnia zagrożenie karą wynosi do 10 lat pozbawienia wolności. Tej samej, podwyższonej karze (do 10 lat pozbawienia wolności) podlega ten, kto zwabia lub uprowadza inną osobę w celu uprawiania prostytucji za granicą. Przepis art. 204 § 4 k.k. został uchylony na mocy ustawy z dnia 20 maja 2010 r. *o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego*, ponieważ zachowanie takie mieści się od wejścia w życie ustawy czyli od 8 września 2010 roku w definicji handlu ludźmi i zostało unormowane art. 189a k.k., a czyn zagrożony jest karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Szczególną ochroną prawną objęte są w tym względzie dzieci i młodzież. Policja monitoruje i przeciwdziała zjawisku uprawiania nierządu przez osoby, które nie ukończyły 18 roku życia, gdyż zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.) jest ono jednym z przejawów demoralizacji. Rzeczywista skala zjawiska prostytucji nieletnich jest trudna do oszacowania, gdyż Policja najczęściej ujawnia prostytuujących się nieletnich w wyniku prowadzonych kontroli, działań prewencyjnych, bądź na podstawie informacji operacyjnych oraz informacji uzyskanych od innych nieletnich. Wyjątkowo zdarzają się przypadki, kiedy o prostytuowaniu się dziecka Policję powiadamiają rodzice lub opiekunowie. Każdorazowo, po ujawnieniu takiego faktu powiadamia się sąd rodzinny, celem zastosowania odpowiednich środków wychowawczych. Policja dąży do ustalenia osób, które ułatwiały lub nakłaniały do uprawiania prostytucji, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Niejednokrotnie pozwala to również ustalić osoby korzystające z usług seksualnych nieletnich poniżej 15 lat, co

umożliwia wszczęcie postępowania przygotowawczego z art. 200 Kodeksu karnego. Ponieważ prostytuowanie się nieletnich przybiera różne formy, w zależności od regionu kraju i jego specyfiki, policja skrupulatnie bada i analizuje zjawisko prostytucji w celu ograniczenia tego zjawiska. W tym celu policja współpracuje z wyspecjalizowanymi terapeutami z poradni rodzinnych i psychologiczno – pedagogicznych na terenie całego kraju prowadząc m.in. spotkania z dziećmi oraz młodzieżą zagrożoną demoralizacją oraz z ich rodzicami i kadrami pedagogicznymi na temat skutków społecznych i zdrowotnych prostytuowania się oraz innych zagrożeń związanych z tym procederem np. gwałtów, pobic, zabójstw. Mówiąc o problemie prostytucji, szczególnie wśród nieletnich, należy stwierdzić, że zjawisko to zmierza w kierunku tzw. „sponsoringu” na drodze oferty składanej bezpośrednio, także za pośrednictwem Internetu. Znaczącą liczbę spośród ujawnionych stanowiły osoby nieletnie oferujące usługi seksualne na ulicach dużych miast, parkingach, trasach szybkiego ruchu, a także dworcach. Policja odnotowuje także przypadki uprawiania tego procederu przez nieletnich w mieszkaniach osób korzystających z ich usług seksualnych oraz w hotelach.

W okresie sprawozdawczym rząd podejmował działania zmierzające do wyeliminowania negatywnych zjawisk społecznych związanych z prostytucją oraz sutenerstwa i stręczycielstwa. Policjanci wraz z innymi podmiotami uczestniczą w okresowych działaniach prewencyjnych, skierowanych głównie na kontrolę stanu zdrowia osób prostytuujących się oraz kontrolę agencji towarzyskich, salonów masażu, klubów, hoteli, moteli, zajazdów i lokali oferujących „krótkotrwałe wynajem lokali”. Drogi krajowe i trasy szybkiego ruchu, charakteryzujące się dużym nasileniem zjawiska prostytucji, patrolowane są pod kątem ujawniania osób nieletnich oraz nielegalnie przebywających na terytorium RP.

Policja prowadzi również działania zmierzające do ustalenia osób nakłaniających do prostytucji i ułatwiających ten proceder. Prowadzone są też działania profilaktyczno-edukacyjne skierowane zarówno do młodzieży, jak i do mediów. Pracownicy Policji podczas spotkań z młodzieżą w szkołach, bądź uczelniach informują o konieczności zachowania szczególnej ostrożności przy wyborze pośredników oferujących pracę za granicą oraz sprawdzaniu wiarygodności pracodawców.⁸ Od roku 2007 liczba stwierdzonych przez Policję przestępstw zmuszania do prostytucji (art. 203 kk) malała. W roku 2010 ujawniono 28 przestępstw zmuszania do prostytucji, czyli o 5 mniej niż w roku poprzednim i o 27 mniej niż w roku 2007, w którym stwierdzono największą liczbę przestępstw w tej kategorii.⁹

Zgodnie z przepisami prawa polskiego osoba legitymująca się obywatelstwem polskim ma obowiązek również za granicą przestrzegać przepisów prawa polskiego. Zasadę tę wyraża *Kodeks karny*, który w art. 109 stanowi, że jego przepisy mają zastosowanie do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą. Zastosowanie tej zasady uwarunkowane jest spełnieniem dwóch przesłanek: 1) sprawca czynu zabronionego jest obywatelem polskim, 2) czyn, który popełnił za granicą stanowi przestępstwo zarówno według polskiej ustawy karnej, jak i ustawy obowiązującej w miejscu jego popełnienia (tzw. wymóg podwójnej karalności określony jest w art. 111 §1 K.k. – „Warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia). W przypadku zatem np. korzystania z prostytucji osoby małoletniej przez obywatela polskiego poza granicami Polski, obywatel będzie

---

⁸ Dokładna liczba działań prewencyjnych podejmowanych przez Policję nie jest do ustalenia, ponieważ jednostki organizacyjne Policji w systemie rocznych sprawozdań przekazują opisowe informacje o podejmowanych działaniach – są to najczęściej przykłady najlepszych działań i nie są objęte rejestrowaniem i sprawozdawczością.

⁹ „Raport o stanie bezpieczeństwa Polsce w 2010 roku”. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji 2010.

odpowiadał na podstawie art. 199 § 3 K.k. pod warunkiem, że w miejscu popełnienia tego czynu stanowi on również przestępstwo. Należy jednak zwrócić uwagę, że wobec niektórych kategorii przestępstw polskie przepisy odstępują od wymogu podwójnej karalności. Dotyczy to przestępstw wskazanych przez wiążące Polskę konwencje międzynarodowe, które ustanawiają określone zobowiązania państw-stron w ściganiu i karaniu ich sprawców. Reguluje tę kwestię art. 113 K.k., który stanowi, że niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umów międzynarodowych. W związku z powyższym, z uwagi na zobowiązania konwencyjne, odpowiedzialność przed polskimi sądami ponoszą wszyscy (obywatele i cudzoziemcy), którzy popełnili za granicą np. przestępstwo handlu ludźmi, bez względu na to czy czyn taki jest przestępstwem w miejscu jego popełnienia.

Artykuł 7. Życie publiczne i państwowe

Kobiety w rządzie

27.

W okresie sprawozdawczym kobiety sprawowały następujące funkcje w rządzie:

- 1) w rządzie koalicji Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy (październik 2001 – maj 2004) – 2 kobiety pełniły funkcję: Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (2001-2004), Ministra Sprawiedliwości (2001-2002), co stanowiło 12,5% wszystkich ministrów członków rządu;
- 2) w rządzie koalicji Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy (maj 2004- październik 2005) – 1 kobieta pełniła funkcję Wiceprezesa Rady Ministrów (2004-2005) i Ministra Polityki Społecznej (2005), co stanowiło ok. 5,5% wszystkich ministrów członków rządu;
- 3) w rządzie koalicji Prawa i Sprawiedliwości, Ligi Polskich Rodzin i Samoobrony (październik 2005 – lipiec 2006) – 5 kobiet pełniło funkcję: Wiceprezesa Rady Ministrów (2006), Ministra Finansów (2005-2006), Ministra Rozwoju Regionalnego (2005-2006), Ministra Spraw Zagranicznych (2006), Ministra Pracy i Polityki Społecznej (2006), co stanowiło ok. 27% wszystkich ministrów członków rządu;
- 4) w rządzie koalicji Prawa i Sprawiedliwości, Ligi Polskich Rodzin i Samoobrony (lipiec 2006-listopad 2007) – 6 kobiet pełniło funkcję: Wiceprezesa Rady Ministrów (2006-2007), Ministra Spraw Zagranicznych (2006-2007), Ministra Rozwoju Regionalnego (2006-2007), Ministra Pracy i Polityki Społecznej (2006-2007), Ministra Finansów (2006-2007), Ministra Sportu i Turystyki (2007), co stanowiło ok. 27% wszystkich ministrów członków rządu;
- 5) w rządzie koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego (listopad 2007-listopad 2011) 5 kobiet pełniło funkcję: Ministra Zdrowia, Ministra Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Rozwoju Regionalnego, Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, co stanowiło ok. 26% wszystkich ministrów członków rządu.

Jeżeli chodzi o udział kobiet i mężczyzn na stanowiskach sekretarzy stanu (wiceministrów) i podsekretarzy stanu w administracji rządowej w latach 2002-2010 przedstawiał się następująco:

Tabela: Kobiety i mężczyźni sprawujący funkcje sekretarzy (wiceministrów) i podsekretarzy stanu w administracji rządowej w latach 2002-2010.

Stan na dzień	Sekretarze stanu			Podsekretarze stanu		
	Liczba ogółem	Liczba kobiet	%	Liczba ogółem	Liczba kobiet	%
31.12.2002	24	7	29,1	58	11	18,9
31.12.2003	22	5	22,0	62	11	17,7
31.12.2004	19	2	10,5	61	8	13,1
31.12.2005	25	4	16,0	52	6	11,5
31.12.2006	31	5	16,1	58	9	15,5
31.12.2007	23	3	13,0	59	10	16,9
31.12.2008	26	6	23,0	74	14	18,9
31.12.2009	22	6	27,0	73	14	19,1
31.12.2010	24	4	16,6	64	12	18,7

Źródło: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów

W latach 2001 – 2004 i w latach 2004-2005 2 kobiety pełniły funkcję Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn w randze sekretarza stanu i podsekretarza stanu. W latach 2008-2011 kobieta w randze sekretarza stanu pełniła funkcję Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania. W latach 2007- 2011 kobieta w randze sekretarza stanu pełniła funkcję Pełnomocnika Rządu do Spraw Opracowania Programu Zapobiegania Nieprawidłowościom w Instytucjach Publicznych

Kobiety sprawujące inne ważne funkcje w państwie

28.

W okresie sprawozdawczym kobiety sprawowały również funkcje Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (1998-2006), Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (od 2008 r.), Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej (od 2006r.) oraz Rzecznika Praw Obywatelskich (od 2010r.).

Ponadto, w 2006 roku powołano Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej ds. Wojskowej Służby Kobiet.

Kobiety w partiach politycznych i parlamencie

29.

W okresie sprawozdawczym udział kobiet w polskim parlamencie (w 460 osobowym Sejmie i 100 osobowym Senacie) kształtował się następująco: W latach 2001-2005 - Sejm 20%, Senat 23%; w latach 2005-2007 - Sejm 21%, Senat 24% natomiast od 2007 roku - Sejm 20%, Senat 8%.

W wyborach do Parlamentu Europejskiego w czerwcu 2009 roku kobiety stanowiły 22,89% kandydatów, mężczyźni – 77,11%. Mandaty poselskie uzyskało 11 kobiet, co stanowi 22% liczby przysługujących Polsce mandatów.

W okresie sprawozdawczym Państwowa Komisja Wyborcza nie gromadziła danych o liczbie kobiet i mężczyzn biorących udział w wyborach oraz informacji na temat liczby kobiet i mężczyzn należących do partii politycznych.

W roku 2009 do Sejmu RP wpłynął obywatelski projekt ustawy o parytetach na listach wyborczych. Był to wynik aktywności ruchu społecznego Kongres Kobiet¹⁰. W rezultacie prac nad ustawą już po okresie sprawozdawczym 3 marca 2011 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 172) (tzw. ustawa kwotowa). Ustawa zmieniła ordynację wyborczą do Sejmu, Parlamentu Europejskiego oraz rad gmin, powiatów i sejmików wojewódzkich. Zgodnie z tą ustawą na listach wyborczych do tych organów władzy, udział kandydatek (kobiet) i kandydatów (mężczyzn) nie może stanowić mniej niż 35%. Sankcją za niedopełnienie wymogu kwoty płci jest niezarejestrowanie listy. Po raz pierwszy w Polsce udało się wprowadzić regulacje prawne gwarantujące procentowy udział kobiet na listach wyborczych. Przed rokiem 2009 kierowane do Sejmu projekty dotyczące wprowadzenia parytetu nie uzyskały akceptacji Sejmu (były odrzucane w pierwszym czytaniu). Ponadto w okresie sprawozdawczym dwie partie: Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Platforma Obywatelska wprowadziły wewnętrzne regulacje partyjne zwiększające szanse kobiet w wyborach. Zgodnie ze statutem Sojuszu Lewicy Demokratycznej na listach kandydatów do władz partii każdego szczebla oraz na delegatów żadna z płci nie może być reprezentowana w stopniu niższym niż 35%. Zgodnie z wewnątrzpartyjną regulacją Platformy Obywatelskiej wprowadzoną uchwałą Rady Krajowej w roku 2007 na listach wyborczych do Sejmu RP kobiety i mężczyźni mają zagwarantowane minimum 40% miejsc w pierwszej trójce i pierwszej piątce na liście wyborczej.

Kobiety w samorządach

30.

W latach 1998-2010 udział kobiet we władzach lokalnych systematycznie wzrastał. W 1998 roku niewiele ponad 15% kobiet zasiadało w radach samorządów, a po wyborach w czerwcu 2010 roku stanowiły one już jedną czwartą wszystkich wybranych radnych.

Tabela: Liczba kobiet wśród radnych wszystkich szczebli samorządu wybranych w latach 1998–2010 (w %).

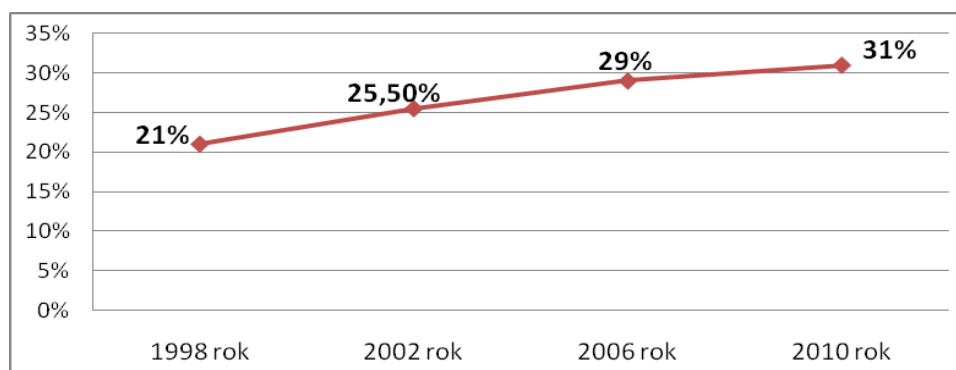
1998	16%
2002	18%
2006	21%
2010	25%

Źródło: Aleksandra Niżyńska, „Kandydatki w wyborach samorządowych w 2010”, Instytut Spraw Publicznych 2011. Zestawienie przygotowane na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

W latach 2002-2010 liczba kandydatek, podobnie jak liczba wybranych radnych kobiet, wzrastała w kolejnych wyborach. W 2002 roku wśród kandydatów do wszystkich szczebli samorządu była ponad jedna czwarta kobiet, w 2006 roku odsetek ten wzrósł do 29%, a w czerwcu roku 2010 (po okresie sprawozdawczym) przekroczył 30% wszystkich kandydatów.

¹⁰ Szerzej na temat Kongresu Kobiet w części dotyczącej współpracy z organizacjami kobiecymi.

Tabela: Liczba kobiet wśród kandydatów do organów stanowiących wszystkich szczebli samorządu wybieranych w danym roku (w %).

Źródło: j.w.

Jeżeli chodzi o kandydatki na radne do rad gmin wiejskich, to w roku 2002 stanowiły one 23,4% wśród ogółu kandydatów na radnych do gmin wiejskich, a w roku 2006 – 27,1%.

W roku 2002 kobiety radne gmin wiejskich stanowiły 17,3% wśród ogółu radnych gmin wiejskich, natomiast w 2006 roku odsetek ten wzrósł do 20,8%.

W roku 2002 kobiety wybrane na stanowisko wójta stanowiły 7% wśród ogółu wybranych wójtów, w roku 2006 – 8,3%. W roku 2009 kobiety pełniące funkcje sołtysa¹¹ stanowiły 30,1% wśród ogółu sołtysów w Polsce, a w roku 2010 – 30,7%.

Kobiety w związkach zawodowych

31.

Przepisy powszechnie obowiązujące regulujące działalność związkową nie przewidują ograniczeń członkostwa w związku zawodowym ze względu na płeć. Zgodnie z ustawą z dnia 23 maja 1991 r. *o związkach zawodowych* (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 854), organizacje związkowe samodzielnie określają w swych statutach zasady nabywania i utraty członkostwa. W związku z procesem dostosowywania prawa krajowego w zakresie równości płci do ustawodawstwa Unii Europejskiej już po okresie sprawozdawczym w ustawie z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz. U. Nr 254, poz. 1700) znalazł się art. 8 ust.1 pkt 3, który wprowadza zakaz nierównego traktowania w obszarze przystępowania i działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz samorządach zawodowych m.in. ze względu na płeć. Zgodnie z ww. zasadą projekty wspierające rozwój dialogu społecznego w ramach działania 5.5. Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki realizowane są z uwzględnieniem zasad równości płci i nakierowane są między innymi na większe uczestnictwo płci w dialogu społecznym. Z badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) w 2003 r. wynika, że wśród członków związków zawodowych było ok. 47% kobiet. W sektorach zdominowanych przez kobiety (np. służba zdrowia) do związków zawodowych należą zarówno kobiety jak i mężczyźni. W organach statutowych Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych (OPZZ) kobiety stanowiły: w Prezydium OPZZ V

¹¹ Sołectwo jest jednostką pomocniczą gminy, charakterystyczną dla obszarów wiejskich. Obszar, zakres działania sołectwa i jego organów określa rada gminy w statucie sołectwa. Organem uchwałodawczym w sołectwie jest zebranie wiejskie, a wykonawczym – sołtys. W roku 2010 w Polsce było 40 317 sołectw.

Kadencji (wybory w kwietniu 2002 r.) 9% na 35 członków było 3 kobiety, w 2006-2010 kobiety stanowiły już 17%, a po wyborach w maju 2010 r. do nowej kadencji 2010 – 2014 kobiety stanowią 25%. W ramach OPZZ działa również Komisja Kobiet, której głównym celem jest promowanie kobiet oraz działanie na rzecz ich aktywności w życiu społeczno - zawodowym i osobistym.

W Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w kadencji 2006 – 2010 kobiety stanowiły 37,7%. W naczelnych władzach związku funkcjonuje stanowisko Koordynatora ds. Kobiet.

Udział kobiet i mężczyzn w ciałach statutowych Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) w kadencji 2002 – 2006 w rozbiciu na: Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego 38 kobiet i 36 mężczyzn, Prezydium Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego 8 kobiet i 10 mężczyzn, Główną Komisję Rewizyjną Związku Nauczycielstwa Polskiego 6 kobiet i 13 mężczyzn, Prezydium Głównej Komisji Rewizyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego 2 kobiety i 3 mężczyzn. Skład w kadencji ZNP w latach 2002 – 2006: Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego 35 kobiet i 39 mężczyzn, Prezydium Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego 10 kobiet i 11 mężczyzn, Główna Komisja Rewizyjna Związku Nauczycielstwa Polskiego 5 kobiet i 14 mężczyzn, Prezydium Głównej Komisji Rewizyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego 1 kobieta i 4 mężczyzn. Należy jednak zaznaczyć, że zawód nauczyciela w Polsce jest zawodem sfeminizowanym. Zdecydowana większość nauczycieli to kobiety.

Kobiety w służbie cywilnej

32.

Zgodnie ustawą z dnia 24 sierpnia 2006 r. *o służbie cywilnej* (Dz. U. Nr 170, poz.1218, z późn. zm.) każdy obywatel miał prawo do informacji o wolnych stanowiskach pracy w służbie cywilnej, nabór do służby cywilnej był otwarty i konkurencyjny. Otwartość naboru oznaczała, że informacja o naborze jest powszechnie dostępna i każdy, kto spełnia wymagania może ubiegać się o stanowisko. Informacje o wyniku naboru stanowią informację publiczną. Konkurencyjność naboru do służby cywilnej oznaczała, że jego wynikiem jest zatrudnienie osoby, której wiedza, umiejętności i inne kompetencje są najbardziej adekwatne do stanowiska, na które poszukuje się pracownika. Na wysokie stanowiska państwowe powoływane były osoby z państwowego zasobu kadrowego, przy spełnieniu określonych w ustawie wymagań, jednakowych dla wszystkich kandydatów bez względu na płeć.

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej* (Dz. U. Nr 227, poz. 1505, z późn. zm.), która weszła w życie 24 marca 2009 roku i zastąpiła ustawę z 2006 roku, kontynuuje przedstawione zasady, również w odniesieniu do wyższych stanowisk w służbie cywilnej, utworzonych z części dotychczasowych wysokich stanowisk państwowych.

Kobiety zajmują prawie 50% stanowisk wyższych w służbie cywilnej, należy jednak zaznaczyć, że udział kobiet zatrudnionych w korpusie służby cywilnej wynosi prawie 70%.

Udział kobiet wśród członków korpusu służby cywilnej, w tym na wyższych stanowiskach w służbie cywilnej w latach 2007-2010 przedstawia poniższa tabela.

Tabela: Udział kobiet wśród członków korpusu służby cywilnej, w tym na wyższych stanowiskach w służbie cywilnej w latach 2007-2010.

ROK	Udział kobiet w korpusie służby cywilnej ogółem	Udział kobiet na wyższych stanowiskach w służbie cywilnej
2007	68,5%	48,3%
2008	69,5%	49,5%
2009	69,2%	50,6%
2010	69,9%	49,9%

Powyższe dane nie obejmują stanowisk kierowniczych w służbie zagranicznej. W odniesieniu do wynagrodzeń w służbie cywilnej, należy stwierdzić, iż z badania¹² przeprowadzonego w 2010 r. wynika, że na wszystkich szczeblach kariery w służbie cywilnej występuje niewielkie zróżnicowanie przeciętnych wynagrodzeń zasadniczych, przy czym wynagrodzenia zasadnicze mężczyzn są przeciętnie o 5% wyższe od wynagrodzeń zasadniczych kobiet. W porównaniu do sytuacji w sektorze biznesowym w służbie cywilnej przeciętne wynagrodzenia zasadnicze kobiet i mężczyzn na stanowiskach niższego szczebla są prawie jednakowe; jednakże poziom wynagrodzeń mężczyzn staje się wyższy niż kobiet, w przypadku wysokiej klasy specjalistów i menadżerów wyższego szczebla – nawet o 9 – 10%. Ponadto, dodatkowa analiza wynagrodzeń w grupie wyższych stanowisk w służbie cywilnej dotycząca poziomu wynagrodzeń zasadniczych dyrektorów generalnych urzędów wykazała, iż wynagrodzenia kobiet na tych stanowiskach w 2011 r. były przeciętnie o 13,2% wyższe od wynagrodzeń mężczyzn.¹³

Kobiety w zawodach prawniczych

33.

W okresie sprawozdawczym kobiety pracowały we wszystkich zawodach prawniczych. Dotyczyło to również pracy na stanowiskach sędziowskich w sądach wszystkich instancji. Kobiety sprawowały także funkcje kierownicze w sądach oraz były ławnikami, radcami prawnymi oraz adwokatami. Kobiety przeważały wśród sędziów sądów powszechnych (w latach 2005-2008 stanowiły 64% wśród ogółu sędziów) oraz prokuratorów (ok. 53% wśród ogółu prokuratorów). Jeżeli chodzi o kobiety zajmujące wysokie stanowiska w sądach powszechnych to można zauważyć, że im wyższe stanowisko, tym kobiet jest mniej. W roku 2008 kobiety stanowiły 49% wśród prezesów sądów rejonowych, 44% - wśród prezesów sądów okręgowych i 27% wśród prezesów sądów apelacyjnych. Szczegółowe informacje dotyczące liczby kobiet wykonujących zawody prawnicze i funkcje w ramach wymiaru sprawiedliwości zawierają Tabele A.7.1 do Tabeli A.7. 4. (Aneks).

¹²Badanie HRM Partners S.A. dla KPRM z 2010 r. dotyczące wynagrodzeń w służbie cywilnej w porównaniu do pozostałej administracji publicznej oraz sektorów gospodarki. Badaniem objęto wynagrodzenia 38 364 pracowników w 93 organizacjach, w tym w 31 podmiotach biznesowych.

¹³Badanie wynagrodzeń zasadniczych dyrektorów generalnych urzędów (ministerstw wraz z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów, urzędów centralnych i urzędów wojewódzkich) wg stanu na dzień 20 maja 2011 r.

Współpraca rządu z kobiecymi organizacjami pozarządowymi

34.

W okresie sprawozdawczym Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn współpracował z organizacjami pozarządowymi. W 2002 roku Pełnomocnik powołał Radę Programowo-Konsultacyjną, która stanowiła ciało doradcze, pełniące funkcję stałego roboczego zespołu opiniotwórczego i opiniotwórczego. Rada pełniła także rolę wzajemnej komunikacji pomiędzy Pełnomocnikiem i organizacjami pozarządowymi w zakresie przedsięwzięć i zadań doraźnych o istotnym znaczeniu merytorycznym, nad którymi Pełnomocnik pracował w trybie pilnym. Członkowie Rady decydowali również o przyznaniu "Szwedzkich Okularów Równości" osobom, instytucjom oraz przedstawicielom mediów, wyróżniającym się zrozumieniem, troską oraz szczególnym zaangażowaniem w działalność zmierzającą do wyrównania statusu kobiet i mężczyzn.

Współpraca polegała również na wspieraniu finansowym aktywności podejmowanych przez organizacje na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn. Konkursy na dofinansowanie projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe, w tym i kobiece, organizowane były od 2002 roku. Po likwidacji stanowiska Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, w listopadzie 2005 roku kompetencje związane z organizowaniem konkursu dla organizacji pozarządowych zostały przekazane do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Od 2006 roku Ministerstwo organizuje corocznie „Konkurs inicjatyw organizacji pozarządowych”. W ramach funduszy przeznaczonych na dotacje organizacje podejmowały działania zmierzające m.in. do przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie, zwiększenia udziału ojców w wychowaniu dzieci, wspierania środowisk lokalnych młodzieżowych i osób starszych, promowania równości kobiet i mężczyzn, zwiększenia udziału kobiet w życiu publicznym oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i handlu ludźmi. W Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej w ramach *Europejskiego Roku Równych Szans 2007* powstał Komitet Doradczy, w którym zasiadali przedstawiciele organizacji pozarządowych, działających na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji. Członkowie Komitetu mieli nominację Ministra i mogli przesyłać mu opinie i rekomendacje. W ramach Komitetu wyodrębniły się grupy robocze. Każda grupa zajmowała się problemem odrębnej formy dyskryminacji w tym ze względu na płeć.

Organizacje pozarządowe mogą również uzyskać wsparcie w ramach rządowego Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009 – 2013 (PO FIO 2009-2013), finansowanego ze środków krajowych. Wśród obszarów wsparcia, w ramach których podejmowane mogą być działania na rzecz likwidacji wszelkich form dyskryminacji wobec kobiet, przewidziano aktywizację kobiet w życiu publicznym oraz wyrównywanie szans grup szczególnie narażonych na dyskryminację i wykluczenie. Równość szans jest ponadto zasadą horyzontalną PO FIO 2009 – 2013. W roku 2009 dofinansowano 12 projektów.

Organizacje pozarządowe mogły też korzystać ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację projektów w ramach SPO RZL 2004 - 2006 oraz obecnie mogą korzystać z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.

Również Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania, od początku swojej działalności (tj. od 2008 roku) aktywnie współpracował z organizacjami i stowarzyszeniami kobiecymi przy realizacji działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji w ramach swoich kompetencji. Współpraca ta dotyczyła szczególnie organizacji konferencji, spotkań, seminariów, konkursów i innych działań informacyjno-promocyjnych oraz współpracy w ramach powołanych przez Pełnomocnika Zespołów Problemowych, w tym Zespołu ds. przeciwdziałania dyskryminacji kobiet skupiającego przedstawicieli administracji publicznej

oraz około 40 organizacji kobiecych oraz Zespołu ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Ojców.

W czerwcu 2009 i 2010 roku odbył się Kongres Kobiet Polskich, którego współorganizatorem było Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Kongres Kobiet powstał w czerwcu 2009 r. jako ruch społeczny, aktywizujący kobiety w Polsce społecznie i politycznie. Punktem wyjścia były działania podjęte wokół organizacji I Kongresu Kobiet, czyli zjazdu ponad 4. tys. kobiet z całego kraju, które dyskutowały o wkładzie kobiet w historię ostatniego 20-lecia w Polsce. Kongres zakończył się przygotowaniem wielu postulatów, wśród których wprowadzenie parytetu na listach wyborczych było jednym z najważniejszych. Uczestniczki Kongresu podjęły aktywne działania na rzecz realizacji tego postulatu, a także wprowadzenia tematu parytetu do debaty publicznej. Przygotowano projekt ustawy o parytetach, który został skierowany do Sejmu jako projekt obywatelski.

Obecnie Kongres Kobiet jest ponadpolityczną inicjatywą zrzeszającą osoby indywidualne, organizacje pozarządowe, przedstawicielki biznesu, polityki, świata nauki, sztuki, dziennikarstwa, związków zawodowych, związków pracodawców oraz wiele innych¹⁴. W ramach Kongresu działa Gabinet Cieni, który spotyka się z premierem i ministrami, w celu omówienia bieżących działań rządu, ma zatem realny wpływ na jego politykę.

W latach 2009-2010 w ramach projektu „Aktywizacja społeczno-ekonomiczna kobiet na poziomie lokalnym i regionalnym” realizowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki zorganizowano 16 konferencji regionalnych propagujących tematykę aktywizacji kobiet pod hasłem „Czas na kobiety aktywne i przedsiębiorcze”.

Gender studies w Polsce

35.

Główny Urząd Statystyczny oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego nie gromadzi statystyk nt. liczby szkół wyższych mających w swojej ofercie programy studiów dotyczących problematyki kobiet i płci (*gender studies*). Ośrodkami badawczymi zajmującymi się problematyką *gender studies* są w Polsce Uniwersytety w Poznaniu, Krakowie, Łodzi, Toruniu, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu, Białymstoku, Uniwersytet Śląski oraz Instytut Badań Literackich Państwowej Akademii Nauk.

Artykuł 8. Reprezentacja i uczestnictwo kobiet na forum międzynarodowym

Kobiety w służbie zagranicznej

36.

W okresie sprawozdawczym udział kobiet wśród osób zatrudnionych w służbie zagranicznej w centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych systematycznie wzrastał i przedstawiał się następująco:

---

¹⁴ Po okresie sprawozdawczym w 2011 r. zorganizowano III Europejski Kongres Kobiet w ramach Prezydencji polskiej w Radzie UE.

Tabela: Udział kobiet wśród osób zatrudnionych w służbie zagranicznej w centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Rok	Liczba kobiet ogółem zatrudnionych w służbie zagranicznej w centrali MSZ	Procent kobiet zatrudnionych w centrali MSZ	Procent kobiet zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych ¹
2002	430	44,1%	10,6 %
2003	442	43,6%	9,1%
2004	460	44,4%	10,4%
2005	456	44,6%	11,1%
2006	491	45,9%	21,3%
2007	525	47,3%	23,5%
2008	544	48,1%	22,4%
2009	561	46,2%	21,8%
2010 ²	826	53,2%	31,5 %

Źródło: MSZ

¹ W stosunku do łącznej liczby osób zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych; przez „stanowiska kierownicze” należy rozumieć stanowisko zastępcy dyrektora departamentu/biura oraz wyższe.

² wg stanu na 31 maja 2010 r.

Wśród osób zatrudnionych w służbie zagranicznej w polskich placówkach dyplomatyczno-konsularnych udział kobiet również systematycznie wzrastał i przedstawiał się następująco:

Tabela: Udział kobiet zatrudnionych w służbie zagranicznej w polskich placówkach dyplomatyczno-konsularnych

Rok	Liczba kobiet ogółem zatrudnionych w służbie zagranicznej w placówkach dyplomatyczno-konsularnych	Procent kobiet zatrudnionych w placówkach	Procent kobiet – kierowników placówek ¹
2002	300	23,4%	9,1%
2003	327	23,7%	10,2%
2004	335	23,7%	10,1%
2005	350	24,6%	10,6%
2006	393	28,0%	12,6%
2007	426	29,9%	14,7%
2008	455	31,3%	17,5%
2009	413	31,2%	19,7%
2010 ²	426	31,8%	23,4%

¹ w stosunku do łącznej liczby osób zatrudnionych na stanowisku kierownika placówek.

² wg stanu na 31 sierpnia 2010 r.

Proces zwiększania udziału kobiet w dyplomacji następuje w sposób ciągły i konsekwentny. Również w przypadku kobiet – kierowników placówek dyplomatyczno-konsularnych utrzymuje się wyraźna tendencja wzrostowa.

Mimo, że w okresie sprawozdawczym Polska nie gromadziła pełnych danych na temat liczby kobiet-ekspertów w składach delegacji zagranicznych reprezentujących Polskę na forum międzynarodowym, to na podstawie fragmentarycznych danych z niektórych ministerstw i urzędów centralnych (tj. Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Sportu Turystyki oraz Głównego Urzędu Statystycznego) można stwierdzić, że udział kobiet w delegacjach zagranicznych utrzymywał się na wysokim i rosnącym poziomie (48,4% - 56,1%), dając średnią za okres 2002-2010 ok. 51%.

Udział kobiet wśród obywateli polskich zatrudnionych w Sekretariacie ONZ w kolejnych latach okresu sprawozdawczego przedstawiał się następująco:

Tabela: Udział kobiet wśród obywateli polskich zatrudnionych w sekretariacie ONZ

Rok	Łączna liczba obywateli polskich zatrudnionych w Sekretariacie ONZ	W tym liczba kobiet zatrudnionych w Sekretariacie ONZ	Procent kobiet w stosunku do mężczyzn zatrudnionych w Sekretariacie ONZ
2002	49 ¹	brak danych	brak danych
2003	65	21	32%
2004	73	23	32%
2005	82	25	30%
2006 ²	61	20	33%
2007 ²	66	21	32%
2008 ²	78	25	32%
2009 ²	84	27	32%
2010 ²	83	26	31%

¹ Wg stanu na 2 marca 2002 r.

² Dane na 30 czerwca danego roku.

W latach 2001-2002 Polka, Danuta Hübner, pełniła funkcję Zastępcy Sekretarza Generalnego ONZ, a w latach 2004-2009 zajmowała stanowisko komisarza ds. polityki regionalnej w Komisji Europejskiej.

W latach 2001 - 2004 Polka, Hanna Gronkiewicz-Waltz, zajmowała stanowisko wiceprezesa Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (EBOR).

Rząd nie opracował własnych zasad dotyczących trybu rekrutacji do organów i organizacji systemu Narodów Zjednoczonych. W 2002 r. w Ministerstwie Spraw Zagranicznych utworzono natomiast bazę danych kandydatek/kandydatów na stanowiska w systemie NZ oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej. Nie istnieją jednak programy, których celem jest zachęcanie kobiet do wstępowania do służby zagranicznej. W okresie sprawozdawczym Polska nie gromadziła danych o zatrudnieniu w pozostałych organizacjach międzynarodowych z podziałem na płeć.

Artykuł 9. Obywatelstwo

Ustawa o obywatelstwie

37.

W okresie sprawozdawczym obowiązywała ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. *o obywatelstwie polskim* (Dz. U. z 2000 r. Nr 28, poz. 353, z późn. zm.). Ustawa ta w żadnym ze swoich przepisów nie dyskryminowała kobiet pod względem nabywania, zmiany lub zachowania swojego obywatelstwa. Małżeństwo z cudzoziemcem lub zmiana obywatelstwa przez męża nie oznaczała automatycznej zmiany obywatelstwa jego żony oraz nie nadawała jej statusu bezpieczeństwa, a także nie zmuszała jej do zmiany obywatelstwa na obywatelstwo męża. Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 53 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach* (Dz. U. z 2011 r. Nr 264, poz. 1573, z późn. zm.) zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony udziela się cudzoziemcowi, który jest małżonkiem obywatela polskiego. Pozostawanie w związku małżeńskim z obywatelem polskim stanowi obligatoryjną przesłankę do udzielenia takiego zezwolenia. Ponadto zgodnie z art. 87 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia (...) cudzoziemiec*, który zawarł związek małżeński z obywatelem polskim, a w związku z tym uzyskał zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony w celu połączenia z rodziną jest uprawniony do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez wymaganego zezwolenia.

Paszporty dla dzieci

38.

W latach 2002 – 2006 wydawane były samodzielne paszporty dla dzieci, a dziecko do lat 16 mogło być wpisane do paszportu rodzica, zarówno kobiety jak i mężczyzny i odbywać podróż pod opieką rodzica, do którego paszportu było wpisane. Dzieci mogły być wpisane zarówno do paszportu ojca jak i matki. Wpis dziecka do paszportu jednego z rodziców wymagał zgody obojga rodziców. Natomiast na wydanie samodzielnego dokumentu paszportowego osobie małoletniej wymagana była pisemna zgoda obojga rodziców. Od 28 sierpnia 2006 r. małoletnim wydawane były paszporty samodzielne. Wpis dzieci do paszportu dokonany w latach poprzednich jest ważny do momentu utraty ważności tego paszportu lub ukończenia przez dziecko 16 roku życia. Dzieci mogą obecnie przekroczyć granicę na podstawie indywidualnego paszportu, wpisu do paszportu jednego z rodziców lub tymczasowego dowodu osobistego, ale tylko w przypadku podróży do jednego z krajów Unii Europejskiej. Paszport mógł być wydany małoletniemu, który ukończył 5 lat, w przypadku dzieci do 5-go roku życia na wniosek rodziców mógł być wydany paszport tymczasowy. W imieniu małoletniego wniosek o wydanie paszportu składali rodzice wspólnie, chyba że na podstawie orzeczenia sądu jedno z rodziców zostało pozbawione władzy rodzicielskiej lub władza ta została ograniczona. W przypadku braku zgodności stanowisk rodziców lub niemożności uzyskania zgody jednego z nich, zgodę na wydanie paszportu zastępowało orzeczenie sądu rodzinnego. Wniosek złożony przez jednego rodzica wraz z pisemną zgodą drugiego z nich, poświadczoną przez organ paszportowy lub notariusza, był uznawany za złożony wspólnie przez rodziców. Paszport małoletniemu można było wydać za granicą za zgodą jednego rodzica wyłącznie z ważnych powodów, o ile przemawiało za tym dobro małoletniego, szczególnie jeżeli uzyskanie zgody drugiego rodzica było niemożliwe, lub znacznie utrudnione.

Przekraczanie granicy na podstawie dowodu osobistego

39.

Obywatele polscy mogli przekroczyć granice państw członkowskich Unii Europejskiej również na podstawie dowodu osobistego. Osoba małoletnia obowiązana była posiadać dowód osobisty od ukończenia 15 roku życia, jeżeli pozostawała w stosunku pracy lub nie zamieszkiwała wspólnie z osobami, pod których władzą rodzicielską lub opieką się znajdowała, albo nie pozostawała pod władzą rodzicielską lub opieką. Osoba będąca obywatelem polskim miała prawo otrzymać dowód osobisty od ukończenia 13 roku życia. Na uzasadniony wniosek rodziców lub opiekunów dowód osobisty mógł być wydany osobie, która nie ukończyła 13 roku życia zgodnie z art. 34 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. *o ewidencji ludności i dowodach osobistych* (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993, z późn. zm.). Zgodnie z *rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty* (Dz. U. Nr 47, poz. 384) za osobę małoletnią, która nie ukończyła 13 roku życia wnioski składali rodzice lub ustanowieni przez sąd opiekunowie albo jeden z rodziców lub ustanowionych przez sąd opiekunów wraz z pisemną zgodą drugiego z rodziców lub opiekuna ustanowionego przez sąd, poświadczoną za zgodność podpisu przez organ gminy lub notariusza. Za osobę małoletnią, która ukończyła 13 rok życia, a nie miała obowiązku posiadania dowodu osobistego, wniosek składał jeden z rodziców lub opiekun ustanowiony przez sąd.

Wsparcie uchodźców

40.

Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 2012 r. poz. 680) cudzoziemcowi nadaje się status uchodźcy, jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju. Polska stosuje tzw. jednolitą procedurę azylową, która stosowana jest zgodnie z zasadą równości płci. W toku postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy bada się nie tylko spełnianie warunków do uznania za uchodźcę, ale także – w razie stwierdzenia, że nie są one spełnione – inne okoliczności skutkujące ochroną przed wydaleniem w postaci ochrony uzupełniającej (od 2008 r.) albo zgody na pobyt tolerowany (od 2003 r.). Rozstrzygnięcie o sytuacji prawnej cudzoziemca następuje w toku jednego postępowania, prowadzonego przez jeden organ administracyjny. Stronie niezadowolonej z decyzji przysługuje odwołanie do organu II instancji, tj. Rady do Spraw Uchodźców, a następnie skarga do sądu administracyjnego.

Uchodźcy oraz cudzoziemcy posiadający ochronę uzupełniającą mają prawo do uzyskania pomocy w celu wspierania procesu integracji ze społeczeństwem. Pomoc ta udzielana jest w trybie i na zasadach określonych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.). Zgodnie z ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony (...)* osobom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy na terytorium Polski zapewnia się pomoc socjalną i opiekę medyczną oraz istnieje możliwość zapewnienia pomocy w dobrowolnym powrocie do kraju, do którego mają prawo wjazdu. Oprócz realizacji zadań bieżących związanych z udzielaniem pomocy cudzoziemcom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy, Urząd do Spraw Cudzoziemców współdziała z szeregiem organizacji pozarządowych oraz z innymi podmiotami w ramach realizacji różnego rodzaju projektów, których celem jest udzielenie kompleksowej pomocy takim osobom. Według stanu na 31 maja 2010 r. Urząd do Spraw Cudzoziemców dysponował 19

ośrodkami dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy (spośród nich 4 placówki pozostawały w zarządzie Urzędu), w których przebywało 2447 cudzoziemców, oraz Domem Dziecka, w którym przebywało 10 małoletnich cudzoziemców, natomiast 1649 cudzoziemców korzystało ze świadczeń na pokrycie we własnym zakresie kosztów pobytu na terytorium RP.

W okresie sprawozdawczym kobiety stanowiły ok. 40% wśród osób składających wnioski o nadanie statusu uchodźcy. Najwięcej z nich pochodziło z Rosji, Gruzji oraz Ukrainy. Od czerwca 2002 r. do maja 2006 r. wydano 1168 decyzji o nadaniu statusu uchodźcy w RP, w tym 534 przyznano kobietom (45,7%), od czerwca 2006 r. do maja 2010 r. wydano 651 decyzji, w tym 303 przyznano kobietom (46,5%). Szczegółowe dane na ten temat znajdują się w Tabelach A.9.1 oraz A.9.2 (Aneks).

Artykuł 10. Edukacja

Dostęp do edukacji

41.

Od roku szkolnego 1999/2000 wprowadzono sukcesywnie reformę ustroju szkolnego, w wyniku której powstały: sześciolletnia szkoła podstawowa, trzyletnie gimnazjum oraz szkoły ponadgimnazjalne, do których zaliczamy: trzyletnie liceum ogólnokształcące lub profilowane, czteroletnie technikum, trzyletnie specjalne szkoły przysposabiające do pracy oraz dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące, trzyletnie technika uzupełniające, zasadnicze szkoły zawodowe oraz szkoły policealne.

W okresie sprawozdawczym w przypadku szkolnictwa zawodowego dostęp do edukacji był równy dla osób obu płci. Niewielkie ograniczenia dla dziewcząt (kobiet) wynikały z przepisów *rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac* (Dz. U. Nr 200, poz. 2047, z późn. zm.), które dotyczą uniemożliwienia niepełnoletnim dziewczętom rozpoczęcia kształcenia w takich zawodach jak: kowal, modelarz odlewniczy, operator maszyn i urządzeń odlewniczych, operator maszyn i urządzeń metalurgicznych, operator maszyn i urządzeń do obróbki plastycznej, operator urządzeń przemysłu ceramicznego, górnik eksploatacji podziemnej czy górnik odkrywkowej eksploatacji złóż, co uzasadnia się szczególnym ryzykiem, jakie wiąże się z wykonywaniem wymienionych zawodów dla zdrowia kobiet. W polskim systemie oświaty zdecydowana większość szkół publicznych to szkoły koedukacyjne. Wg stanu na 30 września 2010 roku w Polsce było 700 szkół, w których uczyli się sami chłopcy i 137 szkół w których uczyły się same dziewczęta. Szczegółowe informacje na ten temat przedstawia Tabela A.10.1 (Aneks).

Przepisy prawa oświatowego w zakresie kształcenia ogólnego przewidują podział na chłopców i dziewczęta wyłącznie na zajęciach wychowania fizycznego oraz na części zajęć wychowania do życia w rodzinie.

W okresie sprawozdawczym udział procentowy dziewcząt w ogólnej liczbie absolwentów szkół podstawowych wynosił ok. 48%, a szkół gimnazjalnych – ok. 49%. Jeżeli chodzi o szkoły ponadgimnazjalne to większość dziewcząt wybierała szkoły ogólnokształcące (ok. 60%), a mniejszość – szkoły zawodowe. Szczegółowe informacje na ten temat zawarte są w Tabeli A.10.2 (Aneks).

W okresie sprawozdawczym dziewczęta/kobiety częściej rezygnowały z nauki w szkołach zawodowych niż ogólnokształcących. Odsetek dziewcząt/kobiet rezygnujących z nauki w okresie sprawozdawczym przedstawiał się następująco:

- uczennice, które naukę na danym etapie rozpoczęły w 2002 r.: w szkołach podstawowych – 1,88%; w gimnazjach: 2,89%; w liceach ogólnokształcących – 4,38%, w technikumach – 12,05%.
- uczennice, które naukę na danym etapie rozpoczęły w 2005 r.: w szkołach podstawowych – brak danych; w gimnazjach – 4,33%, w liceach ogólnokształcących – 7,37%, w technikumach – 24,41%.

Ponadto zagwarantowano kobietom, kandydatkom na żołnierzy możliwość kontynuowania kształcenia w przypadku przerwania przez nie nauki w związku z ciążą, położeniem lub obowiązkami macierzyńskimi. *Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* (Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 593, z późn. zm.) wprowadziła również prawne regulacje pozwalające kobiecie po przerwaniu nauki z powodu ciąży, porodu i obowiązków macierzyńskich powrócić do szkoły wojskowej.

Dostęp do edukacji małoletnich matek

42.

Nie ma w polskim prawie przeszkód, by małoletnia matka kontynuowała naukę w szkole dla młodzieży. Jeżeli nie może kontynuować nauki w szkole dla młodzieży ze względu na konieczność opieki nad dzieckiem, może kontynuować naukę w szkole dla dorosłych. Przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 grudnia 2009 r. *w sprawie przypadków, w których do publicznej lub niepublicznej szkoły dla dorosłych można przyjąć osobę, która ukończyła 16 albo 15 lat* (Dz. U. z 2010 r. Nr 2, poz. 3) umożliwiają przyjmowanie do szkół dla dorosłych m. in. małoletnich matek wychowujących dziecko, które ze względu na konieczność sprawowania nad nim opieki, nie mogą uczęszczać do szkoły dla młodzieży. Taki stan prawny zachęca małoletnie matki do pozostania w systemie szkolnym, a równocześnie stwarza szanse na spełnianie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Nastoletnim dziewczętom, które zaszły w ciążę przed osiągnięciem wieku, w którym kończy się obowiązek szkolny w okresie ciąży, porodu oraz porodu mają prawo do indywidualnego nauczania, spełniania obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza szkołą, indywidualnego programu lub toku nauki oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Kobiety wśród absolwentów szkół wyższych

43.

Kobiety stanowiły większość wśród absolwentów szkół wyższych w latach 2001-2009 ogółem, ale również we wszystkich kategoriach wiekowych. Warto zauważyć, że szczególnie duży udział kobiet wśród absolwentów wyższych uczelni był w dwóch skrajnych kategoriach wiekowych - w grupie osób do 23 lat (w zależności od roku między 75% a 78%) oraz wśród osób powyżej 31 roku życia (w zależności od roku między 68% a 71%). Zmiany w udziale kobiet wśród absolwentów studiów wyższych na przestrzeni lat 2001-2009 są nieznaczne, jednak gdy zestawimy rok 2001 i 2009 możemy mówić o wzroście udziału kobiet wśród absolwentów o 1 punkt procentowy.

TABELA: Udział procentowy kobiet w ogólnej liczbie absolwentów polskich szkół wyższych, publicznych i niepublicznych wszystkich typów, w latach akademickich 2001/2002 -2009/2010¹⁵.

	2001/ 02 ^a	2002/ 03 ^a	2003/ 04 ^a	2004/ 05 ^a	2005/ 06	2006/ 07	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10
ogółem (%)	64,3	64,2	64,8	65,0	65,0	64,8	64,9	64,9	65,4
23 lat i mniej	77,8	77,7	78,2	78,4	75,7	75,7	75,9	75,4	75,7
24	65,9	65,9	66,5	65,3	64,9	66,2	67,0	64,7	63,6
25	67,1	67,0	67,9	67,8	68,5	67,9	66,8	66,6	66,7
26	55,5	55,9	55,9	56,5	57,6	57,8	58,4	60,6	61,4
27	53,7	52,7	53,2	53,2	53,6	52,4	53,3	54,6	57,0
28	54,3	54,2	54,5	54,4	53,8	52,2	51,9	52,5	52,5
29	56,8	56,9	55,7	56,1	55,6	55,8	53,6	53,5	52,8
30	60,2	60,1	60,9	60,5	60,2	58,6	57,5	56,9	54,8
31 lat i więcej	68,3	69,1	69,1	69,8	71,0	70,2	70,8	70,1	70,1

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

^a w podziale na wiek, bez absolwentów studiów eksternistycznych, gdyż dane o absolwentach studiów eksternistycznych z tych lat nie były zbierane w podziale na wiek.

Kobiety wśród absolwentów na wybranych kierunkach studiów

44.

Ogólna dominacja kobiet wśród absolwentów wyższych uczelni nie rozkłada się równomiernie pomiędzy poszczególnymi kierunkami studiów. Patrząc na dane statystyczne o liczbie absolwentów według kierunków studiów można wyróżnić trzy grupy: kierunki sfeminizowane (powyżej 70% udział kobiet), kierunki egalitarne, gdzie proporcje płci są dość wyrównane i kierunki zmaskulinizowane (powyżej 70% udział mężczyzn).

Szczególnie istotną z punktu widzenia feminizacji grupę kierunków studiów stanowi zdrowie i opieka społeczna. Wyjątkiem w tej grupie jest ratownictwo medyczne, gdzie wśród absolwentów w latach 2005-2010, ponad połowę stanowili mężczyźni. Najsilniej sfeminizowanymi kierunkami są natomiast: położnictwo (99%), pielęgniarstwo (97%) oraz praca socjalna (92%). Wyraźną nadreprezentację kobiet można zauważyć też wśród absolwentów biologii – 84%. Odwrotną tendencję można zaobserwować natomiast na kierunkach technicznych, takich jak: automatyka i robotyka, elektrotechnika, mechanika i budowa maszyn - w roku akademickim 2009/2010 kobiety stanowiły mniej niż 5% absolwentów na tych kierunkach. Przytoczone dane statystyczne potwierdzają więc utrzymujące się zjawisko dużych dysproporcji między liczbą kobiet i mężczyzn na wielu kierunkach studiów. W ciągu ostatnich 5 lat nie nastąpiły wyraźne zmiany w tej tendencji, choć można zauważyć na poziomie grup kierunków nieznaczne wyrównywanie proporcji płci, udział mężczyzn wśród absolwentów kierunków z grupy zdrowie i pomoc społeczna wzrósł o 1,5 punktu procentowego, zaś kobiet wśród absolwentów grupy technika, przemysł, budownictwo o 2 punkty procentowe. Szczegółowe informacje na temat udziału procentowego kobiet w ogólnej liczbie absolwentów studiów wyższych na wybranych kierunkach studiów przedstawia Tabela A.10.3 (Aneks).

¹⁵ Dane dotyczą absolwentów studiów wyższych tzn. studiów I stopnia (dawniej określane jako zawodowe) z tytułem licencjata i inżyniera, studiów magisterskich jednolitych oraz II stopnia (dawniej magisterskich uzupełniających).

Udział kobiet wśród nauczycieli szkół dla młodzieży i dorosłych

45.

W okresie sprawozdawczym kobiety stanowiły większość wśród nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Można zaobserwować typowe dla większości państw zjawisko w edukacji polegające na tym, że im niższy szczebel edukacji, tym większy jest udział kobiet wśród nauczycieli. W roku szkolnym 2010/2011 kobiety stanowiły aż 87% wśród nauczycieli szkół podstawowych, w gimnazjach ten udział był już mniejszy o 11 punktów procentowych, a w szkołach ponadgimnazjalnych o prawie 20 punktów procentowych. Warto zauważyć, że choć ogólna liczba etatów dla nauczycieli w poszczególnych latach szkolnych w latach 2005-2010 się zmniejszała albo powiększała, to udział kobiet wśród zatrudnionych pozostawał na tym samym poziomie.

Tabela: Udział kobiet wśród nauczycieli* szkół dla młodzieży i dorosłych, łącznie ze specjalnymi w latach 2005¹⁶-2010.

Rok szkolny:	Nauczyciele							
	Szkoły podstawowe		Gimnazja		Szkoły ponadgimnazjalne		Razem	
	etaty, na których zatrudnione są kobiety							
	liczba w tys.	udział w ogólnej liczbie	liczba w tys.	udział w ogólnej liczbie	liczba w tys.	udział w ogólnej liczbie	liczba w tys.	udział w ogólnej liczbie
2005/2006	162,7	86,8%	86,1	75,2%	69,1	67,2%	317,9	78,5%
2006/2007	161,3	86,6%	86,3	75,2%	72,2	67,7%	319,8	78,4%
2007/2008	159,3	86,6%	85,1	75,2%	81,9	67,2%	326,2	77,9%
2008/2009	156,8	86,7%	83,3	75,1%	81,4	67,2%	321,5	77,9%
2009/2010	154,5	86,6%	83,2	75,4%	80,2	67,1%	317,8	77,9%

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

*Nauczyciele pełnozatrudnieni i niepełnozatrudnieni w przeliczeniu na etaty.

Kobiety wśród pełnozatrudnionych nauczycieli akademickich

46.

W odróżnieniu od edukacji na poziomie podstawowym, gimnazjalnym i średnim wśród nauczycieli akademickich kobiety stanowiły w latach 2002-2010 mniejszość. Choć ich udział wśród kadry wyższych uczelni (nie biorąc pod uwagę szkół wyższych zawodowych) między rokiem 2002 a 2010 nieznacznie wzrósł (o 2,8 punktów procentowych) to w roku 2010 stanowiły one 42,7% nauczycieli akademickich. Udział kobiet wśród nauczycieli akademickich jest bardzo zróżnicowany pod względem stanowisk. Kobiety zdecydowanie dominowały wśród dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej (stanowisko objęto badaniem od 2006 r.) – 83%, lektorów – 80%, instruktorów – 61%, a także choć już mniej wyraźnie wśród kadry dydaktycznej – wykładowców (58%), starszych wykładowców (51%).

Natomiast na stanowiskach naukowych większą część zatrudnionych stanowili mężczyźni. W grupie tych stanowisk można zaobserwować, że im wyższe stanowisko tym mniejszy udział kobiet. W roku 2010 na najniższym naukowym stanowisku - asystenta kobiety stanowiły 54%, natomiast już wśród adiunktów - 44%, profesorów nadzwyczajnych - 27% oraz tylko 18% wśród profesorów zwyczajnych. Warto uwagi jest to, że zarówno wśród

¹⁶ GUS nie dysponuje danymi za wcześniejsze lata w podziale na płeć.

profesorów nadzwyczajnych jak i zwyczajnych udział kobiet między 2002 a 2010 rokiem wzrósł o około 4 punkty procentowe.

Tabela: Udział procentowy kobiet wśród pełnozatrudnionych nauczycieli akademickich* w latach 2002-2010.

Rok:	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ogółem	39,9%	40,2%	40,5%	40,9%	41,5%	41,8%	42,2%	42,5%	42,7%
w tym									
prof. zwyczajny	14,3%	15,1%	15,9%	15,7%	16,3%	16,7%	17,0%	17,2%	17,9%
prof. nadzwyczajny	23,2%	23,6%	24,0%	24,7%	25,0%	25,9%	26,1%	26,5%	27,1%
adiunkci	37,6%	38,5%	39,4%	40,4%	41,4%	42,1%	43,0%	43,6%	44,1%
asystenci	49,2%	49,9%	50,4%	51,2%	51,7%	52,2%	53,1%	54,0%	53,7%
starsi wykładowcy	53,7%	53,2%	52,5%	52,6%	50,9%	50,6%	50,4%	51,1%	51,3%
wykładowcy	57,3%	57,1%	56,5%	57,1%	53,3%	56,5%	57,9%	57,4%	57,6%
lektorzy	77,2%	79,0%	81,1%	81,3%	81,2%	80,6%	81,0%	82,0%	82,6%
instruktorzy	45,2%	47,8%	49,2%	49,6%	56,5%	57,5%	62,0%	62,6%	60,8%
bibliotekarze oraz pracownicy dokumentacji i informacji naukowej					83,0%	84,0%	81,0%	82,3%	82,2%

*Dane dotyczące pełnozatrudnionych na stanowiskach nauczycieli akademickich w latach 2002-2005 nie obejmują zatrudnionych w wyższych szkołach zawodowych.

Kobiety w stopniu naukowym doktora i doktora habilitowanego

47.

Zarówno wśród osób, którym przyznano tytuł naukowy doktora jak i doktora habilitowanego, między rokiem 2002 a 2010 nastąpił widoczny wzrost udziału kobiet, w zakresie obydwu stopni naukowych o 8 punktów procentowych (z 45% do 53% wśród doktorów, z 28% do 36% wśród doktorów habilitowanych). Udział kobiet był zdecydowanie większy we wszystkich typach szkół wyższych wśród osób osiągających stopień naukowy doktora niż tych, które uzyskały tytuł doktora habilitowanego, biorąc pod uwagę wszystkie typy uczelni o 17 punktów procentowych. Proporcje prac doktorskich i habilitacyjnych w podziale na płeć były zróżnicowane pod względem dziedziny nauki.

Wśród osób, którym nadano w 2010 r. tytuł doktora kobiety stanowiły większość na uczelniach medycznych (64%), pedagogicznych (63%), rolniczych (63%), w akademiach wychowania fizycznego (59%), a także na uniwersytetach (57%). Mężczyźni, którym nadano tytuł doktora dominowali natomiast na uczelniach wojskowych (91%), teologicznych (81%), morskich (67%) i technicznych (64%). Warto zauważyć, że spośród wskazywanych typów szkół wyższych uczelnie morskie i teologiczne przyznają mało tytułów naukowych (zarówno doktorów, jak i doktorów habilitowanych) w latach 2002-2010 liczba ta nigdy nie przekraczała kilkunastu. Szczegółowe informacje na temat udziału kobiet wśród osób, którym nadano stopień doktora w latach 2002-2010 według typów szkół przedstawia Tabela A.10.4. (Aneks).

Choć jak już wcześniej wspomniano, kobiety stanowią mniejszą część wśród osób uzyskujących tytuł naukowy doktora habilitowanego niż doktora, również i w tym wymiarze widoczne, lecz już nieco mniej, jest zróżnicowanie udziału kobiet pod względem typu uczelni. Analizując dane o uzyskanych habilitacjach warto zwrócić uwagę na dwa typy uczelni, gdzie rocznie broniących jest relatywnie dużo habilitacji (powyżej 100), są to uniwersytety i wyższe szkoły techniczne. Choć w zakresie obu typów uczelni, patrząc na rok 2002 i 2010, wzrósł udział kobiet wśród osób, które obroniły w danym roku habilitację, to na uniwersytetach, gdzie wśród doktorów dominują kobiety, wzrost ten był wyraźniejszy

i wyniósł 10 punktów procentowych, podczas gdy na uczelniach technicznych tylko 4 punkty procentowe. Szczegółowe informacje na temat udziału kobiet wśród osób, którym nadano stopień doktora habilitowanego w latach 2002-2010 według typów szkół przedstawia tabela A.10.5.(Aneks).

Kobiety na stanowiskach dyrektorów szkół i placówek systemu oświaty

48.

W latach 2002 - 2009 nie były zbierane dane dotyczące kobiet zajmujących stanowiska dyrektora szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W roku szkolnym 2009-2010 kobiety stanowiły 74,81% dyrektorów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, w tym w szkołach podstawowych – 77,60% dyrektorów, w szkołach gimnazjalnych 62,69% a w szkołach ponadgimnazjalnych - 55,33%.

Programy nauczania

49.

Od 1 września 2009 r. obowiązuje nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, określona rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17). Zarówno w dotychczasowej podstawie programowej, która obowiązywała od 2002 r., jak i w nowej uwzględnione zostały treści dotyczące przeciwdziałania wszelkiej dyskryminacji, w tym ze względu na płeć. Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych kładzie szczególny nacisk na przygotowanie uczniów do sprawnego funkcjonowania w świecie współczesnym, w tym na kształtowanie postaw społecznej odpowiedzialności oraz samodzielności, zwracając szczególną uwagę na poszanowanie praw człowieka. Ponadto, w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych wpisano jako zadanie szkoły kształtowanie u uczniów postaw sprzyjających dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu takich jak: uczciwość, odpowiedzialność, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, kreatywność, kultura osobista, gotowość do podejmowania inicjatyw, kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji i podejmowanie odpowiednich kroków w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji.

Problematyka równości została szczególnie określona w treściach nauczania przedmiotów takich jak język polski, historia i społeczeństwo – przedmiot uzupełniający, wiedza o społeczeństwie, biologia, etyka, wychowanie do życia w rodzinie oraz wychowanie fizyczne.

Działalność edukacyjna szkoły, w tym również w zakresie równouprawnienia oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, jest określona przez:

1. szkolny zestaw programów nauczania, który uwzględniając wymiar wychowawczy, obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego;
2. program wychowawczy szkoły obejmujący wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym;
3. program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, obejmujący wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym.

Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej.

Podobnie jak w poprzednim okresie sprawozdawczym w Polsce podręczniki szkolne są dopuszczane do użytku szkolnego na podstawie opinii rzeczoznawców Ministra Edukacji Narodowej. Każda recenzja musi m. in. zawierać ocenę zgodności treści i materiału ilustracyjnego podręcznika z przepisami prawa, w tym z ratyfikowanymi przez Polskę umowami międzynarodowymi. Dotyczy to również zobowiązań w zakresie eliminacji stereotypowego przedstawiania kobiet i mężczyzn. Programy nauczania od 2009 r. są dopuszczane do użytku w szkole przez dyrektora szkoły pod warunkiem, że zawierają treści nauczania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Przedmiot wychowanie do życia w rodzinie

50.

Minister Edukacji Narodowej stosownie do ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.), zapewnił warunki realizacji w szkołach treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji poprzez organizację zajęć edukacyjnych wychowanie do życia w rodzinie.

Sposób realizacji zajęć wychowanie do życia w rodzinie określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. Nr 67, poz. 756, z późn. zm.). Ww. rozporządzenie zostało znowelizowane w 2009 r., wraz z wejściem w życie nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, która przewiduje odrębny przedmiot wychowanie do życia w rodzinie (dotychczas treści z tego zakresu były ujęte w ścieżkach edukacyjnych lub wiedzy o społeczeństwie). Zgodnie z nowymi przepisami uczniowie mają obowiązek uczęszczania na te zajęcia, chyba że ich rodzice (prawni opiekunowie) lub sami pełnoletni uczniowie zgłoszą w formie pisemnej dyrektorowi szkoły rezygnację z udziału w zajęciach. W poprzednim stanie prawnym udział uczniów w zajęciach nie był obowiązkowy, a warunkiem uczestnictwa było uzyskanie pisemnej zgody rodziców uczniów niepełnoletnich bądź samych uczniów pełnoletnich. Wprowadzone zmiany mają na celu zwiększenie frekwencji uczniów na zajęciach wychowania do życia w rodzinie, poprzez wyeliminowanie sytuacji, w których uczniowie nie uczestniczyli w zajęciach na skutek niedopełnienia formalności. Jednocześnie zachowane zostało prawo rodziców i pełnoletnich uczniów do odmówienia uczestnictwa w zajęciach.

Realizacja treści programowych przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie stanowi spójną całość z pozostałymi działaniami wychowawczymi i profilaktycznymi prowadzonymi przez szkoły, w szczególności poprzez kształtowanie postaw prorodzinnych, prozdrowotnych i prospołecznych oraz promowanie integralnego podejścia do ludzkiej seksualności. Zaplanowane treści nauczania dotyczące wiedzy o życiu seksualnym, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartościach rodziny, życia w fazie prenatalnej, o metodach i środkach świadomej prokreacji oraz profilaktyki HIV/AIDS pozwalają uczniom

i uczennicom poznać i zrozumieć złożoność problematyki nie tylko w aspekcie naukowym, lecz również społecznym, kulturowym i etycznym.

Realizacja zajęć wychowanie do życia w rodzinie w poszczególnych typach szkół odbywa się w następujący sposób:

- w szkole podstawowej - klasy V i VI – 14 godzin, w tym 5 godzin z podziałem na grupy dziewcząt i chłopców; zajęcia organizowane są w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły;
- w gimnazjum - w każdej klasie – 14 godzin, w tym 5 godzin z podziałem na grupy dziewcząt i chłopców, zajęcia w klasach I i II organizowane są w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły, w klasie III w roku szkolnym 2010/2011 zajęcia będą organizowane jeszcze w ramach godzin przeznaczonych na realizację przedmiotu wiedza o społeczeństwie;
- w szkołach ponadgimnazjalnych - w każdej klasie – 14 godzin, w tym 5 godzin z podziałem na grupy dziewcząt i chłopców, zajęcia organizowane są w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły.

W szkołach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych liczba godzin zajęć edukacyjnych wychowanie do życia w rodzinie nie może być mniejsza niż w szkole publicznej danego typu.

Wspieranie edukacji dziewcząt romskich

51.

W celu przeciwdziałania przypadkom porzucania nauki przez dziewczęta narodowości romskiej, w latach 2001-2003 w województwie małopolskim realizowany był program pilotażowy na rzecz społeczności romskiej. Jednym z jego celów było promowanie i wspieranie edukacji dzieci romskich, w tym przeciwdziałanie przypadkom porzucania nauki przez dziewczęta narodowości romskiej. W oparciu o doświadczenia programu od dnia 1 stycznia 2004 r. rozpoczęto zaplanowaną do roku 2013 (z możliwością kontynuacji) realizację rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Podejmowane w ramach *Programu* działania mają charakter kompleksowy i obejmują zadania z zakresu edukacji, poprawy sytuacji bytowej i socjalnej, zdrowia, przeciwdziałania bezrobociu, bezpieczeństwa, kultury, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej oraz edukacji obywatelskiej Romów. Za priorytetowe w *Programie* uznano zadania z zakresu edukacji. Dopełnieniem wsparcia finansowego na społeczną integrację społeczności romskiej są środki unijne przewidziane na realizację projektów na rzecz społeczności romskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Artykuł 11. Zatrudnienie

Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu

52.

Zmiany w *Kodeksie pracy* w okresie sprawozdawczym dotyczące zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu zostały przedstawione w części sprawozdania poświęconej art. 2 i 3 Konwencji.

Sytuacja na rynku pracy

53.

Pozytywne zmiany na rynku pracy w Polsce zaczęły się od II kwartału 2004 r., po obserwowanej coraz trudniejszej sytuacji w okresie I kw. 1999 – I kw. 2004 charakteryzującej

się zmniejszającą się liczbą pracujących oraz pogłębianiem zjawiska bezrobocia. Sytuacja na polskim rynku pracy uległa znacznej poprawie w okresie I kw. 2003¹⁷ - I kw. 2010, co obrazuje poniższe zestawienie:

Tabela: Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według płci w latach 2003-2010.

Wyszczególnienie	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia
		razem	pracujący	bezrobotni				
w tysiącach					w %			
OGÓŁEM								
I kwartał 2003	30860	16801	13348	3453	14059	54,4	43,3	20,6
I kwartał 2010	31521	17413	15574	1839	14108	55,2	49,4	10,6
Mężczyźni								
I kwartał 2003	14703	9100	7256	1844	5603	61,9	49,4	20,3
I kwartał 2010	14940	9484	8490	994	5456	63,5	56,8	10,5
Kobiety								
I kwartał 2003	16157	7702	6092	1609	8456	47,7	37,7	20,9
I kwartał 2010	16581	7929	7084	845	8652	47,8	42,7	10,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

W analizowanym okresie nastąpił wzrost liczby pracujących o 2226 tys. (tj. o 16,7%), przy jednoczesnym spadku bezrobocia o 1614 tys. (tj. o 46,7%). W tym samym czasie zaobserwowano poprawę podstawowych wskaźników monitorujących sytuację na rynku pracy (niewielkie zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej, ale wyraźny wzrost wskaźnika zatrudnienia i zdecydowany spadek stopy bezrobocia). Te korzystne tendencje wystąpiły zarówno wśród populacji mężczyzn, jak i kobiet. Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn wzrósł o 1,6 pkt proc., kobiet o 0,1% pkt proc., wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wzrósł o 7,4 pkt proc., kobiet o 5 pkt proc. przy jednoczesnym wyraźnym spadku stopy bezrobocia dla mężczyzn o 9,8 pkt proc, a dla kobiet 10,2 pkt proc.

Feminizacja zawodów

54.

Stereotypy płci w sposób istotny wpływają na segregację zawodową na polskim rynku pracy. Widoczna jest feminizacja części zawodów i działów gospodarki. Od kilkadziesiąt lat kobiety dominują w administracji, opiece społecznej, edukacji oraz sektorach ochrony zdrowia (zwłaszcza w pielęgniarstwie). Wiąże się to z tradycyjnie im przypisywanymi cechami i predyspozycjami takimi jak opiekuńczość i wrażliwość.

Przykładowo w roku 2002 wśród nauczycieli nauczania początkowego i przedszkolnego kobiety stanowiły 99,1% ogółu pracujących w tym zawodzie, wśród pielęgniarek i położnych - 98,7%, wśród sekretarek i operatorów maszyn biurowych - 94,4%. W 2010 roku kobiety stanowiły 100% wśród położnych pracujących w tym zawodzie i 98,2% wśród pielęgniarek, wśród sekretarek - 98,5%, a nauczycieli szkół podstawowych i specjalistów do spraw wychowania - 88,9%. Natomiast mężczyźni postrzegani są jako silni i aktywni, co przekłada

¹⁷ Od II kwartału 2003 r. do uogólnienia wyników Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) na populację generalną stosuje się dane o ludności Polski pochodzące z bilansów opracowanych na podstawie wyników NSP 2002. W związku z powyższym wyniki BAEL od 2003 r. nie są w pełni porównywalne z wynikami badań z lat poprzednich. Dane za I kwartał 2003 r. zostały ponownie przeliczone i dlatego możliwe jest zaprezentowanie analizy dla okresu I kw. 2003 - I kw. 2010.

się na stereotypowe przypisywanie im zawodów wymagających siły fizycznej, zawodów z branży technicznej oraz zawodów związanych z nowymi technologiami. Przykładowo, w roku 2002 wśród robotników budowlanych robót wykończeniowych mężczyźni stanowili ok. 99,3%, wśród informatyków mężczyźni stanowili 78,7%, wśród mechaników maszyn i urządzeń 98,7%, a wśród architektów, inżynierów i pokrewnych – 78,5%. W roku 2010 wśród robotników budowlanych robót wykończeniowych i pokrewnych mężczyźni stanowili 99,2%, wśród analityków systemowych i programistów – 86,5%, wśród mechaników maszyn i urządzeń – 99,3%, a wśród inżynierów (z wyłączeniem elektrotechnologii) – 76,4%.¹⁸ Szczegółowe informacje na temat zawodów, w których dominują mężczyźni lub kobiety (ponad 75% w ogółem pracujących w danym zawodzie) przedstawiają Tabele A.11.1A i A.11.1B (Aneks).

Wynagrodzenia

55.

Zgodnie z art. 18^{3c} *Kodeksu pracy* pracownicy mają prawo do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości. Wynagrodzenie to, obejmuje wszystkie składniki wynagrodzenia, bez względu na ich nazwę i charakter, a także inne świadczenia związane z pracą, przyznawane pracownikom w formie pieniężnej lub w innej formie niż pieniężna. Zgodnie z *Kodeksem*, pracami o jednakowej wartości są prace, których wykonywanie wymaga od pracowników porównywalnych kwalifikacji zawodowych, potwierdzonych dokumentami przewidzianymi w odrębnych przepisach lub praktyką i doświadczeniem zawodowym, a także porównywalnej odpowiedzialności i wysiłku.

Pomimo istniejących regulacji prawnych różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn nadal są znaczne. Badania Głównego Urzędu Statystycznego struktury wynagrodzeń według zawodów wykazują, że płeć jest istotną determinantą wysokości wynagrodzenia. W 2010 roku zaobserwowano poprawę relacji pomiędzy wynagrodzeniem kobiet i mężczyzn. O ile w 2002 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto kobiet stanowiło 83,1% przeciętnego wynagrodzenia mężczyzn, to w 2010 roku relacja ta wzrosła do 85,0%. Ta relacja wynagrodzeń wzrosła w sektorze publicznym – o 5,2 punkta procentowego, lecz w sektorze prywatnym – zmniejszyła się o 3,5 punkta procentowego.

Tabela: Przeciętne wynagrodzenia miesięczne brutto (w zł) według sektorów własności oraz płci za październik 2002-2010 roku

Rok badania Z-12 ¹⁾	Ogółem			Sektor publiczny			Sektor prywatny		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
2002	2229,80	2425,00	2015,79	2343,39	2680,77	2102,37	2132,22	2275,96	1903,35
2004	2368,52	2571,64	2150,44	2527,63	2859,63	2303,83	2244,24	2422,58	1968,01
2006	2654,13	2903,68	2385,68	2869,62	3238,17	2616,98	2505,53	2746,07	2151,93
2008	3232,07	3557,24	2892,88	3432,29	3899,32	3151,61	3110,28	3425,47	2651,50
2010	3543,50	3831,73	3256,06	3804,70	4252,54	3556,64	3367,68	3662,17	2934,18

¹⁸ Źródło: GUS na podstawie opracowań: „Struktura wynagrodzeń wg zawodów za październik 2002 roku” oraz „Struktura wynagrodzeń wg zawodów za październik 2010 roku”. Należy zaznaczyć, że w 2010 roku klasyfikacja zawodów uległa zmianie w stosunku do roku 2002. Badanie struktury wynagrodzeń jest badaniem reprezentacyjnym, dotyczących jednostek o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Z tego względu należy pamiętać, iż część pracujących w danym zawodzie nie jest wzięta pod uwagę, co może mieć wpływ na rzeczywistą strukturę pracujących według płci.

W przekroju według wielkich grup zawodowych największą różnicę w poziomie przeciętnego wynagrodzenia ogółem brutto za październik 2010 r. kobiet i mężczyzn zanotowano w grupie „Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy”. Relacja przeciętnego wynagrodzenia kobiet do przeciętnego wynagrodzenia mężczyzn wyniosła w tej grupie 67,1 %. Najmniejsze zróżnicowanie wynagrodzeń miało miejsce w wielkiej grupie zawodowej „Pracownicy biurowi”, gdzie przeciętne wynagrodzenie kobiet wynosiło 97,9 % przeciętnego wynagrodzenia mężczyzn. W 2010 r. w zakresie przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto kobiet w stosunku do wynagrodzeń mężczyzn, w porównaniu z 2002 r. zaobserwowano:

a) zmniejszenie różnic miesięcznych wynagrodzeń brutto w następujących wielkich grupach zawodów (w punktach procentowych) o:

5,3 punkta	3. Technicy i inny średni personel
3,8 punkta	7. Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy
3,7 punkta	2. Specjaliści
2,9 punkta	5. Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy
0,4 punkta	1. Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy

b) pogorszenie przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto w wielkich grupach zawodów (w punktach procentowych) o:

1,0 punkt	4. Pracownicy biurowi
7,3 punkta	9. Pracownicy przy pracach prostych
7,5 punkta	8. Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń
13,8 punkta	6. Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy

Przeciętne wynagrodzenia miesięczne brutto (w zł) według wielkich grup zawodów oraz płci za październik 2002 i 2010 roku przedstawia Tabela A.11.2. Ze względu na utrzymującą się różnicę w zarobkach rząd polski podejmuje działania na rzecz rozpowszechniania informacji na temat istniejących przepisów – m.in. poprzez realizację projektów współfinansowanych ze środków UE, jak również biorąc udział w działaniach świadomościowych, kampaniach Komisji Europejskiej. Polska jest jednym z 5 krajów, które wzięły udział w kampanii na poziomie Unii Europejskiej informującej społeczeństwo o istniejących różnicach w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w 2009 roku. Głównymi nośnikami kampanii w 2009 roku były autobusy opatrzone informacjami na temat równych wynagrodzeń kobiet i mężczyzn oraz citilighty na przystankach autobusowych. Działania w ramach kampanii realizowane były tylko w Warszawie, Brukseli, Budapeszcie, Madrycie i Berlinie. W 2010 roku w kampanii uczestniczyły już wszystkie kraje UE. Tak jak w 2009 r. w stolicach krajów pojawiły się citilighty i bilbordy informujące o różnicach w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn. Ponadto popularyzowano plakat, broszurę, ulotkę i prezentację przygotowane przez Komisję Europejską na drugą edycję kampanii. Zorganizowany został również Dzień Równości Płac. Informacje na temat projektów współfinansowanych ze środków UE w celu przeciwdziałania stereotypom dotyczącym postrzegania kobiet na rynku pracy zostały przedstawione w części sprawozdania do art. 4 i 5 Konwencji.

Przedsiębiorczość kobiet

56.

W roku 2009 Polska podobnie jak na początku okresu sprawozdawczego znajdowała się w czołówce krajów UE (6 miejsce) z udziałem blisko 35% kobiet, wśród osób posiadających własną firmę. Wartość ta oscyluje wokół średniej unijnej dla 27 krajów UE i obejmuje osoby samozatrudnione i pracodawców łącznie. Jeszcze lepiej przedstawia się sytuacja, jeśli weźmiemy pod uwagę udział kobiet wśród samych pracodawców. Choć wartości są niższe, bo pomniejszone o samozatrudnionych to Polska, z 29,4% udziałem kobiet wśród pracodawców, lokuje się na pierwszym miejscu w Unii Europejskiej.

Firmy prowadzone przez kobiety są na ogół niewielkie, w większości nie zatrudniają one pracowników najemnych, chociaż można zauważyć wyraźny wzrost udziału kobiet w grupie osób zatrudniających pracowników, czyli pracodawców. W 2010 r. wśród przedsiębiorstw bez pracowników najemnych co trzecie (35,8%) było prowadzone przez kobiety, przy czym pozostała część tego typu podmiotów należała do mężczyzn. Jeśli chodzi o przedsiębiorstwa zatrudniające pracowników, to podmioty prowadzone przez kobiety stanowiły 38,8% tego typu przedsiębiorstw. Mężczyźni przedsiębiorcy najczęściej prowadzą działalność w budownictwie (94,2% udziału w przedsiębiorstwach tej sekcji) oraz transporcie i gospodarce magazynowej (87,3%). Kobiety zaś najchętniej zakładają firmy usługowe (72,7%), z zakresu ochrony zdrowia i pomocy społecznej (70,5%) oraz obsługi rynku nieruchomości (49,3%).¹⁹

Wsparcie przedsiębiorczości kobiet w ramach projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej

57.

W ramach działania 1.6 *Integracja i reintegracja zawodowa kobiet*, Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich w latach 2004-2006 podejmowane były m.in. działania mające na celu wsparcie w postaci udzielenia dotacji na działalność gospodarczą. W ramach tego wsparcia udzielono kobietom 3 665 dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Również w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki na lata 2007-2013 przewidziane zostały środki na dotacje na własny biznes. Wsparcie w zakresie rozwoju przedsiębiorczości kobiet wdrażane jest w ramach komponentu regionalnego PO KL. W Działaniu 6.2 *Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia* przewidziana została możliwość wypłaty dotacji na założenie własnego biznesu, w wysokości do 40 tys. zł na osobę. Wsparcie to ma charakter bezzwrotny i połączone jest z pomocą doradczą-szkoleniową oferowaną w okresie poprzedzającym rejestrację działalności oraz w okresie pierwszych 12 miesięcy jej prowadzenia. Oprócz dotacji uczestnik projektu otrzymuje tzw. wsparcie pomostowe wypłacane miesięcznie w kwocie do wysokości minimalnego wynagrodzenia, przeznaczone na pokrycie bieżących wydatków związanych z prowadzeniem działalności (rachunki, opłaty ZUS). Do końca 2010 roku dofinansowanie na otwarcie własnej działalności gospodarczej w ramach PO KL otrzymało 35 988 kobiet i 60 904 mężczyzn.

Ponadto w latach 2009-2011 Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości realizowała projekt ze środków Komisji Europejskiej²⁰ *Women for Women* którego celem było stworzenie Krajowej Sieci Ambasadek/Ambasadorów Kobiecej Przedsiębiorczości. W ramach projektu

---

¹⁹ „Przedsiębiorczość kobiet w Polsce”, Warszawa 2011. Raport przygotowany na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości.

²⁰ W ramach Programu Unii Europejskiej CIP-EIP, Specific Action *EU Network of Female Entrepreneurship Ambassadors*.

wybranych zostało 9 Ambasaderek i Ambasadorów (4 w Warszawie i 5 w Krakowie). W obu miastach została wybrana grupa 30 kobiet, do udziału w szkoleniu pn. „*Moja praca moja firma*”. W trakcie 132 godzin szkoleniowych uczestniczki otrzymały podstawowe informacje dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej z takich bloków tematycznych jak: aspekty prawne i podatkowe prowadzenia działalności gospodarczej, podstawy księgowości, marketingu, zasady przygotowywania biznes planu. Z grupy 30 kobiet uczestniczących w szkoleniu w Warszawie - 12 otworzyło swoje firmę.

System ubezpieczeń społecznych

58.

Uprawnienia przysługujące z tytułu pozostawania w stosunku pracy, takie jak prawo do płatnego urlopu wypoczynkowego, prawo do zwolnienia z tytułu niezdolności do pracy, czy też prawo do szkoleń zawodowych nie są zależne od płci. Polski system ubezpieczeń społecznych oparty jest o zasadę równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, stan cywilny, stan rodzinny. Zasada równego traktowania dotyczy w szczególności:

- 1) warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych
- 2) obowiązku opłacania i obliczania wysokości składek na ubezpieczenie społeczne,
- 3) obliczania wysokości świadczeń,
- 4) okresu wypłaty świadczeń i zachowania prawa do świadczeń

Ubezpieczony, który uważa, że nie zastosowano wobec niego zasady równego traktowania ma prawo dochodzić roszczeń z tytułu ubezpieczenia społecznego przed sądem.

Praca wykonywana w domu

59.

Praca wykonywana w domu przez kobiety nie jest uznawana za pracę wykonywaną w ramach zatrudnienia. Wymiar tej pracy jest mierzony w ramach cyklicznego Badania budżetów czasu ludności (nie częściej jak co 10 lat, ostatnie zrealizowano w latach 2003/2004), a dzięki temu możliwe jest określenie jej monetarnej wartości i oszacowanie jej relacji wobec PKB. Zaznaczyć trzeba, że do wyceny brane są pod uwagę nie wszystkie prace wykonywane nieodpłatnie w domu, ale czynności mieszczące się w czterech grupach: utrzymania mieszkania, zapewnienia wyżywienia członkom gospodarstwa domowego, utrzymania odzieży oraz opieki nad dziećmi i dorosłymi wraz z czynnościami pomocniczymi w ramach tych czterech grup. Tak więc roczna wartość tak określonej nieodpłatnej pracy domowej kobiet w 2004 r. wyniosła 174 794 mln zł, co kształtowało się na poziomie około 19% produktu krajowego brutto. W Polsce nie uwzględnia się jednak wartości produkcji własnych gospodarstw domowych w systemie rachunków narodowych. Zgodnie z metodologią Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), która oparta jest na standardach Międzynarodowej Organizacji Pracy i zgodna z wymogami UE, do pracujących zalicza się wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia:

1. wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód tzn. były zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym (lub dzierżawionym) gospodarstwie rolnym lub prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem, pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
2. miały pracę, ale jej nie wykonywały:
  - a) z powodu choroby, urlopu macierzyńskiego lub wypoczynkowego,
  - b) z innych powodów, przy czym długość przerwy w pracy wynosiła:

- do 3 miesięcy,
  - powyżej 3 miesięcy, ale osoby te były pracownikami najemnymi i w tym czasie otrzymywały co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia (od I kwartału 2006 r.).
- W związku z powyższym kobiety wykonujące pracę w domu będą uwzględnione w liczbie pracujących wg BAEL w sytuacji, jeżeli podczas realizacji tego badania wykażą, że wykonywały lub miały pracę zgodnie z powyższą definicją. Zgodnie z metodologią BAEL (jw.) osoby pomagające (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego będą ujęte w liczbie pracujących jako pomagający członkowie rodzin. Ich praca przynosi dochód w postaci produktów gospodarstwa rolnego.

System emerytalny

60.

Ustawowy wiek emerytalny mężczyzn (65 lat) i kobiet (60 lat) ma charakter uprzywilejowania wyrównawczego kobiet. W Polsce nie ma obowiązku przechodzenia na emeryturę po ukończeniu wieku ustawowego, a co więcej w przypadku osób, które ten wiek ukończyły (zarówno kobiet jak i mężczyzn), istnieje prawna możliwość kontynuowania dotychczasowego zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy przy jednoczesnym pobieraniu pełnej emerytury z systemu powszechnego. W 2008 r. średni wiek przejścia na emeryturę mężczyzn wynosił 61,1 lat a kobiet 56,2 lata.²¹ Zaznaczyć jednak należy, że był to ostatni rok, w którym można było nabyć prawo do emerytury w wieku obniżonym przez osoby legitymujące się długim stażem pracy (30 lat kobiety/35 lat mężczyźni).

Zrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn było kwestią bardzo wrażliwą społecznie, dlatego nie podejmowano działań zmierzających do podwyższania wieku emerytalnego kobiet.²²

W ustawie z dnia 11 września 2003 r. *o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* dokonano zmian legislacyjnych zrównujących wiek emerytalny żołnierzy obu płci do 60 lat.

Program Solidarność Pokoleń

61.

W październiku 2008 r. rząd przyjął Program *Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*. Program realizowany będzie do roku 2020. Powyższy program jest pakietem działań rządowych obejmującym szerokie spektrum inicjatyw, które kładą nacisk na poprawę aktywności zawodowej osób w wieku 50+, w tym kobiet (część rozwiązań jest adresowana także do grupy osób młodszych, po 45-tym roku życia). Celem strategicznym Programu jest osiągnięcie do 2020 r. wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 55-64 na poziomie 50 %. W 2009 r. wskaźnik ten dla Polski kształtował się na poziomie 32,3 proc.

Cel główny jest realizowany przez następujące cele szczegółowe:

- poprawa warunków pracy, promocja zatrudnienia pracowników po 50-tym roku życia i zarządzanie wiekiem,
- poprawa kompetencji i kwalifikacji pracowników po 50-tym roku życia,
- zmniejszenie kosztów pracy związanych z zatrudnianiem pracowników po 50-tym roku życia,

---

²¹ Po okresie sprawozdawczym w 2011 roku średni wiek przejścia kobiet na emeryturę wydłużył się i wynosił 59 lat, a 60,2 dla mężczyzn.

²² Rząd, który rozpoczął kadencję po okresie sprawozdawczym w 2011 r. podjął działania mające na celu stopniowe zrównanie i wydłużenie wieku emerytalnego dla kobiet i mężczyzn - do 67. roku życia. W maju 2012 roku Sejm przegłosował ustawę, która wydłuża i zrównuje wiek emerytalny kobiet i mężczyzn.

- aktywizacja osób bezrobotnych lub zagrożonych utratą pracy po 50-tym roku życia,
- aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych,
- zwiększenie możliwości zatrudnienia kobiet przez rozwój usług pozwalających na pogodzenie pracy i życia rodzinnego,
- wydłużenie efektywnego wiek emerytalnego.

Powyższe działania będą podejmowane na poziomach: powiatowym, wojewódzkim oraz centralnym. W latach 2008-2010 w efekcie realizacji Programu powstało 60 tys. miejsc pracy dla osób w wieku 50+.

Ochrona kobiet w ciąży

62.

W okresie sprawozdawczym przepisy *Kodeksu pracy* gwarantujące ochronę stosunku pracy kobiety w okresie ciąży nie uległy zmianie.

Rozwiązania prawne na rzecz ochrony kobiet w okresie wychowywania dzieci

63.

Ochrona stosunku pracy kobiet w okresie wychowywania dzieci oznacza zakaz wypowiedzenia i rozwiązania umowy o pracę w okresie od dnia złożenia przez pracownika wniosku o udzielenie urlopu wychowawczego do dnia zakończenia tego urlopu. Rozwiązanie umowy w tym czasie jest dopuszczalne tylko w razie ogłoszenia upadłości lub likwidacji pracodawcy, a także gdy zachodzą przyczyny uzasadniające rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika. Ponadto, jeżeli pracownik uprawniony do urlopu wychowawczego złoży pracodawcy pisemny wniosek o obniżenie jego wymiaru czasu pracy do wymiaru nie niższego niż połowa pełnego wymiaru czasu pracy w okresie, w którym mógłby skorzystać z takiego urlopu – stosunek pracy takiego pracownika także podlega ochronie. Stosownie do art. 186⁸ *Kodeksu pracy* pracodawca nie może wypowiedzieć ani rozwiązać umowy o pracę w okresie od dnia złożenia przez pracownika uprawnionego do urlopu wychowawczego wniosku o obniżenie wymiaru czasu pracy do dnia powrotu do nieobniżonego wymiaru czasu pracy, nie dłużej jednak niż przez łączny okres 12 miesięcy. Rozwiązanie przez pracodawcę umowy w tym czasie jest dopuszczalne tylko w razie ogłoszenia upadłości lub likwidacji pracodawcy, a także gdy zachodzą przyczyny uzasadniające rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika.

Należy jednak zaznaczyć, że u pracodawcy zatrudniającego co najmniej 20 pracowników ochrona trwałości stosunku pracy osób korzystających z urlopu wychowawczego, bądź z obniżonego wymiaru czasu pracy w okresie, w którym mogłyby skorzystać z takiego urlopu, doznaje ograniczenia na gruncie ustawy z dnia 13 marca 2003 r. *o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników* (Dz. U. Nr 90, poz. 844, z późn. zm.). Wspomniana ustawa uchyla szczególną ochronę stosunku pracy obu ww. grup pracowników - w przypadku zwolnienia grupowego (art. 5 ust. 1), a w przypadku zwolnienia indywidualnego - istotnie modyfikuje zakres tej ochrony (art. 10 ust. 1 i 2). Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy nie stosuje się przepisów odrębnych dotyczących szczególnej ochrony pracowników przed wypowiedzeniem lub rozwiązaniem stosunku pracy w przypadku wypowiedzenia pracownikom stosunków pracy w ramach grupowego zwolnienia.

W przypadku zwolnienia indywidualnego dopuszczalne jest wypowiedzenie umowy o pracę zarówno pracownikowi przebywającemu na urlopie wychowawczym, jak i pracownikowi korzystającemu z uprawnienia w zakresie obniżenia wymiaru czasu pracy na

podstawie art. 186⁷ Kodeksu pracy, pod warunkiem niezgłoszenia sprzeciwu przez zakładową organizację związkową.

Ponadto, w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia (...)* wprowadzono pewne regulacje, które mają na celu ochronę kobiet podczas wychowywania dzieci. Art. 104a ustawy zwalnia pracodawców oraz inne jednostki organizacyjne z opłacania składek na Fundusz Pracy za zatrudnionych pracowników powracających z urlopu macierzyńskiego, dodatkowego urlopu macierzyńskiego lub urlopu wychowawczego w okresie 36 miesięcy począwszy od pierwszego miesiąca po powrocie z urlopu. Kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka zostały zaliczone do grupy osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (art. 49 ustawy), do której można kierować szereg działań dodatkowych wymienionych w ustawie dla tej kategorii osób. Ponadto, artykuł 61 ustawy umożliwił staroście refundowanie bezrobotnym, których przychody miesięczne nie przekraczają minimalnego wynagrodzenia za pracę - kosztów poniesionych na opiekę nad dzieckiem lub dziećmi do lat 7, którzy podejmą zatrudnienie lub inną pracę zarobkową lub zostaną skierowani na staż, przygotowanie zawodowe dorosłych lub szkolenie.

W Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 marca 2010 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na naukę przeznaczonych na finansowanie projektów badawczych (Dz. U. Nr 45, poz. 262) wprowadzono zapis, zgodnie z którym w przypadku przebywania kierownika projektu własnego, w tym projektu habilitacyjnego, w czasie realizacji projektu na urlopie macierzyńskim, dodatkowym urlopie macierzyńskim, urlopie na warunkach urlopu macierzyńskiego lub dodatkowym urlopie na warunkach urlopu macierzyńskiego, okres realizacji projektu własnego może być przedłużony o nie więcej niż 2 lata, a okres realizacji projektu habilitacyjnego – o nie więcej niż rok.

Ograniczenia w dostępie do wykonywania niektórych zawodów przez kobiety

64.

Od listopada 2002 roku obowiązuje znowelizowane *rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 1996 r. w sprawie wykazu prac szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia kobiet* (Dz.U. Nr 114, poz. 545 i z 2002 r. Nr 127, poz. 1092), w którym zamieszczone zostały ograniczenia dotyczące wykonywania prac przez kobiety w ciąży i karmiące dziecko piersią (ze względu na ich szkodliwy wpływ na kobietę w ciąży i jej potomstwo), a także ograniczenia dla wszystkich kobiet dotyczące wykonywania prac wymagających wysiłku fizycznego (w związku z mniejszymi możliwościami fizycznymi kobiet w porównaniu z mężczyznami). W wykazie tym uzależniono zatrudnianie kobiet w ciąży i karmiących dziecko piersią przy określonych pracach od występowania przy ich wykonywaniu określonych rodzajów czynników szkodliwych dla zdrowia, uciążliwych lub niebezpiecznych oraz od ich wartości w środowisku pracy. Przekroczenie określonych w wykazie dopuszczalnych wartości tych czynników, a w niektórych przypadkach kontakt z czynnikami (dotyczy to czynników szczególnie szkodliwych lub niebezpiecznych). Ograniczenia zawarte w rozporządzeniu dla wszystkich kobiet dotyczą:

- niższych niż dla mężczyzn wartości obciążenia pracą fizyczną i norm przenoszenia ciężarów, wprowadzonych w związku z art. 7 ratyfikowanej przez Polskę Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) Nr 127 dotyczącej ciężaru maksymalnego ładunków dozwolonego przy przenoszeniu przez jednego pracownika, zgodnie z którym w przypadku zatrudniania kobiet przy ręcznym transporcie ładunków, maksymalny ciężar tych ładunków będzie musiał być znacznie mniejszy od tego, jaki jest dozwolony dla mężczyzn,

- zakazu stałej, fizycznej pracy kobiet pod ziemią w kopalniach, wprowadzonego w związku z art. 2 Konwencji MOP Nr 45 dotyczącej zatrudniania kobiet pod ziemią we wszelkiego rodzaju kopalniach oraz w związku z art. 8 ust. 4 Europejskiej Karty Społecznej.

W związku ze zwróceniem uwagi przez Komisję Europejską na istniejący w prawie polskim zakaz zatrudniania kobiet w kopalniach pod ziemią, który stanowi przeszkodę w zapewnieniu równouprawnienia płci, w 2008 r. została wypowiedziana przez Polskę w/w Konwencja MOP Nr 45 (utraciła moc z dniem 29 maja 2009 r.), natomiast w roku 2010 został wypowiedziany przez Polskę art. 8 ust. 4 pkt b Europejskiej Karty Społecznej, który stanowił przeszkodę w usunięciu z polskiego prawa zakazu stałej, fizycznej pracy kobiet pod ziemią w kopalniach. Ponadto, w ustawie z dnia 11 września 2003 r. *o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* dokonano zmian umożliwiających kobietom dostęp do stanowisk służbowych w korpusie szeregowych zawodowych.

Urlop macierzyński

65.

W okresie sprawozdawczym zaszły istotne korzystne zmiany dotyczące uregulowań prawnych zawartych w *Kodeksie pracy* w zakresie długości i zasad udzielania urlopu macierzyńskiego. W latach 2002 – 2006 wymiar urlopu macierzyńskiego wynosił 16 tygodni przy pierwszym porodzie, 18 tygodni przy każdym następnym porodzie oraz 26 tygodni przy ciąży mnogiej. W latach 2006-2008 pracownicy przysługiwał urlop macierzyński w wymiarze 18 tygodni przy pierwszym porodzie, 20 tygodni przy każdym następnym porodzie i 28 tygodni w przypadku urodzenia więcej niż jednego dziecka przy jednym porodzie. Od 1 stycznia 2009 roku obowiązują nowe zasady dotyczące wymiaru urlopu macierzyńskiego²³ Wymiar urlopu macierzyńskiego został podwyższony oraz uzależniony od liczby dzieci urodzonych przy jednym porodzie i wynosi:

- 20 tygodni w przypadku urodzenia jednego dziecka przy jednym porodzie,
- 31 tygodni w przypadku urodzenia dwojga dzieci przy jednym porodzie,
- 33 tygodnie w przypadku urodzenia trojga dzieci przy jednym porodzie,
- 35 tygodni w przypadku urodzenia czworga dzieci przy jednym porodzie,
- 37 tygodni w przypadku urodzenia pięciorga i więcej dzieci przy jednym porodzie.

Po wykorzystaniu 14 tygodni urlopu macierzyńskiego kobieta – pracownica może zrezygnować z pozostałej części urlopu macierzyńskiego na rzecz pracownika - ojca.

Od 1 stycznia 2010 r. zarówno pracownica, jak i pracownik – ojciec wychowujący dziecko ma prawo skorzystać z dodatkowego urlopu macierzyńskiego (art. 182¹ i 182² *Kodeksu pracy*). Jest to urlop o charakterze fakultatywnym w odróżnieniu od obligatoryjnego wyżej omówionego urlopu macierzyńskiego. Wymiar dodatkowego urlopu macierzyńskiego będzie etapowo podwyższany, co przedstawia poniższa tabela.

---

²³ Wprowadzone *ustawą z dnia 6 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2009 r. Nr 237, poz. 1154).

Tabela. Wymiar dodatkowego urlopu macierzyńskiego

Liczba dzieci urodzonych przy jednym porodzie	Lata kalendarzowe	Liczba tygodni urlopu macierzyńskiego
Jedno dziecko	2010 i 2011 r.	do 2 tygodni
	2012 i 2013 r.	do 4 tygodni
	od 2014 r.	do 6 tygodni
Więcej niż jedno dziecko	2010 i 2011 r.	do 3 tygodni
	2012 i 2013 r.	do 6 tygodni
	od 2014 r.	do 8 tygodni

Za czas urlopu macierzyńskiego zarówno pracownicy – matce jak i pracownikowi - ojcu, który korzysta z urlopu macierzyńskiego przysługuje zasiłek macierzyński na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. *o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa* (Dz. U. z 2010 r. Nr 77 poz. 512, z późn. zm.). Należy jednak zaznaczyć, że kobietom prowadzącym działalność gospodarczą ubezpieczenie chorobowe jest ubezpieczeniem dobrowolnym, dlatego też przysługuje im zasiłek macierzyński pod warunkiem, że opłacały składki na ubezpieczenie chorobowe.

Urlop ojcowski

66.

Ww. nowelizacja Kodeksu pracy wprowadziła instytucję urlopu ojcowskiego jako szczególnego uprawnienia związanego z rodzicielstwem. Od 1 stycznia 2010 r. pracownik – ojciec wychowujący dziecko może skorzystać z urlopu ojcowskiego (art. 182³ *Kodeksu pracy*). Urlop ojcowski jest fakultatywny; nie może być przeniesiony na inną osobę. Prawo do urlopu ojcowskiego przysługuje ojcu dziecka, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez dziecko 12 miesiąca życia. Urlop ojcowski udzielany jest na pisemny wniosek, składany w terminie nie krótszym niż 7 dni przed rozpoczęciem korzystania z urlopu. Pracodawca jest obowiązany uwzględnić wniosek pracownika w tej sprawie. Urlop ojcowski będzie mógł być wykorzystany przez pracownika także w czasie, gdy pracownica korzysta np. z urlopu macierzyńskiego, czy dodatkowego urlopu macierzyńskiego. Za czas urlopu ojcowskiego pracownikowi przysługuje zasiłek macierzyński na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. *o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa*.

W okresie korzystania z urlopu ojcowskiego pracodawca nie może zwolnić pracownika, obowiązuje bowiem zakaz wypowiedzania i rozwiązywania stosunku pracy w tym czasie, podobnie jak w czasie urlopu macierzyńskiego. Wymiar urlopu ojcowskiego będzie etapowo podwyższany i wynosi w 2010 i 2011 roku – 1 tydzień, a od 1 stycznia 2012 r. – 2 tygodnie. Od 1 stycznia 2011 r. weszły w życie zmiany w *Kodeksie pracy*, zwiększające uprawnienia ojców adopcyjnych do korzystania z urlopu ojcowskiego na przysposobione dziecko. Z urlopu ojcowskiego na przysposobione dziecko ojciec może skorzystać nie później niż do dnia ukończenia przez nie 7 roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego — do momentu ukończenia 10 lat.

Urlop wychowawczy

67.

Prawo do urlopu wychowawczego jest regulowane przepisami *Kodeksu pracy* oraz *rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków udzielania urlopu wychowawczego* (Dz. U. Nr 230 poz. 2291). Stosownie do art. 186 *Kodeksu pracy* prawo do urlopu wychowawczego ma pracownik zatrudniony co najmniej 6 miesięcy przy czym, do tego sześciomiesięcznego okresu wlicza się także poprzednie okresy zatrudnienia. Urlop wychowawczy przysługuje w wymiarze do 3 lat nie dłużej jednak niż do ukończenia przez dziecko 4 roku życia. Rodzice lub opiekunowie spełniający warunki do korzystania z urlopu wychowawczego mogą jednocześnie korzystać z takiego urlopu przez okres nieprzekraczający 3 miesięcy. Okres urlopu wychowawczego, w dniu jego zakończenia, wlicza się do okresu zatrudnienia, od którego zależą uprawnienia pracownicze. Fakt wykorzystania urlopu wychowawczego nie powinien mieć wpływu na możliwości awansu pracownika. Należy zaznaczyć, że przepisy te dotyczą tylko osób zatrudnionych na umowę o pracę. Osoby prowadzące działalność gospodarczą nie mają prawa do urlopu wychowawczego.²⁴

Godzenie życia zawodowego z rodzinnym

68.

Polski *Kodeks pracy* przewiduje szereg rozwiązań mających na celu ułatwienie kobietom i mężczyznom łączenie obowiązków zawodowych z życiem rodzinnym. Wśród nich znajdują się także rozwiązania odnoszące się do czasu pracy, które zapewniają jego elastyczną organizację. Można tu wymienić następujące uprawnienia:

- Na pisemny wniosek pracownika pracodawca może ustalić indywidualny rozkład jego czasu pracy w ramach systemu czasu pracy, którym pracownik jest objęty (art. 142 Kp);
- Na pisemny wniosek pracownika może być do niego stosowany system skróconego tygodnia pracy. W tym systemie jest dopuszczalne wykonywanie pracy przez pracownika przez mniej niż 5 dni w ciągu tygodnia, przy równoczesnym przedłużeniu dobowego wymiaru czasu pracy, nie więcej jednak niż do 12 godzin, w okresie rozliczeniowym nieprzekraczającym 1 miesiąca (art. 143 Kp);
- Na pisemny wniosek pracownika może być do niego stosowany system czasu pracy, w którym praca jest świadczona wyłącznie w piątki, soboty, niedziele i święta. W tym systemie jest dopuszczalne przedłużenie dobowego wymiaru czasu pracy, nie więcej jednak niż do 12 godzin, w okresie rozliczeniowym nieprzekraczającym 1 miesiąca (art. 144 Kp);
- Kodeks pracy przewiduje także możliwość zatrudniania pracowników w ramach telepracy (art. 67⁵ do 67¹⁷ Kp);
- Pracownik uprawniony do urlopu wychowawczego może złożyć pracodawcy pisemny wniosek o obniżenie jego wymiaru czasu pracy do wymiaru nie niższego niż połowa pełnego wymiaru czasu pracy w okresie, w którym mógłby korzystać z takiego urlopu. Pracodawca jest zobowiązany uwzględnić wniosek pracownika (art. 186⁷ Kp).

Kodeks pracy umożliwia zarówno pracę w pełnym wymiarze czasu pracy, jak i w niepełnym wymiarze czasu pracy. Gwarancją równego traktowania pracowników pracujących

---

²⁴ Rząd, który rozpoczął kadencję po okresie sprawozdawczym w 2011 roku podjął prace legislacyjne w celu wprowadzenia prawa dla osób, które wychowują dziecko do lat 3 do składek emerytalnych opłacanych z budżetu państwa, niezależnie od formy zatrudnienia.

w niepełnym wymiarze czasu pracy jest m. in. art. 11³ *Kodeksu pracy* zakazujący jakiegokolwiek dyskryminacji w zatrudnieniu również ze względu na zatrudnienie w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. Zgodnie z art. 94² *Kodeksu pracy* pracodawca jest obowiązany informować pracowników o możliwości zatrudnienia w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy, a pracowników zatrudnionych na czas określony – o wolnych miejscach pracy.

W ramach Programu Inicjatywa Wspólnotowa Equal 2004-2006 zostało wypracowanych kilka modeli na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego (np. *Centrum Promocji Pracy - model wdrażania elastycznych form zatrudnienia, Model wspierania Elastycznych Form Zatrudnienia i zasad pracy na odległość dla osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi*). Dokładne opisy poszczególnych modeli są dostępne na stronie www.equal.org.pl w ramach bazy rezultatów Programu. Ponadto, jak już wspomniano w części sprawozdania poświęconemu art. 4 Konwencji w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki istnieje specjalne działanie 1.3.2, które ma za zadanie promowanie godzenie życia zawodowego z rodzinnym.

W 2009 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego zainicjowało cykl spotkań informacyjnych pod hasłem „*Mama może wszystko*”. Miały one na celu przybliżenie kobietom powracającym na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem dziecka możliwości wsparcia jakie oferuje Program Operacyjny Kapitał Ludzki i Europejski Fundusz Społeczny. Podczas spotkań prezentowano przykłady szkoleń, warsztatów, a także projektów dotyczących zakładania własnej działalności gospodarczej. Druga część spotkań przeznaczona była na indywidualne konsultacje. Uczestniczki miały możliwość zadać pytania i porozmawiać bezpośrednio z ekspertami i projektodawcami. Bardzo duże zainteresowanie ze strony mam spowodowało, że spotkania tego typu odbywały się w różnych regionach Polski.²⁵ Podczas kilkugodzinnych spotkań z ekspertami przybyłe mamy dowiedziały się, jakie możliwości dają kobietom Fundusze Europejskie. Na spotkania z cyklu „*Mama może wszystko*” mamy mogły zabrać ze sobą dzieci, o które w czasie zajęć zatroszczyli się profesjonalni opiekunowie.

Dostęp do instytucjonalnej opieki nad dzieckiem do lat 6

69.

W okresie sprawozdawczym w Polsce funkcjonowała sieć placówek wyspecjalizowanych w opiece nad dziećmi do lat 3, tj. żłobków, działających jako publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej, na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. *o zakładach opieki zdrowotnej* (Dz. U. z 2007 r. Nr 14, poz. 89, z późn. zm.). Żłobki funkcjonowały jako zakłady opieki zdrowotnej, co oznaczało, że wszelkie czynności opiekuńcze nad dzieckiem były świadczeniami zdrowotnymi i musiały być wykonywane przez wykwalifikowane osoby w szczególnych warunkach, właściwych dla placówek służby zdrowia. Wysokie wymagania lokalowe, skomplikowana procedura i koszty znacznie utrudniały a często uniemożliwiały zakładanie nowych żłobków przez osoby prywatne czy zakłady pracy. W związku z niedostateczną liczbą żłobków oraz ograniczeniami w tworzeniu i prowadzeniu tego typu placówek, podjęto prace nad przygotowaniem nowych regulacji prawnych w tym zakresie. Po okresie sprawozdawczym wymienione regulacje wprowadzono ustawą z dnia 4 lutego 2011 r. *o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3* (Dz. U. Nr 45, poz. 235, z późn. zm.), która weszła

---

²⁵ W 2010 oraz w 2011 roku Punkty Informacyjne Funduszy Europejskich zorganizowały ponad 40 spotkań w całym kraju. Uczestniczyło w nich blisko tysiąc kobiet, powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka. Cykl spotkań „*Mama może wszystko*” był kontynuowany przez Punkty Informacyjne Funduszy Europejskich w 2011 roku w poszczególnych regionach Polski.

w życie w dniu 4 kwietnia 2011 roku. W rozumieniu nowej ustawy żłobki przestały być zakładami opieki zdrowotnej a stały się miejscami opieki pedagogicznej i stymulacji rozwoju dziecka. Ustawa wprowadza zróżnicowane formy opieki nad małymi dziećmi. Poza żłobkami przewiduje również możliwość funkcjonowania takich form opieki jak kluby dziecięce, dzienny opiekun czy niania. Zgodnie z ustawą dziennym opiekunem może zostać osoba, która przejdzie specjalne szkolenie. Dzienny opiekun może opiekować się dziećmi we własnym domu bądź lokalu udostępnionym przez gminę i, w zależności od możliwości lokalowych, może mieć pod opieką jednocześnie do 5 dzieci. W przypadku, gdy choć jedno dziecko nie przekroczyło pierwszego roku życia lub jest niepełnosprawne i wymaga szczególnej uwagi - 3 dzieci. Niania natomiast jest indywidualną formą opieki. Za nianie zatrudnione legalnie przez rodziców, ze środków budżetu państwa za pośrednictwem ZUS, opłacane są składki na ich ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe oraz na ubezpieczenie zdrowotne. Wprowadzone rozwiązania znacznie ułatwiły zakładanie nowych placówek przez gminy, osoby prywatne, a także przez zakłady pracy czy uczelnie.

Stosownie do przepisów ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) w Polsce przedszkole dla dzieci 3-6 lat nie było obowiązkowe. Od roku szkolnego 2004/2005 obowiązkowa stała się tzw. "zerówka" (ostatni rok przedszkola, przygotowujący do nauki w szkole podstawowej) dla dzieci 6-letnich. "Zerówki" organizowano w przedszkolach, ale również szkoły miały prawo do utworzenia takiego oddziału.

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (Dz. U. Nr 181, poz. 1292), wprowadziła nowe regulacje, zgodnie z którymi w przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi i geograficznymi rada gminy może uzupełnić sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o inne formy wychowania przedszkolnego, czyli punkty przedszkolne lub zespoły wychowania przedszkolnego.

Na tej podstawie wydane zostały następnie akty wykonawcze²⁶, które nadały powyższym rozwiązaniom charakter systemowy i pozwoliły na tworzenie innych (niż przedszkola i oddziały przedszkolne w szkołach) form wychowania przedszkolnego, przy jednoczesnym złagodzeniu obowiązujących przepisów dotyczących obszaru ochrony przeciwpożarowej oraz sanitarno-epidemiologicznej. Takie rozwiązania prawne, stanowią realizację podjętego przez rząd zadania upowszechnienia dostępu do edukacji przedszkolnej dzieciom 3-5 letnim z różnych środowisk, w tym zarówno wiejskich jak i wielkomiejskich.

W ustawie z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458, z późn. zm.) zapisano zmiany mające na celu upowszechnienie wychowania przedszkolnego oraz wprowadzenie rocznego obowiązkowego wychowania przedszkolnego dla dzieci 5-letnich. Zgodnie z jej przepisami proces wprowadzania obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego został rozłożony na trzy lata. Od dnia 1 września 2009 r. dzieci w wieku 5 lat miały prawo do rocznego przygotowania przedszkolnego, co oznaczało, że samorząd gminny musiał zapewnić

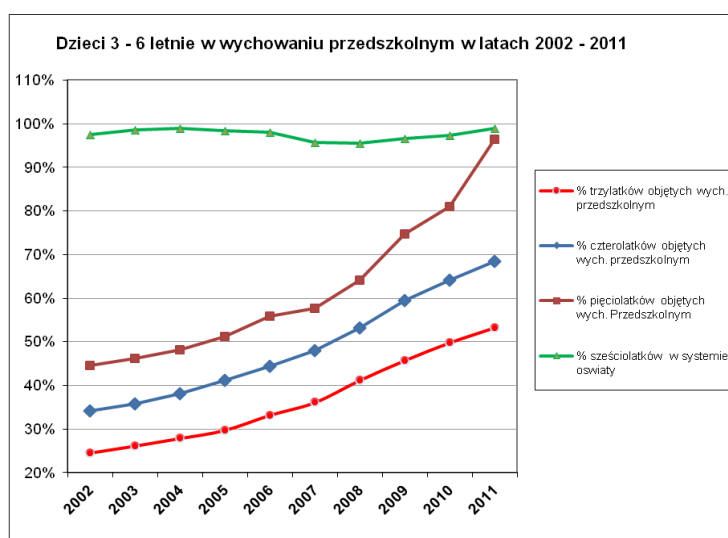
²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 stycznia 2008 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 7, poz. 38) oraz rozporządzenie z dnia 13 czerwca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 104, poz. 667). Po okresie sprawozdawczym weszły w życie 2 nowe akty wykonawcze, tj. rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 161, poz. 1080) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 143 poz. 839).

bezpłatne wychowanie przedszkolne tym pięcioletkom, których rodzice podjęli decyzję o posłaniu swego dziecka do przedszkola. Zgodnie z wprowadzonymi regulacjami prawnymi dzieci mają możliwość realizowania obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego w trzech (a nie jak dotychczas w dwóch) miejscach, tj. w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego, co ma istotny wpływ na upowszechnienie wychowania przedszkolnego. Z danych wynika, że od roku 2008²⁷ powstały 1 422 publiczne i niepubliczne punkty przedszkolne oraz zespoły wychowania przedszkolnego (w tym na wsi 907). W 2009 r. było ich 819 (w tym na wsi 650). W 2010 r. placówek tych było ogółem 1240 (w tym na wsi 883). Największy przyrost można odnotować w przypadku punktów przedszkolnych - ich liczba wzrosła do 1 402.

Od roku 2008 liczba przedszkoli (publicznych i niepublicznych) systematycznie wzrasta. W roku 2008 było 8069 przedszkoli. W 2009 roku było ich 8 470, w tym na wsi 2 835. W 2010 r. było ich 8 821, w tym na wsi 2 906. Po okresie sprawozdawczym w 2011 roku ich liczba wynosi 9 349, (w tym na wsi 3 059), co oznacza wzrost o 1280 w porównaniu do roku 2008. W tym samym czasie zwiększyła się o 2 999 liczba oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Po okresie sprawozdawczym w 2011 roku jest ich 14 160 (w tym na wsi 9 372). W 2010 r. było ich 12 570 (w tym na wsi 8 576), w 2009 r. – 11 931 (na wsi 8 215), zaś w 2008 r. 11 161 (na wsi 7 906).

Jednocześnie systematycznie wzrastał wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego. W roku 2002/2003 wychowaniem przedszkolnym w Polsce objętych było 34,6% dzieci w wieku 3-5 lat podczas gdy w roku 2009/2010 było już 59,7%. Po okresie sprawozdawczym w 2011 roku wychowaniem przedszkolnym objętych jest ogółem już 72,0% dzieci. W 2002 r. z wychowania przedszkolnego korzystało 96,7% 6-latków – ogółem w systemie oświaty wychowaniem i edukacją objętych było 97,5% dzieci 6-letnich (w tym również dzieci, które wcześniej rozpoczęły edukację szkolną). Zarówno w 2010 roku jak i po okresie sprawozdawczym w 2011 roku wskaźnik ten wzrósł i osiągnął wartość blisko 100%. Szczegółowe dane nt. upowszechnienia edukacji przedszkolnej wśród dzieci 3-6 – letnich przedstawia Tabela A.11.6 oraz Wykres A.11.1 (Aneks).

Tabela. Dzieci 3-6 letnie w wychowaniu przedszkolnym w latach 2002-2011.

²⁷ Wg Systemu Informacji Oświatowej wg stanu na 30 września 2011 r.

Wiele placówek wychowania przedszkolnego powstało w ramach realizacji działań dofinansowywanych z funduszy europejskich. W latach 2005 – 2008 w ramach *Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich*²⁸ powstało 802 alternatywnych form edukacji przedszkolnej. W ramach projektów objęto wsparciem 13 678 dzieci w wieku 3-5 lat. Celem projektów było upowszechnienie edukacji przedszkolnej wśród dzieci w wieku 3-5 lat zamieszkałych na terenach wiejskich, na których nie było dotąd przedszkoli. Zadania dotyczące edukacji przedszkolnej realizowane są również w ramach Priorytetu IX Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013²⁹. Projekty konkursowe dotyczyły: tworzenia przedszkoli (w tym również uruchamiania innych form wychowania przedszkolnego) na obszarach i w środowiskach o niskim stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej (w szczególności na obszarach wiejskich), wsparcia istniejących przedszkoli (w tym również funkcjonujących innych form wychowania przedszkolnego) w celu umożliwienia większej liczbie dzieci korzystania z wychowania przedszkolnego np. poprzez wsparcie dla placówek zagrożonych likwidacją, wydłużenie godzin pracy placówek, uruchomienie dodatkowych oddziałów, zatrudnienie dodatkowego personelu. Do końca 2010 r. wsparciem objęto blisko 2,6 tys. ośrodków wychowania przedszkolnego, a ponad 70 tys. dzieci w wieku 3-5 lat na obszarach wiejskich uczestniczyło w różnych formach edukacji przedszkolnej, co świadczy o ogromnym zainteresowaniu tą formą wsparcia.

Opieka świetlicowa

70.

Dla dzieci uczęszczających do szkoły, które muszą po zakończeniu lekcji dłużej przebywać w szkole ze względu na czas pracy ich rodziców, organizację dojazdu do szkoły lub inne czynności wymagające zapewnienia uczniowi opieki organizowana jest opieka w świetlicy. Dziecko objęte opieką świetlicową spędza w niej od 1 do 5 godzin dziennie. Większość szkół zapewnia odpowiednie warunki lokalowe, tj. świetlica dysponuje samodzielnym pomieszczeniem z dostępem do sanitariatów dostosowanych do wzrostu dziecka, wyposażona jest w pomoce dydaktyczne, zabawki i gry planszowe ze zorganizowanym miejscem do cichej zabawy i do nauki. Dziecko objęte opieką ma możliwość spożywania ciepłych posiłków w trakcie pobytu w świetlicy i ma dostęp do placu zabaw, gdzie może spędzać czas na świeżym powietrzu.

Kontrola realizacji uprawnień pracowniczych

71.

Tak samo jak w poprzednim okresie sprawozdawczym kontrola realizacji uprawnień pracowniczych kontrolowana jest przez Państwową Inspekcję Pracy. Od lipca 2007 na mocy ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. *o Państwowej Inspekcji Pracy* (Dz. U. Nr 89, poz. 589, z późn. zm.), Państwowej Inspekcji Pracy zostały powierzone nowe zadania związane z kontrolą legalności zatrudnienia oraz kontrolą prowadzenia agencji zatrudnienia, zgodnie z warunkami określonymi w przepisach ustawy *o promocji zatrudnienia* (...). Nowe zadania Państwowej Inspekcji Pracy obejmują ponadto ściganie wykroczeń, o których mowa w art.

---

²⁸ Priorytet 2. „Rozwój społeczeństwa obywatelskiego opartego na wiedzy”, Działanie 2.1 „Zwiększenie dostępu do edukacji. Promocja kształcenia przez całe życie, Schemat „Zmniejszenie dysproporcji edukacyjnych między wsią a miastem.”

²⁹ Działanie 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty, Poddziałanie 9.1.1 Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej.

123 ustawy o promocji zatrudnienia (...) oraz udział w postępowaniu w tych sprawach w charakterze oskarżyciela publicznego.

W ramach rutynowych kontroli pt. „Przestrzeganie przez agencje zatrudnienia przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy” każdorazowo ocenie poddawane jest przestrzeganie przez agencje zatrudnienia zasady zakazu dyskryminacji, m.in. ze względu na płeć osób, dla których agencja poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej (art. 19c ustawy o promocji zatrudnienia (...)).

W trakcie kontroli inspektor pracy obowiązany jest zbadać treść ogłoszeń o pracy i innych dokumentów, pod kątem zamieszczania w nich kryteriów dyskryminujących. Przy kontroli tego problemu inspektor opiera się także na zeznaniach osoby, której agencja odmówiła poszukiwania zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej.

Przestrzeganie zasad równego traktowania w procesie rekrutacji prowadzonym przez inne podmioty niż agencje zatrudnienia (pracodawców, przedsiębiorców itd.) badane jest w ramach kontroli tematycznych, obejmujących zagadnienia dotyczące legalności zatrudnienia i innej pracy zarobkowej. W zakresie dotyczącym dyskryminacji kontrole te polegają na ujawnianiu przypadków wykroczeń określonych w art. 123 ustawy o promocji zatrudnienia (...), polegających na odmowie zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego m. in. ze względu na płeć. Inspektorzy pracy kontrolują to zagadnienie tylko w sytuacji, gdy – w szczególności na podstawie skarg czy ogłoszeń o pracy zawierających kryteria dyskryminacyjne – powezmą wiadomość o przypadkach odmowy zatrudnienia ze względu na jedno lub więcej kryteriów wyszczególnionych w powyższym przepisie.

Przepisy Kodeksu pracy dotyczące ochrony pracowników przed molestowaniem seksualnym

72.

Jak już wspomniano w części sprawozdania odnoszącej się do art. 2 i 3 Konwencji od 2004 roku obowiązuje w Polsce art. 18^{3a} § 6 *Kodeksu pracy*, który stanowi, że dyskryminowaniem ze względu na płeć jest także każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika, w szczególności stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą składać się fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy (molestowanie seksualne). Podejmowane były również działania pozalegislacyjne tj. seminaria, konferencje, szkolenia czy też opracowywane publikacje mające na celu przeciwdziałanie molestowaniu seksualnemu. Przykładem takich działań jest seminarium pt. „*Molestowanie seksualne w miejscu pracy – nie musisz się zgadzać*” zorganizowane w grudniu 2004 r. przez Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Seminarium odbyło się z udziałem przedstawicieli administracji publicznej, organizacji pozarządowych, organizacji pracowników i pracodawców, dziennikarzy oraz przedstawicieli świata nauki a jego celem była popularyzacja przepisów dotyczących molestowania seksualnego oraz dyskusja na temat skuteczności ich obowiązywania. Innym przykładem może być zorganizowane w czerwcu 2009 przez Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania szkolenie dla 100 pracowników Kancelarii Prezesa Rady Ministrów dotyczące tematyki przeciwdziałania dyskryminacji, w tym molestowania seksualnego w miejscu pracy. Pełnomocnik do spraw Równego Traktowania opracował również poradnik pt. „*Powiedz Nie molestowaniu seksualnemu w miejscu pracy*” zawierający informacje o regulacjach prawnych oraz sposobach skutecznego dochodzenia swoich praw w sytuacji molestowania seksualnego.

Artykuł 12. Równy dostęp do opieki zdrowotnej

Prawne gwarancje ochrony zdrowia

73.

Art. 68 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia każdemu bez względu na płeć prawo do ochrony zdrowia. Jednocześnie obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Zakres i warunki udzielania świadczeń medycznych oraz zasady i tryb finansowania świadczeń opieki zdrowotnej został określony w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.). Do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych na zasadach określonych w ustawie mają prawo:

1) osoby objęte powszechnym - obowiązkowym i dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym, zwane dalej "ubezpieczonymi",

2) inne, niż ubezpieczeni, osoby posiadające obywatelstwo polskie i posiadające miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które spełniają kryterium dochodowe, o którym mowa w art. 8 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), co do których nie stwierdzono okoliczności, o której mowa w art. 12 tej ustawy, na zasadach i w zakresie określonych dla ubezpieczonych - zwane dalej "świadczeniobiorcami".

Osobom nieposiadającym obywatelstwa polskiego, innym niż świadczeniobiorcy, świadczenia zdrowotne udzielane są na zasadach określonych w przepisach odrębnych i umowach międzynarodowych. Kobiety w okresie ciąży, porodu i połogu znajdują się pod szczególną ochroną prawną. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia przedmiotowej grupie szczególnej opieki zdrowotnej.

Opieka nad kobietą w okresie ciąży, porodu i połogu

74.

Świadczenia w zakresie opieki nad ciążą, porodem, położeniem są w Polsce bezpłatne. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.) stanowi, że osoby nie posiadające ubezpieczenia, ale posiadające obywatelstwo polskie i posiadające miejsce zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, które nie ukończyły 18 roku życia lub są w okresie ciąży, porodu i połogu posiadają prawo do świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych. W wypadku kobiet nieubezpieczonych świadczenia finansowane są ze środków Ministra Zdrowia. W ramach opieki okołoporodowej finansowanej ze środków publicznych kobietom w trakcie fizjologicznie przebiegającej ciąży, porodu i połogu udzielane są świadczenia zdrowotne zgodnie ze standardem opieki okołoporodowej.³⁰ Kwestie opieki profilaktycznej uprzednio regulowały również przepisy w oparciu o wytyczne zawarte w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2004 r. *w sprawie zakresu świadczeń zdrowotnych, w szczególności badań przesiewowych oraz okresów, w których te badania są przeprowadzane* (Dz. U. Nr 276, poz. 2740). Przedmiotowe rozporządzenie wprowadzało przepis o obowiązkowym objęciu opieką kobiet ciężarnych

³⁰ Po okresie sprawozdawczym w celu poprawy jakości opieki okołoporodowej zostało wydane *rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 września 2010 r. w sprawie standardów postępowania oraz procedur medycznych przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem* (Dz. U. Nr 187, poz. 1259), które zabezpiecza jakość świadczonych usług.

przez lekarza i położną, w związku z przygotowaniem do porodu, porożu, karmienia piersią i rodzicielstwa. Porady udzielane były do 10 tyg. ciąży oraz pomiędzy 11-14 tyg. ciąży, 15-20 tyg. ciąży, 21- 26 tyg. ciąży, 27 – 32 tyg. ciąży, 33 – 37 tyg. ciąży, 38 – 39 tyg. ciąży oraz 40 – 41 tyg. ciąży. Rozporządzenie wprowadzało także obowiązek wizyt patronażowych, realizowanych od 1 tygodnia do 6 miesiąca życia dziecka przez położną podstawowej opieki zdrowotnej, lekarza pediatrę oraz pielęgniarkę podstawowej opieki zdrowotnej. w czasie, których prowadzona jest edukacja w zakresie karmienia piersią. W Polsce opiekę nad kobietami ciężarnymi o prawidłowym przebiegu ciąży oraz podczas porodu i porożu fizjologicznego mogą sprawować lekarze ginekolodzy – położnicy i położne. Opieka ta może być sprawowana w warunkach szpitalnych i pozaszpitalnych. Osoba sprawująca opiekę nad kobietą ponosi odpowiedzialność za dokonaną ocenę sytuacji położniczej, prowadzenie i przyjęcie porodu, ocenę stanu matki i jej dziecka oraz wyniki działań podjętych na ich rzecz. Odpowiada także za wykonanie przyjętych do realizacji zaleceń od innych uprawnionych osób oraz działania zlecane innym osobom.

W celu zmobilizowania kobiet zachodzących w ciążę do jak najwcześniejszego zgłoszenia się do lekarza lub położnej i systematycznego zgłaszania się na kolejne badania kontrolne uzależniono wypłatę jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka (w wysokości 1000 zł) oraz dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu urodzenia dziecka (jednorazowo 1000 zł)³¹, od przedstawienia przez kobietę zaświadczenia, że pozostawała pod opieką medyczną nie później niż od 10 tygodnia ciąży. Wprowadzona regulacja przyczyniła się do zwiększenia zgłaszalności kobiet. Dane na temat liczby porad udzielonych kobietom w ciąży wskazują, że tzw. „wczesna zgłaszalność” (w pierwszym tryestrze ciąży) kształtuje się na poziomie 40-60 % - w zależności od regionu.

Sytuacja zdrowotna

75.

Do głównych przyczyn umieralności wśród kobiet od 2002 roku należą: choroby układu krążenia – ponad połowa wszystkich przyczyn zgonów i nowotwory – stanowiące 1/5 przypadków. Współczynnik zgonów z powodu chorób układu krążenia sukcesywnie od 2002 roku spada (53,1 w 2002 do 51,6 w 2008 roku). W przypadku nowotworów obserwowana jest tendencja odwrotna – w 2002 roku stanowiły one 22,9% przyczyn zgonów wśród kobiet, aby w 2008 roku osiągnąć poziom 23,7%. W latach 2003-2008 kobiety najczęściej leczone były w szpitalach z powodu chorób układu krążenia i nowotworów. Wśród ogółu hospitalizowanych kobiet najczęściej były to kobiety w wieku 45-54 lat oraz 65 lat i więcej. W 2007 roku po raz pierwszy od 1973 roku liczba zgłoszonych zachorowań na nowotwory u kobiet przekroczyła liczbę zachorowań u mężczyzn. Najczęściej rejestrowanym nowotworem złośliwym u kobiet był nowotwór złośliwy piersi. W latach 2003-2008 dziewczynki i chłopcy w wieku 0-19 lat najczęściej byli hospitalizowani z powodu chorób układu oddechowego, urazów, zatruc lub chorób układu trawiennego. Wśród nowotworów wieku dziecięcego najczęściej notowano w Polsce białaczki i nowotwory mózgu (ponad 40% zachorowań w 2007 r.).³² Współczynnik umieralności okołoporodowej (urodzenia martwe i zgony noworodków w wieku 0-6 dni na 1000 urodzeń żywych i martwych) wykazywał w latach 2002-2009 stałą tendencję malejącą. Współczynnik umieralności okołoporodowej zmniejszył się o 1,5 punktu – od wartości 8,7 w 2002 do 7,2 w 2009. Wskaźnik umieralności niemowląt wykazywał w latach 2002-2009 również stałą tendencję malejącą. Współczynnik

³¹ Informacja nt. tych świadczeń znajduje się w części poświęconej art. 13 Konwencji.

³² Źródło: GUS na podstawie informacji z Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego Państwowego Zakładu Higieny oraz Instytutu Onkologii.

zgonów niemowląt (liczba zgonów niemowląt³³ w stosunku do 1000 urodzeń żywych) zmniejszył się o prawie dwa punkty - od wartości 7,5 w 2002 do 5,6 w 2009. Obecnie współczynnik ten nie wykazuje różnicowania w podziale na miasto i wieś. Współczynnik umieralność dzieci³⁴ (0-14 lat) w Polsce wynosi 0,6 i od 2002 roku nie ulega zmianie, zarówno wśród chłopców jak i dziewczynek. Wśród dziewczynek jest on jedynie nieznacznie niższy i wynosi 0,5. Wśród głównych przyczyn zgonów dzieci należy wymienić: niektóre stany rozpoczynające się w okresie okołoporodowym, które stanowią ponad 1/3 wszystkich przypadków, zarówno wśród chłopców jak i dziewczynek. Kolejnymi, najbardziej licznymi grupami przyczyn są: wady wrodzone i przyczyny zewnętrzne. Wady wrodzone częściej dotyczą dziewczynek – ponad 1/4 wszystkich przypadków, a ich współczynnik jest blisko o 5% wyższy niż u chłopców, natomiast współczynnik zewnętrznych przyczyn zgonów jest o ponad 3% wyższy u chłopców. Jednocześnie należy zaznaczyć, że dwie pierwsze klasy przyczyn są od 2002 roku na stałym poziomie, w odróżnieniu od zewnętrznych przyczyn zgonów, których wskaźnik spadł od tego czasu z 16,2 do 12,0 zarówno wśród chłopców, jak i dziewczynek. Reasumując w latach 2002-2010 osiągnięto znaczne postępy w zwalczaniu umieralności niemowląt. W 2009 r. zarejestrowano 2,4 tys. zgonów dzieci w wieku poniżej 1 roku życia (podobnie jak w 2008 r.). Pozytywny, obserwowany nieprzerwanie trend malejącej umieralności niemowląt potwierdza współczynnik wyrażający liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych, który w 2009 wyniósł 5,6‰ (na początku tego wieku ok. 8‰). W Polsce od wczesnych lat powojennych wprowadzono obowiązek meldowania i rejestracji każdego zgonu kobiety w związku z ciążą, porodem i położeniem – niezależnie od miejsca zgonu, w ciągu pierwszej doby po zgonie. Każdy zgon matki w okresie ciąży, porodu i położu (do 42 dnia od daty ukończenia ciąży) podlega obowiązkowemu zgłoszeniu do konsultanta wojewódzkiego w dziedzinie położnictwa i ginekologii oraz do instytucji, które przejęły działania wojewódzkich centrów zdrowia publicznego. Jeżeli chodzi o liczbę zgonów matek zmarłych w wyniku ciąży, porodu i położu, to są to w Polsce przypadki incydentalne - w roku 2002 zarejestrowano 19 zgonów matek, podobnie w roku 2008 (na 414 499 urodzeń żywych). Na podstawie danych zebranych w ciągu ostatnich 15 lat, można mówić o znacznym spadku współczynników zgonów matek, a tym samym o coraz lepszym poziomie opieki perinatalnej.

Tabela. Przeciętne trwanie życia w latach 2002 – 2009

OGÓLEM	Kobiety	Mężczyźni
2002	78,8	70,4
2003	78,9	70,5
2004	79,2	70,7
2005	79,4	70,8
2006	79,6	70,9
2007	79,7	71,0
2008	80,0	71,3
2009	80,1	71,5

MIASTA	Kobiety	Mężczyźni
2002	78,6	70,7
2003	78,8	70,9

³³ Dziecko do ukończenia pierwszego roku życia.

³⁴ Liczba zgonów osób w wieku 0-14 lat w stosunku do 1000 ludności w wieku 0-14 lat.

2004	79,1	70,9
2005	79,3	71,2
2006	79,5	71,2
2007	79,6	71,4
2008	79,8	71,6
2009	80,0	71,9

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

W okresie 2002-2009 zanotowano stopniowy wzrost liczby urodzeń żywych. Współczynnik urodzeń żywych kształtował się od wartości 9,3 w 2002 do 11,0 w 2009. Zróżnicowanie tego współczynnika w podziale na płeć jest związane z demograficzną prawidłowością, zgodnie z którą rodzi się więcej chłopców niż dziewczynek. Współczynniki zgonów³⁵ kobiet i mężczyzn od 2002 roku wykazują tendencję wzrostową i wynoszą: dla mężczyzn w 2002 roku – 10,4, dla kobiet – 8,5, natomiast w 2009 roku odpowiednio: 11,1 i 9,2.

Planowanie rodziny

76.

Tak jak w poprzednim okresie sprawozdawczym w Polsce kwestie planowania rodziny regulowane są na mocy ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.). Ustawa przyjmuje jako naczelną zasadę normatywną stwierdzenie, że życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela.

W Polsce zarejestrowane są obecnie i dostępne nowoczesne środki antykoncepcyjne będące produktami leczniczymi bądź wyrobami medycznymi oraz leki i wyroby medyczne stosowane w czasie ciąży i niezbędne do opieki nad płodem, opieki medycznej nad kobietą w ciąży oraz używane w celu świadomej prokreacji. Z dostępnych danych wynika, że najczęściej wybieraną metodą zapobiegania ciąży w grupie kobiet stosujących antykoncepcję jest prezerwatywa (54,4%) oraz tabletki antykoncepcyjne (30%).

Tabela: Metody zapobiegania ciąży w grupie kobiet stosujących antykoncepcję w ostatnich 12 miesiącach, N=574, 2005 r., w %.

Metody zapobiegania ciąży	Odsetek kobiet
Prezerwatywa	54,4
Tabletki antykoncepcyjne	30,1
Stosunek przerywany	20,7
Kalendarzyk małżeński	15,2
Spirala domaciczna	5,2
Metoda objawowa, termiczna lub objawowo-termiczna	3,8
Globulki/żele/pianki/kremy plemnikobójcze	3,0
Kapturek/krażek dopochwowy	0,3
Inne metody	2,4
Brak odpowiedzi	0,7

Źródło: „Raport: Zdrowie kobiet w wieku prokreacyjnym 15 – 49 lat”. Polska 2006.

³⁵ Współczynnik zgonów (ogólny) - liczba zgonów w stosunku do 1000 ludności zameldowanej na pobyt stały

Dostępne w Polsce leki antykoncepcyjne nie są finansowane ze środków publicznych. Należy jednak zaznaczyć, że w roku 2008 w wykazach leków refundowanych znalazły się preparaty lecznicze z grupy anatomiczno- terapeutyczno – chemicznej G03AA07: Antykoncepcja – gestageny z estrogenami: Microgynon 21 (Schering AG), Rigevidon (Jenapharm), Stedril 30 (Wyeth). Produkty te znalazły się na listach refundacyjnych ze względu na zastosowanie w leczeniu czynnościowych zaburzeń miesiączkowania i bolesnym miesiączkowaniu, jednak mają również działanie antykoncepcyjne. Preparaty dostępne były za odpłatnością 30% limitu ceny plus dopłata powyżej limitu w sytuacjach, w których wskazaniem do ich stosowania jest leczenie zaburzeń miesiączkowania.

Średnie koszty preparatów antykoncepcyjnych dla najpopularniejszych metod zapobiegania ciąży wynoszą odpowiednio:

- prezerwatywa – od 3 do 10 zł za opakowanie zawierające przeciętnie 3 sztuki,
- wkładka wewnątrzmaciczna od 70 do 120 zł przy okresie użytkowania od 3 do 5 lat,
- tabletki hormonalne od 14 do 46 zł kuracja miesięczna.³⁶

Leczenie niepłodności

77.

Według danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) około 60-80 mln par na świecie dotkniętych jest stale lub okresowo tym problemem. Przyjmuje się, iż w krajach wysoko rozwiniętych problem niepłodności dotyczy 10-12 % populacji kobiet i mężczyzn w wieku reprodukcyjnym. W Polsce odsetek ten jest podobny, w związku z czym dotkniętych niepłodnością jest około 1,2-1,3 mln par. W aspekcie praktycznym metody leczenia bezpłodności można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

- 1) zachowawcze leczenie farmakologiczne (tzw. terapia hormonalna),
- 2) leczenie zabiegowe,
- 3) techniki rozrodu wspomaganego medycznie (ART - Assisted Reproductive Technics).

W Polsce w okresie sprawozdawczym w pełni finansowane były metody farmakologiczne i zabiegowe oraz sztuczna inseminacja, natomiast techniki wspomaganego rozrodu (In vitro) były dostępne, ale odpłatnie.³⁷ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 29 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego (Dz. U. Nr 140, poz. 1143, z późn. zm.) pacjent ma dostęp (w ramach świadczeń gwarantowanych przez państwo) do świadczeń scharakteryzowanych między innymi następującymi rozpoznaniem:

Dla kobiet:

- Kobieta roniąca nawykowo
- Niepłodność kobieca związana z brakiem jajczkowania
- Niepłodność kobieca pochodzenia jajowodowego
- Niepłodność kobieca pochodzenia macicznego
- Niepłodność kobieca pochodzenia szyjkowego
- Niepłodność kobieca związana z czynnikami męskimi
- Niepłodność kobieca innego pochodzenia
- Niepłodność kobieca, nieokreślona

³⁶ Średni kurs Euro za maj 2010 r. (1Euro = 4,05 zł.) Źródło Narodowy Bank Polski.

³⁷ W okresie sprawozdawczym kilkakrotnie podejmowane były inicjatywy legislacyjne dotyczące uregulowania kwestii in vitro. Jednak żaden z projektów nie uzyskał akceptacji Parlamentu.

Dla mężczyzn:

- Zaburzenie prącia, nieokreślone
- Choroby zapalne powrózka nasiennego, osłonki pochwowej jądra i nasieniowodu
- Choroby zapalne moszny
- Choroby zapalne innych określonych męskich narządów płciowych
- Choroby zapalne nieokreślonego męskiego narządu płciowego
- Zaburzenia naczyniowe męskich narządów płciowych
- Inne określone zaburzenia męskich narządów płciowych

W Polsce w ramach (EIM) European IVF Monitoring zarejestrowanych było 27 klinik wykonujących zapłodnienie pozaustrojowe.

Dostęp do legalnej aborcji

78.

Stan prawny w Polsce w tym zakresie w odniesieniu do poprzedniego okresu sprawozdawczego nie uległ zmianie i regulowany jest ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*.

Zgodnie z ustawą przerwanie ciąży może być dokonywane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

1. ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej,
2. badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu,
3. zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Lekarz ma prawo do odmowy wykonania zabiegu przerywania ciąży powołując się na tzw. klauzulę sumienia. Jednocześnie lekarz ma obowiązek wskazać innego lekarza, który podejmie się wykonania zabiegu. Badania prenatalne są w polskim systemie prawnym uregulowane ustawą *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*. Świadczenia zdrowotne obejmujące badania prenatalne, zarówno nieinwazyjne jak i inwazyjne, są udzielane kobietom ciężarnym, przez zakłady opieki zdrowotnej oraz indywidualne i grupowe praktyki lekarskie. Badania prenatalne nieinwazyjne (np. badanie ultrasonograficzne) stanowią obecnie element standardu postępowania medycznego w opiece nad kobietą ciężarną. Badania inwazyjne (metodą amniopunkcji i kardocentezy) są wykonywane na zlecenie lekarza ginekologa, w przypadku podejrzenia wystąpienia ryzyka wady genetycznej lub rozwojowej płodu, bądź nieuleczalnej choroby płodu, zagrażającej jego życiu. Jeśli standardowo wykonywane badania wykażą nieprawidłowość, kobiety kierowane są do specjalistycznych ośrodków, gdzie wykonuje się bardziej szczegółowe inwazyjne badania prenatalne. Celem diagnostyki prenatalnej jest rozpoznanie chorób i wad płodu możliwie jak najwcześniej, nie później niż do 20 – 22 tygodnia ciąży. Zgodnie z załącznikiem nr 3 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2004 r. w sprawie zakresu świadczeń opieki zdrowotnej, w tym badań przesiewowych, oraz okresów, w których te badania są przeprowadzane (Dz. U. 276, poz. 2740) głównymi wskazaniem do przeprowadzenia badań prenatalnych były:

- 1) wiek matki powyżej 40 lat;
- 2) wystąpienie w poprzedniej ciąży aberracji chromosomowej płodu lub dziecka;

- 3) stwierdzenie wystąpienia strukturalnych aberracji chromosomowych u ciężarnych lub u ojca dziecka;
- 4) stwierdzenie znacznie większego ryzyka urodzenia dziecka dotkniętego chorobą uwarunkowaną monogenetycznie lub wieloczynnikową;
- 5) stwierdzenie w czasie ciąży nieprawidłowego wyniku badania USG i/lub badań biochemicznych wskazujących na zwiększone ryzyko aberracji chromosomowej lub wady płodu. Powyższe rozporządzenie zostało uchylone w sierpniu 2009 r. Od 31 sierpnia 2009 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu programów zdrowotnych (Dz. U. Nr 140, poz. 1148, z późn. zm.), w którym to zawarty został program badań prenatalnych – w programie zmienione zostały kryteria kwalifikacji badań – obniżono wiek kobiety w przypadku badań prenatalnych z 40 r. ż. do 35 r. ż.

Od roku 2000 liczba wykonanych badań prenatalnych systematycznie wzrasta – w roku 2000 wykonano 1654 inwazyjne badania prenatalne, w roku 2009 – 5 795. Szczegółowe informacje na temat liczby wykonanych badań znajdują się w Tabeli A.12.1. (Aneks). Zabiegi przerywania ciąży w wyniku przeprowadzonego badania prenatalnego wskazującego na duże prawdopodobieństwo ciężkiego nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, są najczęstszą przyczyną wykonywanych zabiegów. Jak wynika z przedstawionych danych z roku na rok zwiększa się liczba wykonywanych zabiegów przerywania ciąży w wyniku przeprowadzonego badania prenatalnego wskazującego na duże prawdopodobieństwo ciężkiego nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. W roku 2002 wykonano 82 zabiegi przerywania ciąży, w roku 2005 – 168 zabiegów, a w roku 2009 - 510 zabiegów.

Tabela. Zabiegi przerywania ciąży dokonane w latach 2002-2009, według przyczyn.

Polska	Liczba urodzeń żywych	Ogółem Zabiegi przerywania ciąży	Przerwanie ciąży dokonane zgodnie z ustawą:		
			z powodu zagrożenia życia lub zdrowia matki	w wyniku badań prenatalnych	w wyniku czynu zabronionego
2002	353 765	159	71	82	6
2003	351 072	174	59	112	3
2004	356 131	193	62	128	3
2005	364 383	225	54	168	3
2006	374 244	340	82	246	12
2007	387 873	322	37	282	3
2008	414 499	499	32	467	0
2009	417 589	538	27	510	1

Źródło: Sprawozdania Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej: MZ-24 oraz MZ-29; Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia.

W okresie sprawozdawczym Europejski Trybunał Praw Człowieka, rozpatrywał sprawę wywodzącą się ze skargi nr 5410/03, wniesionej przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności przez polską obywatelkę Panią Alicję Tysiąc i zwrócił uwagę na brak przepisów odwoławczych od decyzji lekarza oraz prawa do aborcji zgodnie z przepisami prawa krajowego. Wydany w dniu 20 marca 2007 r. i utrzymany w mocy wyrok Trybunału

zobowiązał Rząd Polski do wprowadzenia do krajowych przepisów procedury odwoławczej, w razie odmowy lekarza dokonania aborcji z przyczyn przewidzianych w prawie polskim. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* w rozdziale 8 wprowadziła nowe prawo pacjenta – prawo do zgłoszenia sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza. Prawo to przysługuje pacjentowi, a w jego imieniu także przedstawicielowi ustawowemu. Polega ono na możliwości zgłoszenia sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia wydanego przez lekarza lub lekarza dentyście, jeżeli opinia albo orzeczenie ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa. Sprzeciw można wnieść do Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta, za pośrednictwem Rzecznika Praw Pacjenta, w terminie 30 dni od dnia wydania opinii albo orzeczenia przez lekarza orzekającego o stanie zdrowia pacjenta. Zadaniem Komisji Lekarskiej jest merytoryczne zbadanie sprzeciwu pod kontem jego zasadności. Swoje stanowisko Komisja wyraża w formie orzeczenia, które wydaje na podstawie dokumentacji medycznej oraz, w miarę potrzeby, po przeprowadzeniu badania pacjenta. Uszczegółowienie powyższych uprawnień pacjenta przewidują przepisy wydanego na podstawie art. 32 ust. 5 ww. ustawy rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 10 marca 2010 r. w *sprawie Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta*.

Programy zdrowotne

79.

Spośród programów polityki zdrowotnej państwa w latach 2003 – 2010 ukierunkowanych w szczególności na poprawę zdrowia reprodukcyjnego populacji kobiet należy wymienić:

- Populacyjny program profilaktyki i wczesnego wykrywania raka szyjki macicy (realizowany w ramach Narodowego Programu Zwalczenia Chorób Nowotworowych (NPZCN) w okresie od roku 2007 – do chwili obecnej. Szczegółowe informacje na temat programu przedstawione są w TABELI A.12.2. (Aneks),
- Populacyjny program wczesnego wykrywania raka piersi (realizowany w ramach NPZCN) w okresie od roku 2007, Informacje o programie zawarte są w TABELI A.12.3. (Aneks).
- Program kompleksowej diagnostyki i terapii wewnątrzmacicznej w profilaktyce następstw i powikłań wad rozwojowych i chorób płodu - jako element poprawy stanu zdrowia płodów i noworodków na lata 2006 – 2008,
- Program leczenia antyretrowirusowego osób żyjących z wirusem HIV w Polsce w latach 2007 – 2009. Informacja o liczbie leczonych osób i środkach wydatkowanych na ten cel znajdują się w Tabeli A.12.4. (Aneks).
- Harmonogram realizacji Krajowego Programu Zwalczenia AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV realizowany w Polsce od 1994 roku na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 13 września 2005 (Dz. U. 05.189.1590) w sprawie Krajowego Programu Zwalczenia AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV na lata 2007-2011,
- Program eliminacji niedoboru jodu w Polsce na lata 2009 – 2011, kontynuacja programu z 2006 roku.

W celu poprawy zdrowia reprodukcyjnego kobiet Polskie Towarzystwo Ginekologiczne, w latach 2003-2010 opracowało rekomendacje m.in. w sprawie: antykoncepcji, zdrowia reprodukcyjnego, miejsca progesteronu we współczesnej ginekologii i położnictwie, profilaktyki i wczesnej diagnostyki zmian w gruczole sutkowym, postępowania w przypadku podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby nieletniej oraz w zakresie opieki przedporodowej w ciąży o prawidłowym przebiegu, zakażeń przenoszonych drogą płciową w położnictwie i ginekologii, perinatalnej transmisji HIV a także dotyczące postępowania

z kobietą – ofiarą przemocy seksualnej, szczepienia przeciwko zakażeniom HPV, cięcia cesarskiego.

Kobiety pracujące w służbie zdrowia

80.

Wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 r. prawo wykonywania zawodu lekarza posiadało 134,3 tys. osób, w tym 76,4 tys. (57%) kobiet, a prawo wykonywania zawodu lekarza dentysty - 37,6 tys. osób z czego 29,2 tys. (78%) to kobiety. Szacuje się, że bezpośrednio z pacjentem pracowało ogółem 83,2 tys. lekarzy, w tym 47,1 tys. (57%) kobiet i 12,5 tys. lekarzy dentystów, w tym 9,7 tys. (77%) kobiet. Według stanu na dzień 31 grudnia 2010 r., 282,4 tys. osób posiadało prawo wykonywania zawodu pielęgniarstwa i 34,3 tys. osób – zawodu położnej. W tych grupach zawodowych niemal 100 % stanowiły kobiety. Szacuje się, że bezpośrednią opiekę nad pacjentem sprawowało odpowiednio 200,8 tys. pielęgniarek i 22,6 tys. położnych. Bardzo sfeminizowanym zawodem jest również zawód farmaceuty. Szacuje się, że w aptekach i punktach aptecznych pracowało ogółem 25,2 tys. farmaceutów, z czego 21,2 tys. (84 %) to kobiety.

Profilaktyka HIV/AIDS

81.

Krajowe Centrum ds. AIDS jako agenda Ministra Zdrowia realizuje zadania z zakresu zapobiegania i zwalczania HIV/AIDS. Działania Krajowego Centrum mają na celu: ograniczanie rozprzestrzeniania się zakażeń HIV, zapewnianie odpowiedniego dostępu do informacji, edukacji i usług w zakresie profilaktyki HIV/AIDS, poprawę jakości życia w sferze psychospołecznej osób żyjących z HIV/AIDS, ich rodzin i bliskich, poprawę jakości i dostępu do diagnostyki i opieki medycznej nad ludźmi żyjącymi z HIV/AIDS oraz osobami narażonymi na zakażenie HIV, ograniczenie zakażeń HIV wśród dzieci. Działania te prowadzone są poprzez prowadzenie kampanii społecznych, publikacji, programów edukacyjnych, punktów Konsultacyjno-Diagnostycznych, poradników dla lekarzy i lekarzy stażystów, drukowanie ulotek i plakatów, emitowanie spotów radiowych i telewizyjnych, portali internetowych, itp. Polityka państwa w zakresie zapobiegania zakażeniom HIV, opieki nad żyjącymi z HIV i chorych na AIDS realizowana jest od 1996 r. Duża część podejmowanych działań adresowana jest do kobiet i dziewcząt.

Analiza wyników z Punktów Konsultacyjno-Diagnostycznych, wykonujących anonimowe i bezpłatne badania w kierunku HIV pokazuje, że w 2010 r. liczba kobiet z wynikiem dodatnim w stosunku do roku 2007 zmalała, natomiast liczba mężczyzn z wynikiem dodatnim wzrosła.

Tabela: Wyniki z Punktów Konsultacyjno-Diagnostycznych, wykonujących anonimowe i bezpłatne badania w kierunku HIV połączone z poradnictwem okołotestowym.

2007 rok:	Liczba kobiet z wynikiem ujemnym: 8093, z wynikiem dodatnim 44;
	Liczba mężczyzn z wynikiem ujemnym 10463, z wynikiem dodatnim 172;
2008 rok:	Liczba kobiet z wynikiem ujemnym: 8545, z wynikiem dodatnim 47;
	Liczba mężczyzn z wynikiem ujemnym 11647, z wynikiem dodatnim 199;
2009 rok:	Liczba kobiet z wynikiem ujemnym: 11675, z wynikiem dodatnim 52;

	Liczba mężczyzn z wynikiem ujemnym 13516, z wynikiem dodatnim 269;
2010 rok:	Liczba kobiet z wynikiem ujemnym: 11527, z wynikiem dodatnim 42;
	Liczba mężczyzn z wynikiem ujemnym 13590, z wynikiem dodatnim 243.

Źródło: dane Ministerstwa Zdrowia.

Od 1996 roku realizowany jest *Krajowy Program Zapobiegania Zakażeniom HIV, Opieki nad Osobami Żyjącymi z HIV i Chorymi na AIDS*. Zadania realizowane są zgodnie z harmonogramem realizacji Krajowego Programu Zwalczania AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV opracowanym na lata 2007-2011. Kobiety i dziewczęta są jedną z grup docelowych realizowanych zadań. W ramach Krajowego Programu zrealizowano między innymi liczne kampanie społeczne skierowane zarówno do kobiet jak i do mężczyzn takie jak: „*HIV nie wybiera. Ty możesz*”; „*Test na HIV. Jedyne sposob, by być pewnym*”; „*ABC zapobiegania*”; „*W życiu jak w tańcu każdy krok ma znaczenie*”. W 2007 roku zrealizowano kampanię społeczną skierowaną do kobiet „*Daj szansę swojemu dziecku nie daj szansy AIDS!*”. Kampania miała na celu wzmocnienie „Programu wczesnego wykrywania zakażeń HIV u kobiet w ciąży”. Zgodnie z zarządzeniem Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia nr 21/2006 z dnia 18 maja 2006 r., kobiety mogą wykonać test nieodpłatnie u ginekologa. Ponadto w roku 2007, 2008 i 2009 zorganizowano ogólnopolskie cykliczne seminarium „*Kobieta a AIDS*” – przeznaczone dla kobiet żyjących z HIV/AIDS, mające na celu edukowanie kobiet w zakresie zachowania higieny, diety, zasad bezpiecznego seksu oraz zintegrowanie środowiska kobiet żyjących z HIV/AIDS a także wymiana doświadczeń pomiędzy uczestniczkami. Na szczególną uwagę w aspekcie zdrowia reprodukcyjnego zasługują programy „*Kobieta a AIDS*” oraz „*Razem być i wytrwać*” – działania skierowane do osób żyjących z HIV/AIDS żyjących w związkach, ich partnerów i dzieci. W roku 2007, 2008 oraz 2009 w ramach przyznanego grantu *Fundacja "Pomorski Dom Nadziei"* zorganizowała Turnus Rehabilitacyjno - terapeutyczny dla seropozytywnych kobiet i mężczyzn.

W okresie sprawozdawczym Krajowe Centrum ds. AIDS przeprowadziło wiele szkoleń dla pracowników medycznych (zarówno kobiet jak i mężczyzn) w tym lekarzy ginekologów, pielęgniarek i położnych w zakresie podstawowej wiedzy na temat HIV/AIDS i praw człowieka oraz prowadzenia poradnictwa przed i po testowego w kierunku HIV. Prowadzona jest regularna certyfikacja osób (zarówno kobiet jak i mężczyzn) pracujących w punktach anonimowego testowania na terenie całego kraju.

Opracowano również liczne publikacje. Wśród nich należy wymienić poradniki dla pracowników ochrony zdrowia, przykładowo *Poradnik dla pielęgniarek i położnych na temat AIDS*. „*Jak zmniejszyć ryzyko zakażenia HIV w praktyce pielęgniarskiej*”, „*Leczenie osób dorosłych zakażonych HIV*”. Wydano również tłumaczenie publikacji WHO „*Fakty na temat HIV i AIDS dla pielęgniarek i położnych*”. W 2006 roku Ministerstwo Zdrowia we współpracy z Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) przygotowało raport na temat zdrowia reprodukcyjnego pt. „*Zdrowie Kobiet w wieku prokreacyjnym. Polska 2006*”. Raport zawiera pełną ocenę stanu zdrowia reprodukcyjnego kobiet w Polsce i rekomendacje dla polityków i pracowników służby zdrowia w tym zakresie.

W 2007 roku powstał portal edukacyjny dla lekarzy (przede wszystkim lekarzy ginekologów) oraz studentek i studentów medycyny zainteresowanych problematyką HIV/AIDS. Został rozszerzony o zakładkę dla lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej. W serwisie www.hiv-aids.edu.pl dostępne są multimedialne materiały edukacyjne oraz test sprawdzający wiedzę. System oświaty zapewnia uczniom edukację w zakresie profilaktyki oraz skutków chorób

przenoszonych drogą płciową, w szczególności HIV/AIDS. Edukacja w tym obszarze odbywa się głównie w ramach przedmiotów: biologia i wychowanie do życia w rodzinie.

Działania promocyjne w zakresie profilaktyki HIV/AIDS

82.

Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2009 roku reaktywowało ideę sieci szkół promujących zdrowie, która została zapoczątkowana w 1992 roku. Do sieci szkół promujących zdrowie należą 2063 szkoły i placówki systemu oświaty. Ich szczególną rolą jest upowszechnianie systemowych i nowatorskich rozwiązań budowania całościowej oferty szkoły w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki, opartej na oddziaływaniu zarówno na ucznia, rodziców, jak również na środowisko, w którym żyje. W ten sposób szkoły zwiększają skuteczność i zasięg oddziaływań prozdrowotnych. W dniu 23 listopada 2009 roku - z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej - zostało podpisane Porozumienie o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej, Ministrem Zdrowia i Ministrem Sportu i Turystyki w sprawie promocji zdrowia i profilaktyki problemów dzieci i młodzieży. Porozumienie ma m.in. na celu wspomaganie wychowawczej i profilaktycznej roli szkół w zakresie zapobiegania zachowaniom ryzykownym związanym z używaniem środków psychoaktywnych, rozwijanie systemu rekomendacji programów profilaktycznych w obszarze uzależnień od substancji chemicznych oraz wspieranie działań kształtujących umiejętności zagospodarowania czasu wolnego dla umacniania zdrowia i rozwoju osobistego młodego pokolenia. Polska jest aktywnym członkiem międzynarodowej sieci „Szkoły dla Zdrowia w Europie” rozwijającej się pod patronatem WHO, Rady Europy i Komisji Europejskiej. Resort oświaty realizuje zadania w ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015 w celu operacyjnym nr 5 *Ograniczenie używania substancji psychoaktywnych i związanych z tym szkód zdrowotnych*, uwzględnia zadania z zakresu ograniczania zakażeń HIV. Ponadto resort oświaty realizuje zadania *Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii i Krajowego Programu Zwalczenia AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV*. Zadania ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w zakresie przeciwdziałania narkomanii i ograniczania szkód zdrowotnych wynikających z używania substancji psychoaktywnych reguluje ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii* (Dz. U. z 2012 r., poz. 124) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. *w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem* (Dz. U. Nr 26, poz. 226). W 2010 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało i wdrożyło *Plan działań w zakresie profilaktyki narkomanii dzieci i młodzieży w szkołach i placówkach systemu oświaty w 2010 roku*. Plan działań został ukierunkowany na podnoszenie jakości profilaktyki narkomanii realizowanej w szkołach i placówkach systemu oświaty.

Artykuł 13. Korzyści społeczne i ekonomiczne

Dostęp do świadczeń rodzinnych

83.

Rodzice wychowujący dzieci (zarówno kobiety jak i mężczyźni) mogą ubiegać się o pomoc państwa w formie świadczeń rodzinnych wypłacanych na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych* (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992, z późn. zm.), która obowiązuje od dnia 1 maja 2004 r. Prawo do świadczeń rodzinnych nie podlega żadnym ograniczeniom ze względu na płeć wnioskodawcy. Świadczeniami rodzinnymi są

zasiłek rodzinny na dziecko oraz dodatki do tego zasiłku przyznawane w zależności od indywidualnej sytuacji zdrowotnej i rodzinnej, jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka, a także świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne. Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. W okresie od wejścia w życie ustawy o świadczeniach rodzinnych, tj. od 1 maja 2004 r. do 31 sierpnia 2006 r. przysługujące kwoty zasiłku były zróżnicowane w zależności od liczby dzieci. Od 1 września 2006 r. kwoty zasiłku rodzinnego zostały zróżnicowane ze względu na wiek dziecka. Zasiłek rodzinny wraz z dodatkami przyznawany jest na roczne okresy zasiłkowe, a prawo do tego świadczenia uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Co do zasady, zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko 18 roku życia lub nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21 roku życia. Natomiast jeżeli dziecko legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności i kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko 24 roku życia. Warunki przyznawania prawa do zasiłku rodzinnego i dodatków do tego zasiłku są preferencyjne dla rodzin wychowujących niepełnosprawne dzieci. Do zasiłku rodzinnego mogą być przyznane dodatki z tytułu: urodzenia dziecka, opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowywania dziecka, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, rozpoczęcia roku szkolnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania. Z tytułu urodzenia się żywego dziecka, niezależnie od dochodów rodziny przyznawana jest jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka. Ponadto rada gminy w drodze uchwały może przyznać zamieszkałym na terenie jej działania osobom dodatkową zapomogę z tytułu urodzenia się ich dziecka (świadczenie to finansowane jest ze środków własnych gminy). W celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji przyznawany jest – niezależnie od dochodów – zasiłek pielęgnacyjny. Jednocześnie, na zasadach określonych w ustawie o świadczeniach rodzinnych, m.in. rodzic niepełnosprawnego dziecka, który nie podjął lub zrezygnował z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, albo legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, ma prawo do świadczenia pielęgnacyjnego. Za osobę pobierającą świadczenie pielęgnacyjne organ wypłacający to świadczenie opłaca składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, o ile osoba nie podlega obowiązkowi tych ubezpieczeń z innego tytułu. Pomoc materialna dla rodzin udzielana jest zgodnie z zasadą pomocniczości, co w przypadku świadczeń rodzinnych oznacza, że osoby samotnie wychowujące dzieci ubiegające się o zasiłek rodzinny zobowiązane są do uprzedniego zasądzenia alimentów na rzecz dziecka od drugiego z rodziców. Natomiast jeżeli nie zostało zasądzone świadczenie alimentacyjne na rzecz dziecka od drugiego z rodziców dziecka, ponieważ drugi z rodziców dziecka nie żyje, ojciec dziecka jest nieznan lub powództwo o ustalenie świadczenia alimentacyjnego od drugiego z rodziców zostało oddalone, samotnie wychowującemu dziecko rodzicowi oprócz zasiłku rodzinnego przysługuje dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka. Zasiłek ten jest wyższy w przypadku dziecka legitymującego się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Dostęp do kredytów

84.

Zgodnie z przepisami art. 70 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (Dz. U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665, z późn. zm.) bank uzależnia przyznanie kredytu (pożyczki) od zdolności kredytowej kredytobiorcy niezależnie od tego czy kredytobiorca jest kobieta, czy mężczyzną. W odniesieniu do kredytów hipotecznych zaciąganych przez osoby zameżne (niezależnie od płci) zastosowanie mają przepisy art. 37 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2012 r., poz. 788), zgodnie z którymi do dokonania czynności prawnej prowadzącej do obciążenia nieruchomości lub prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal, potrzebna jest zgoda drugiego małżonka.

Dostęp do zajęć sportowych i działania promocyjne

85.

Podobnie jak w poprzednim okresie sprawozdawczym, szeroki dostęp chłopców i dziewcząt w wieku szkolnym do sportu masowego realizuje się w procesie obowiązkowej edukacji. Zgodnie z art. 1 ust.1 ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. *o kulturze fizycznej* (Dz. U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1675, z późn. zm.), a od 16 października 2010 r. zgodnie z ustawą z dnia 25 czerwca 2010 r. *o sporcie* (Dz.U. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.), kultura fizyczna jest częścią kultury narodowej, chronionej przez prawo. Prawo gwarantuje obywatelom równy dostęp do różnych form kultury fizycznej bez względu na wiek, płeć, wyznanie, rasę oraz stopień i rodzaj niepełnosprawności. Osiągnięcie prawnie gwarantowanej równości wymaga jednak wielu działań. Rząd realizuje priorytety i zadania zawarte w *Strategii rozwoju sportu w Polsce do roku 2015*. Dokument ten, przyjęty 23 stycznia 2007 r. przez Radę Ministrów, wytycza kierunki działań dla kultury fizycznej i sportu oraz wskazuje *Aktywne i Sprawne Społeczeństwo* jako główny cel strategiczny. Zdefiniowano w nim trzy priorytety: popularyzację sportu dla wszystkich, wzrost wyników sportowych i rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, określając jednocześnie obszary działań w każdym z priorytetów. Od 2007 roku rząd realizuje Program „*Moje Boisko – Orlik 2012*”. Założeniem Programu jest udostępnienie dzieciom i młodzieży nowoczesnej infrastruktury sportowej w celu aktywnego uprawiania sportu poprzez budowę ogólnodostępnych, bezpłatnych kompleksów boisk sportowych wraz z szatniami i zapleczem socjalnym, w każdej gminie na terenie całego kraju. Na finansowanie programu przyznane zostały środki z budżetu państwa, a możliwość ich pozyskania w formie dotacji na realizację inwestycji, stała się dla jednostek samorządu terytorialnego zachętą do podjęcia decyzji o udziale w programie. W latach 2008 - 2010 na realizację programu wydano łącznie 700 mln zł. Dzięki powyższemu wsparciu finansowemu, do końca 2010 w całym kraju powstało około 1800 kompleksów boisk sportowych i 40 lodowisk.

Ministerstwo Sportu i Turystyki, poprzez swoje statutowe działania, wspiera promocję dobrych praktyk, mających na celu rozwój sportu kobiet, w tym działania prowadzące do zwiększenia aktywności fizycznej i poprawy sprawności dziewcząt i kobiet oraz poprawy wyników sportowych w sporcie kwalifikowanym. Realizuje te zadania we współpracy z organizacjami rządowymi i pozarządowymi często delegując zadania do organizacji społecznych. W kraju, na rzecz popularyzacji sportu kobiet w Polsce, aktywnie działają dwie organizacje o zasięgu ogólnopolskim tj. Polskie Stowarzyszenie Sportu Kobiet (PSSK) oraz Komisja Sportu Kobiet przy Polskim Komitecie Olimpijskim (PKOl). Polskie Stowarzyszenie Sportu Kobiet, organizacja non-profit, założone zostało w 1994 r., zrzeszając zawodniczki, w tym olimpijki oraz przedstawicielki różnych środowisk zainteresowanych rozwojem sportu kobiecego. Od 2002 r. Stowarzyszenie jest członkiem PKOl. Komisja Sportu Kobiet przy

Polskim Komitecie Olimpijskim, założona w 1999 r., zrzeszająca zarówno olimpijki, dziennikarki sportowe, reprezentantki organizacji sportowych oraz wyższych uczelni sportowych realizuje działania mające na celu promocję kultury fizycznej wśród kobiet i dziewcząt. Komisja wypromowała i wprowadziła na stałe do kalendarza imprez PKOl – konkurs „*Trenerka Roku*”, którego celem jest popularyzacja sportu kobiet i promowanie wybitnych indywidualności trenerskich. W okresie od 1 czerwca 2002 r. do 31 maja 2010 r. resort sportu współorganizował w Warszawie z Polskim Stowarzyszeniem Sportu Kobiet i Komisją Sportu Kobiet konferencje naukowe uwzględniające społeczne, psychopedagogiczne, fizjologiczne i zdrowotne aspekty szkolenia sportowego kobiet oraz specyfikę sportu osób niepełnosprawnych pn.:

- „*Sportsmenka-kobietą sukcesu*” w 2002 r.,
- „*Macierzyństwo a sport – wyzwanie współczesnego sportu*” w 2004 r.,
- „*Kobieta i Sport*” w 2005 r.

W okresie sprawozdawczym Ministerstwo Sportu i Turystyki zorganizowało konferencje i seminaria mające na celu promocję sportu wśród kobiet m.in. w latach 2006 – 2010 wspólnie z Polskim Stowarzyszeniem Sportu Kobiet oraz Komisją Sportu Kobiet przy Polskim Komitecie Olimpijskim zorganizowano cykliczne konferencje pt. „*Kobieta i sport*”. W 2008 r. wspólnie z Senatem RP – Komisją Nauki, Edukacji i Sportu, zorganizowano konferencję naukową pt. „*Sport kobiet w Polsce – stan i perspektywy*”. W obradach, które odbyły się w siedzibie Senatu RP jako jeden z tematów wiodących podjęto kwestię roli kobiet w strategii rozwoju sportu polskiego. Ponadto w 2009 r. oraz 2010 r. Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania wspólnie z Ministerstwem Sportu i Turystyki zorganizował szkolenia „*Liderki Sportu*”. Szkolenia miały na celu zachęcenie kobiet związanych ze sportem (trenerki, działaczki, członkinie polskich związków sportowych) do większego niż dotychczas uczestnictwa w sportowych organach decyzyjnych oraz dbania o kształtowanie profesjonalnego wizerunku kobiet zawodowo uprawiających sport. W tym celu prowadzono zajęcia m.in. z wzmocnienia poczucia pewności siebie, rozwijania otwartej, odważnej postawy liderek, zdobywania wiedzy na temat umiejętności prezentacji i autoprezentacji.

W latach 2000 – 2010 ze środków budżetowych dofinansowano publikacje książkowe oraz biuletyny informacyjne poświęcone tematyce sportu kobiet m.in. „*Polskie Olimpijki z lat 1924 – 1994*”, „*Sport Kobiet*”, „*Kobieta kreatorką aktywności sportowej w rodzinie*”, „*Polska manager – woman sportu*”, „*Sportsmenka – kobietą sukcesu. Korzyści i bariery*”, „*Problemy dymorfizmu płciowego w sporcie*”, „*Kobieta – Sport – Zdrowie*”, „*Sport w życiu kobiety*”, „*Sportsmenka-kobietą sukcesu*”, „*Sport kobiet. Szanse i zagrożenia*”, „*Sport kobiet w Polsce*” oraz „*Sport kobiet w Polsce – stan badań*”. W 2008 roku ze środków budżetowych sfinansowane zostały również badania dotyczące „*Aktywności sportowej oraz poziomu świadomości Polaków na temat polskich kobiet sportu*”.

Ponadto Ministerstwo Sportu i Turystyki w celu podniesienia poziomu aktywności i sprawności fizycznej Polaków oraz kształtowania zdrowego stylu życia poprzez promocję i edukację zdrowotną dofinansowało m.in. zadania w tym obszarze realizowane przez Europejskie Stowarzyszenie Promocji Aktywności Ruchowej 50+ (ESPAR 50+). Celem głównym działalności ESPAR 50+ jest świadczenie charytatywnej działalności z zakresu profilaktyki gerontologicznej poprzez ochronę i promocję zdrowia, upowszechnianie kultury fizycznej, nauki, edukacji, oświaty, zmierzające do poprawy jakości życia ludzi dorosłych. W 2010 r. ESPAR 50+ realizował ogólnopolski Program pilotażowy PRO Kobieta 50+, mający na celu systematyczne uczestnictwo w aktywności fizycznej w kontekście zapobiegania nadwadze.

Stypendia sportowe dla kobiet

86.

W zakresie zmian legislacyjnych w 2005 r. Ministerstwo Sportu przyjęło propozycję zmiany zasad wypłacania świadczeń stypendialnych dla zawodniczek kadry narodowej będących w ciąży. W ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. *o sporcie kwalifikowanym* (Dz. U. Nr 155, poz. 1298, z późn. zm.) w rozdziale 3 – *Zawodnicy*, w art. 34 ust. 6, wprowadzono uregulowanie dotyczące kobiet – członkiń kadry narodowej, które wskutek ciąży i urodzenia dziecka są niezdolne do uprawiania sportu. Dzięki wprowadzeniu tego przepisu, zawodniczkom wypłaca się stypendium sportowe w pełnej wysokości przez okres ciąży i połowę przyznanego stypendium sportowego przez 6 miesięcy po urodzeniu dziecka. Odpowiednio, sportu osób niepełnosprawnych i sportu paraolimpijskiego dotyczy rozdział 8 art. 23a ust. 6 ww. ustawy, zgodnie z którym „członkini kadry narodowej osób niepełnosprawnych i kadry paraolimpijskiej, która stała się niezdolna do uprawiania sportu wskutek ciąży i urodzenia dziecka, wypłaca się stypendium sportowe w pełnej wysokości przez cały okres ciąży i w wysokości połowy przyznanego stypendium sportowego przez 6 miesięcy po urodzeniu dziecka”. Ww. rozwiązania dla członkiń kadry narodowej w zakresie świadczeń stypendialnych zostały uwzględnione w ustawie z dnia 25 czerwca 2010 r. *o sporcie*, która zastąpiła ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. *o sporcie kwalifikowanym*.

Artykuł 14. Kobiety wiejskie

Programy i projekty skierowane na poprawę sytuacji kobiet mieszkających na terenach wiejskich

87.

W omawianym okresie sprawozdawczym rząd realizował liczne projekty mające na celu poprawę sytuacji kobiet i mężczyzn mieszkających na terenach wiejskich.

1. Poakcesyjny Program Wsparcia Obszarów Wiejskich (PPWOW)

Poakcesyjny Program Wsparcia Obszarów Wiejskich (PPWOW) przygotowany w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej był realizowany na podstawie umowy pożyczki z Bankiem Światowym w latach 2007 – 2010. Do programu zakwalifikowano 500 na 2,5 tys. polskich gmin. Wybrano te gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, które są w najgorszej sytuacji z uwagi na mnogość problemów społecznych. Program swoim zasięgiem objął gminy w 13 województwach. W ramach programu opracowano skuteczne narzędzia wspierające rozwój gminy m.in. samorządy gminne otrzymały wsparcie przy opracowaniu lokalnej strategii na rzecz rozwiązywania problemów społecznych. Gminy otrzymały też wsparcie w zakresie aktywizowania lokalnej społeczności oraz pomoc w identyfikacji lokalnych liderów lub liderki, motywowaniu ich do działania oraz w zachęcaniu mieszkańców do aktywnego włączania się w rozwiązywanie problemów społecznych. W ramach Programu podejmowane były działania ukierunkowane na wykreowanie lokalnych liderów. Blisko 90% z nich to kobiety, które w aktywności społecznej odnalazły możliwość spełniania siebie, ale także samorozwoju. W ramach Programu do 500 gmin w Polsce zaangażowani zostali Konsultanci Regionalni, których zasadniczym zadaniem było zainicjowanie rozwoju społecznego gmin wiejskich i miejsko – wiejskich. Działo się tak dzięki spotkaniom ze społecznością lokalną, szkoleniom, warsztatom oraz możliwości realizacji usług społecznych, których finansowanie było możliwe dzięki Programowi. We wschodniej części Polski od dwóch lat realizowany jest w ramach PPWOW system wsparcia dla kobiet, który przede wszystkim zakłada szkolenia

dostosowane do oczekiwań kobiet wiejskich. Szkolenia dotyczą możliwości ekonomicznego usamodzielnienia się poprzez przedsiębiorczość, w tym przedsiębiorczość społeczną.

2. Projekty współfinansowane ze środków UE

W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich na lata 2004 – 2006 i Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007 – 2013 realizowane były projekty nakierowane na promocję aktywizacji zawodowej kobiet i mężczyzn z terenów wiejskich poprzez oferowanie im wsparcia w zakresie m.in. szkoleń, doradztwa w zakresie rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, poradnictwa psychologicznego i zawodowego. Dodatkowo podejmowano działania mające na celu promowanie oddolnych inicjatyw lokalnych – w głównej mierze realizowano projekty zmierzające do integracji społecznej mieszkańców obszarów wiejskich, rozwoju edukacji i podnoszenia poziomu wykształcenia oraz szerszej aktywizacji zawodowej. W ramach powyższych działań możliwa była realizacja projektów, których elementem byłoby informowanie o prawach kobiet mieszkanek i mieszkańców terenów wiejskich. W latach 2006 – 2008 rząd realizował m.in. projekt pt. „*STEREOTYP, a równe szanse kobiet i mężczyzn w środowiskach wiejskich*” współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego UE. Celem projektu było przełamanie stereotypowego postrzegania ról społecznych kobiet w środowisku wiejskim i wzmocnienie ich pozycji na rynku pracy oraz wyrównanie dysproporcji w zakresie możliwości rozwoju inicjatyw lokalnych pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi. Było to możliwe poprzez promowanie idei równości kobiet i mężczyzn na rynku pracy, propagowanie przedsiębiorczości i samoorganizacji, rozwijanie aktywności społecznej oraz integracji zawodowej. Projekt skierowany został bezpośrednio do kobiet zamieszkujących obszary wiejskie. Dzięki zaangażowaniu w projekt, kobiety miały szansę zostać lokalnymi liderkami, animującymi działania społeczno – gospodarcze na rzecz środowiska lokalnego. W ramach projektu utworzona została Akademia Kobiet Aktywnych. Projekt był realizowany poprzez warsztaty i seminaria edukacyjno – informacyjne odbywające się na terenie całego kraju. W projekcie wzięło udział 640 kobiet zamieszkujących tereny wiejskie. Wśród beneficjentek były sołtyski, radne gmin, kobiety prowadzące działalność społeczną i gospodarczą lub chcące się w nią zaangażować. Wiedza zdobyta podczas szkoleń przeprowadzonych w ramach projektu pozwoliła lokalnym liderkom na założenie lub włączenie się w działanie szeregu organizacji pozarządowych, partnerstw i inicjatyw lokalnych, pozyskanie funduszy na rzecz rozwoju społecznego i ekonomicznego. W latach 2006-2008 rząd zrealizował również dwa projekty badawcze współfinansowane ze środków UE: „*Diagnoza sytuacji społeczno - zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*” oraz „*Wieloaspektowa diagnoza kobiet na rynku pracy,*” których wyniki pozwoliły na uzupełnienie wiedzy na temat różnych aspektów funkcjonowania kobiet na rynku pracy i przyczyniły się do modyfikacji strategii skierowanych na rozwój ich uczestnictwa w rynku pracy również na obszarach wiejskich.

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi w latach 2004 – 2006 realizowano Sektorowy Program Operacyjny *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (SPO)*, oraz *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)*. Działania SPO jak i PROW na lata 2004 – 2006 były zgodne z ustawodawstwem wspólnotowym dotyczącym równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Kryteria dostępu do wsparcia w ramach PROW zostały określone zgodnie z zasadą równości płci. W przypadku SPO „*Restrukturyzacja...*”, udział obydwu płci monitorowany był w zakresie następujących działań i przedstawiał się następująco:

- działanie 1.1 „*Inwestycje w gospodarstwach rolnych*” – kobiety stanowiły 14% beneficjentów działania,

- działanie 1.2 „*Ułatwianie startu młodym rolnikom*” – kobiety stanowiły 28% beneficjentów działania,
- działanie 1.3 „*Szkolenia*” – kobiety stanowiły 26% beneficjentów działania,
- działanie 1.4 „*Wsparcie doradztwa rolniczego*” – kobiety stanowiły 30% beneficjentów działania,
- działanie 2.4 „*Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów*” – kobiety stanowiły 23% beneficjentów działania.

W większości przypadków beneficjentami działań byli wszyscy członkowie gospodarstwa korzystającego z dofinansowania. Obecnie realizowany jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 – 2013. Działania realizowane w ramach tego programu będą miały znaczący wpływ na beneficjentów i na obszary wiejskie poprzez oddziaływania ekonomiczno-społeczne oraz środowiskowe i tym samym korzystnie wpłyną na poprawę jakości życia kobiet wiejskich. W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 kwestie równości kobiet i mężczyzn są realizowane na poziomie programowania i wdrażania. W odniesieniu do niektórych działań notuje się przewagę mężczyzn wśród beneficjentów, choć często nierównowaga pod tym względem jest mniejsza, niż wynikałoby to ze statystyk ogólnych dotyczących np. udziału procentowego kobiet wśród prowadzących gospodarstwa rolne. Kobiety wiejskie mogą korzystać ze wsparcia oferowanego w ramach poszczególnych działań tego Programu, które pozytywnie wpływają na wzrost aktywności społeczno-zawodowej mieszkańców wsi. W Programie tym realizowane są między innymi dwa działania nakierowane na rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich: *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* oraz *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw*. W ramach w/w działań wspierane jest podejmowanie lub rozwijanie na terenach wiejskich dodatkowej działalności pozarolniczej w zakresie: usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, usług dla ludności, sprzedaży hurtowej i detalicznej, rzemiosła lub rękodzielnictwa, robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych, usług turystycznych oraz związanych ze sportem rekreacją i wypoczynkiem, usług transportowych, usług komunalnych, przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych, magazynowania lub przechowywania towarów, wytwarzania produktów energetycznych z biomasy, rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych. Istotne dla aktywizacji kobiet wiejskich są również m.in. takie działania z PROW 2007 – 2013 jak: szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie, ułatwianie startu młodym rolnikom, korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów, modernizacja gospodarstw rolnych, zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności.

W ramach PROW 2007 - 2013 wspierane jest również tworzenie forów wymiany wiedzy, najlepszych praktyk i doświadczeń na poziomie krajowym i międzynarodowym na temat sytuacji kobiet poprzez funkcjonującą Krajową Sieć Obszarów Wiejskich. Wdrażane jest również podejście Leader, którego celem m.in. jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi. Leader jest podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, polegającym na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego.

Ponadto kobiety z obszarów wiejskich wchodziły w skład organów decyzyjnych Lokalnych Grup Działania posiadających status organizacji pozarządowych, które są

wspierane ze środków PROW 2007-2013. W przypadku 29% tych organizacji poziom udziału kobiet przekracza 50%. W ramach Lokalnych Strategii Rozwoju realizowanych przez Lokalne Grupy Działania (LGD) możliwa jest również realizacja tzw. „małych projektów” (są to projekty przyczyniające się do poprawy jakości życia lub różnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach działań osi 3 - *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*, pod warunkiem spełnienia kryteriów dostępu i wyboru, dla których całkowita wartość projektu wynosi od 4,5 tys. zł do 100 tys. zł). W grupie beneficjentów tej formy wsparcia widać wyraźny udział kobiet, które:

- stanowią 67% osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej,
- stanowią 50% osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Udział kobiet w realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2007-2013) przedstawia następująca tabela:

Tabela: Udział kobiet w realizacji PROW 2007-2013 (wybrane działania)

Nr i nazwa działania		Odsetek kobiet korzystających ze wsparcia
112	Ułatwianie startu młodym rolnikom	15%
113	Renty strukturalne	25%
114	Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	11%
121	Modernizacja gospodarstw rolnych	17%
132	Uczestnictwo w systemach jakości żywności	26%
211,212	Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	4%
214	Program rolnośrodowiskowy	21%
221,223	Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	29%
311	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	24%
312	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	21%

ŹRÓDŁO: Sprawozdanie z realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 – I półrocze 2010 – dane narastające wg stanu na dzień 30.06.2010.

Udział kobiet wiejskich w kształtowaniu polityki rolnej i gospodarczej

88.

Wpływ na kształtowanie polityki rolnej i gospodarczej w Polsce mają organizacje rolnicze, przede wszystkim związki zawodowe rolników indywidualnych, społeczno-zawodowe organizacje rolników oraz samorząd rolniczy (izby rolnicze), które reprezentują interesy zawodowe i ekonomiczne swoich członków. Organizacje te działają na podstawie aktów prawnych, które gwarantują tym organizacjom współuczestniczenie w kształtowaniu i realizacji polityki rolnej, tj. ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. *o związkach zawodowych rolników indywidualnych* (Dz. U. Nr 20, poz. 106, z późn. zm.), ustawy z dnia 8 października 1982 r. *o społeczno-zawodowych organizacjach rolników* (Dz. U. Nr 32, poz. 217, z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. *o izbach rolniczych* (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz.

927, z późn. zm.). Członkami ww. organizacji rolniczych są zarówno kobiety jak i mężczyźni z terenów wiejskich, którzy wchodzi w skład władz tych organizacji. W organizacji kółek rolniczych stosowana jest zasada, zgodnie z którą w każdej strukturze jednostki organizacyjnej, począwszy od kółka rolniczego na wsi poprzez gminne czy regionalne związki do Krajowego Związku Rolników Kółek i Organizacji Rolniczych, kobieta jest zawsze wiceprezesem, nawet wówczas gdy inna kobieta pełni funkcję prezesa. Należy również wskazać, że zgodnie z ustawą o izbach rolniczych członkostwo w samorządzie rolniczym jest obowiązkowe dla wszystkich (bez względu na płeć) podatników podatku rolnego. Udział kobiet w ogólnej liczbie delegatów do izb rolniczych kształtuje się na poziomie 13% przy czym obserwuje się wzrost udziału kobiet wśród członków walnych zgromadzeń wojewódzkich izb rolniczych (z 10,95% w kadencji w latach 2002-2006 do 14,17% w kadencji w latach 2007-2011) oraz spadek udziału kobiet w zarządach wojewódzkich izb rolniczych (z 15% w kadencji w latach 2004 – 2006 do 9,23% w kadencji w latach 2007-2011). Szczególną formą zorganizowania kobiet wiejskich są koła gospodyń wiejskich. Są one społeczno-zawodowymi organizacjami rolników, funkcjonującymi w oparciu o przepisy ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Koła gospodyń wiejskich, jako wyodrębnione jednostki kółek rolniczych działają na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich oraz ich rodzin. Koła gospodyń wiejskich mają swoją reprezentację we wszystkich statutowych organach kółek rolniczych. Działalność kół gospodyń wiejskich odbywa się na podstawie uchwalonego regulaminu określającego m.in. cele i zadania, uprawnienia i obowiązki członków oraz tryb podejmowania uchwał przez organy koła a także uprawnienia i obowiązki tych organów. Udział w działalności kół mogą brać także kobiety nie będące członkami kółka rolniczego, ale związane charakterem pracy ze środowiskiem wiejskim. We wsiach, w których nie działają kółka rolnicze mogą być zakładane samodzielne koła gospodyń wiejskich i wówczas działają one na podstawie regulaminu zarejestrowanego w wojewódzkim związku rolników, kółek i organizacji rolniczych. Zasady współuczestnictwa społeczno-zawodowych organizacji rolników, w tym kół gospodyń wiejskich, w kształtowaniu oraz realizacji polityki rolnej oraz współpracy organów administracji rządowej i samorządowej z tymi organizacjami szczegółowo określa *rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 maja 1983 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników* (Dz. U. Nr 27, poz. 132, z późn. zm.). W stosunku m.in. do kół gospodyń wiejskich organy gmin i organy powiatów zobowiązane są przede wszystkim do informowania tych organizacji o zamierzonych kierunkach kształtowania i realizacji polityki rolnej oraz współdziałania z nimi we wszystkich sprawach dotyczących interesów społecznych i zawodowych rolników. Organy te mają obowiązek przesyłania aktów prawnych do społeczno-zawodowych organizacji rolników, w tym także do kół gospodyń wiejskich, w celu ich zaopiniowania, odbywania ze społeczno-zawodowymi organizacjami rolników wspólnych narad i posiedzeń oraz uwzględniania przedstawicieli tych organizacji w zespołach konsultacyjno-doradczych. Z mocy ustawy wynika również obowiązek zasięgania przez organy administracji rządowej w województwie oraz organy samorządu terytorialnego opinii właściwej miejscowo izby rolniczej o projektach aktów prawa miejscowego dotyczących rolnictwa, rozwoju wsi i rynków rolnych. Na terenach wiejskich działają też bardzo aktywnie inne stowarzyszenia kobiet wiejskich.

Aktywność zawodowa kobiet wiejskich

89.

W okresie sprawozdawczym struktura pracujących w rolnictwie indywidualnym według płci przedstawiała się następująco:

Tabela. Struktura pracujących w rolnictwie indywidualnym na wsi według płci

Wyszczególnienie	I kwartał 2003 r.	I kwartał 2010 r.
<i>W % ogółem</i>		
Ogółem	100,0	100,0
Mężczyźni	55,2	54,9
Kobiety	44,8	45,1

Źródło: GUS, Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)
Prezentowane wyniki dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej.

Sytuacja zdrowotna kobiet mieszkających na wsi

90.

Współczynnik zgonów³⁸ kobiet wiejskich od 2002 roku oscyluje wokół 9 i ma tendencję stałą. Jest on wyższy od współczynnika umieralności kobiet w miastach. Jednak z uwagi na wzrost wskaźnika w miastach różnica ta ulega stopniowemu zmniejszeniu. W 2002 roku współczynnik zgonów kobiet w mieście wynosił 8,2 a na wsi 9,0; natomiast w 2009 roku przedstawiał się on odpowiednio: 9,1 i 9,3. Główną przyczyną zgonów wśród kobiet wiejskich są choroby układu krążenia – od 2002 roku blisko 60% wszystkich przyczyn. Na drugim miejscu znajdują się nowotwory, które stanowią ok. 1/5 zgonów i od 2002 roku wskaźnik ten ma tendencję wzrostową: w 2002 roku kształtował się on na poziomie 18,8 natomiast w 2009 wyniósł 20,0. Współczynnik zgonów położniczych nie wykazuje zróżnicowania terytorialnego, od 2002 roku – zarówno na wsi, jak i w miastach – wynosi on ok. 0,01.

Tabela. Przeciętne dalsze trwanie życia (wieś)

WIEŚ	Kobiety	Mężczyźni
2002	79,1	70,0
2003	79,2	70,0
2004	79,5	70,3
2005	79,6	70,3
2006	79,9	70,6
2007	80,1	70,4
2008	80,2	70,7
2009	80,2	71,0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2010.

Głównym celem opieki medycznej nad kobietami w ciąży, zarówno w mieście jak i na wsi, jest zapewnienie prawidłowego przebiegu ciąży oraz jak najwcześniejsza identyfikacja ewentualnych czynników ryzyka, umożliwiająca objęcie pacjentek opieką medyczną odpowiadającą ich potrzebom zdrowotnym. Sprawują ją w każdej gminie lekarze ginekolodzy, lekarze podstawowej opieki zdrowotnej, w tym lekarze rodzinni oraz położne. W przypadkach ciąży o podwyższonym ryzyku – opiekę medyczną przejmowały poradnie specjalistyczne zorganizowane na wyższych poziomach referencyjnych tej opieki oraz oddziały patologii ciąży. Poradnie ogólne, poradnie dla kobiet oraz szpitale zapewniały

³⁸ Współczynnik zgonów (ogólny) - liczba zgonów w stosunku do 1000 ludności zameldowanej na pobyt stały.

opiekę medyczną dostosowaną do stopnia ryzyka ciąży. Istnieje jednak potrzeba zwiększenia częstości wczesnego objęcia opieką medyczną kobiet podczas ciąży, zwłaszcza na terenach wiejskich. Zależy to przede wszystkim od świadomości kobiet, co do potrzeby takiej opieki i wczesnego zgłaszania się kobiet w ciąży do lekarza. Ocena stopnia ryzyka ciążowego służy między innymi określeniu grupy kobiet ciężarnych, u których ryzyko nieprawidłowego przebiegu ciąży i rozwoju płodu było większe. Pacjentki te były kierowane do ośrodków referencyjnych zajmujących się rozpoznawaniem schorzeń płodu i zaburzeń jego rozwoju oraz leczeniem. W przypadku zmniejszonego dostępu do niektórych świadczeń podejmowane są inicjatywy mające na celu wyrównanie tej dostępności. W przypadku *Narodowego Programu Zwalczania Chorób Nowotworowych (Populacyjny program profilaktyki i wczesnego wykrywania raka szyjki macicy oraz Populacyjny program wczesnego wykrywania raka piersi)*, dla kobiet z terenów wiejskich jest organizowany transport (finansowany ze środków Ministerstwa Zdrowia) do miast w celu wykonania badań cytologicznych i mammograficznych. W przypadku terenów, na których występuje niska zgłaszalność na badania cytologiczne i mammograficzne Narodowy Fundusz Zdrowia kontraktował świadczenia w systemie mobilnym – w związku z czym na terenach wiejskich cytologia i mammografia mogą być wykonywane w cytomammobusach przemieszczających się pomiędzy różnymi miejscowościami.

Dostęp do zabezpieczenia społecznego

91.

Zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn ma swój wyraz w polskim systemie ubezpieczenia społecznego rolników. Ubezpieczeniem społecznym rolników objęci są rolnicy spełniający ustawowe kryteria, przy czym współmałżonka rolnika definiuje się tak samo jak rolnika, chyba że ten małżonek nie pracuje w gospodarstwie rolnym ani w gospodarstwie domowym bezpośrednio związanym z tym gospodarstwem rolnym. Podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie mają zagwarantowane m.in. takie świadczenia jak: emeryturę rolniczą, rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, zasiłek chorobowy, zasiłek macierzyński. W latach 2007 – 2010 udział procentowy kobiet w ogólnej liczbie ubezpieczonych w systemie rolnym utrzymywał się na stałym poziomie około 48% i podobnie w tym okresie na stałym poziomie utrzymywał się udział kobiet wśród pobierających świadczenia emerytalno-rentowe (ponad 68%). Udział kobiet w rehabilitacji leczniczej systemu rolnego w 2010 r. wynosił 56,4%. Kobiety na obszarach wiejskich mają dostęp do świadczeń z pomocy społecznej na zasadach ogólnych określonych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* oraz dostęp do świadczeń rodzinnych opisanych w pkt. 83 Sprawozdania.

Dostęp do edukacji

92.

Udział procentowy dziewcząt wśród uczniów z terenów wiejskich kształtował się następująco: w roku szkolnym 2002/2003 – w szkołach podstawowych – 48,68 % na wsi i 48,53% w mieście; w gimnazjach - 48,26% na wsi i 48,36% w mieście; w szkołach ponadgimnazjalnych – 49,54% (brak porównania miasto - wieś); w roku szkolnym 2005/2006 – w szkołach podstawowych – 48,63% na wsi i 48,54% w mieście; w gimnazjach – 48,43% na wsi i 48,61% w mieście; w szkołach ponadgimnazjalnych – 48,67% (brak porównania miasto - wieś); w roku szkolnym 2009/2010 – w szkołach podstawowych – 48,57% na wsi i 48,38% w mieście; w gimnazjach – 48,14% na wsi i 47,91% w mieście; w szkołach ponadgimnazjalnych – 48,95% na wsi i 49,32% w mieście.

Tabela. Kobiety w wieku 15 lat i więcej wg wykształcenia

POZIOM WYKSZTAŁCENIA	Ogółem kobiety	Kobiety z terenów wiejskich wg wykształcenia	Udział kobiet z terenów wiejskich w ludności ogółem wg poszczególnych poziomów wykształcenia
W odsetkach			
OGÓLEM	100,0	100,0	35,6
Wyższe	10,8	5,1	16,9
Policealne	4,8	3,0	22,6
Średnie razem	31,5	22,8	25,8
zawodowe	19,5	16,4	30,0
ogólnokształcące	12,0	6,4	19,1
Zasadnicze zawodowe	17,5	21,5	43,8
Podstawowe ukończone	29,9	40,4	48,2
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	5,5	7,1	45,8

Zródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny 2002.

Dostęp do usług doradztwa rolniczego

93.

Usługi doradztwa rolniczego były realizowane na podstawie ustawy z dnia 22 października 2004 r. *o jednostkach doradztwa rolniczego* (Dz. U. Nr 251, poz. 2507 z późn. zm.). Usługi są powszechnie dostępne. Kobiety korzystały najczęściej z doradztwa w zakresie unowocześniania wiejskiego gospodarstwa domowego, rozwoju agroturystyki, promocji produktów lokalnych i regionalnych. Kobiety uczestniczyły w prowadzonych przez ośrodki doradztwa szkoleniach czy w organizowanych przez ośrodki festynach i wystawach artykułów rolno-spożywczych, żywności ekologicznej, żywności regionalnej i lokalnej, imprezach promujących lokalną tradycję i dziedzictwo kulturowe a także targach agroturystycznych promując wieś jako atrakcyjne miejsce wypoczynku.

Prawo do nabycia i gospodarowania nieruchomościami rolnymi

94.

Kobieta i mężczyzna mają w Polsce równe prawa do nabycia i gospodarowania nieruchomościami rolnymi. Kwestie nabywania nieruchomości rolnych w Polsce są uregulowane w Konstytucji RP (m.in. art. 12, 21, 23 i 59), *Kodeksie cywilnym* oraz ustawach szczególnych i wydanych do nich rozporządzenia. Przepisy szczególne to m.in.: ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. *o kształtowaniu ustroju rolnego* (Dz. U. z 2012 r. poz. 803) oraz ustawa z dnia 19 października 1991 r. *o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa* (Dz. U. z 2007r. Nr 231, poz. 1700, z późn. zm.). Żadna z powyższych ustaw nie różnicuje sytuacji prawnej kobiet i mężczyzn.

Ubóstwo kobiet na terenach wiejskich

95.

Jednym ze wskaźników obrazujących ubóstwo jest odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji. Wskaźnik ten od lat jest wyraźnie wyższy wśród gospodarstw domowych mieszczących się na terenach wiejskich. W 2006 r. na wsi mieszkało o 7 punktów procentowych więcej osób żyjących poniżej minimum egzystencji niż w mieście, w 2010 r. różnica między wsią a miastem zmniejszyła się do 6 punktów procentowych. Jeśli analizuje

się osoby zamieszkujące w gospodarstwach domowych według płci osoby odniesienia,³⁹ to widoczna jest różnica. W gospodarstwach domowych, w których najwyższe dochody uzyskuje kobieta odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji jest wyższy, różnica ta wyraźniej widoczna jest na terenach wiejskich. Zagrożenie ubóstwem wśród osób samotnych i rodziców samotnie wychowujących dzieci kształtuje się inaczej. Wśród kobiet mieszkających samotnie lub jedynie z dziećmi odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji jest niższy niż wśród mężczyzn w analogicznej sytuacji. Oczywiście i w tych grupach w zdecydowanie gorszej sytuacji znajdują się mieszkanki wsi.

TABELA. Osoby żyjące poniżej minimum egzystencji według osoby odniesienia w gospodarstwie domowym w mieście i na wsi w roku 2006 i 2010 (dane w %)⁴⁰

Osoby w gospodarstwach domowych:	2006			2010		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
Ogółem	7,8	5,2	12,0	5,7	3,4	9,4
w których osobą odniesienia jest:						
kobieta	8,5	6,1	13,2	6,5	4,1	11,2
mężczyzna	7,4	4,7	11,4	5,4	3,1	8,7
samotna kobieta	1,2	0,7	3,1	1,4	0,6	4,0
samotny mężczyzna	3,6	1,7	8,7	3,7	2,3	7,0
matka z dziećmi na utrzymaniu	11,1	9,9	16,6	7,3	6,3	12,0
ojciec z dziećmi na utrzymaniu	13,1	9,1	24,1	12,9	7,3	26,0

Źródło: Badanie budżetów gospodarstw domowych, GUS.

Artykuł 15. Równość wobec prawa i w sprawach obywatelskich

96.

W okresie sprawozdawczym nie istniały przepisy lub instrumenty, które ograniczałyby zdolność prawną kobiet. Kobiety i mężczyźni mieli identyczne prawa w kwestii zawierania wszelkiego rodzaju umów, rozporządzania majątkiem lub do wykonywania testamentu lub kurateli nad spadkiem. W zakresie uprawnień procesowych kobiety na równi z mężczyznami posiadały zdolność sądową i zdolność procesową (prawo do pozywania i stawiania przed sądem oraz prawo do podejmowania czynności procesowych). Kobiety miały równy z mężczyznami dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej. Przepisy prawa nie przewidywały specjalnych środków lub mechanizmów procesowych, dostępnych wyłącznie kobietom i służących ułatwieniu składania zeznań. Niemniej jednak, jak już wspomniano w części poświęconej art. 5 Konwencji, w przypadku kobiet – ofiar niektórych przestępstw, stosuje się w praktyce pewne rozwiązania, których zadaniem jest udzielenie dodatkowej pomocy lub eliminacja zbędnego stresu związanego z przebiegiem postępowania prawnego. I tak w przypadku np. ofiar przestępstw przemocy domowej lub przemocy seksualnej policja, prokuratura lub sąd były zobowiązane udzielić wyczerpującej informacji o dostępnej pomocy prawnej, psychologicznej i innej udzielanej ofiarom przestępstw np. w ramach *Sieci Pomocy*

³⁹ Zgodnie z metodologią Badania budżetów gospodarstw domowych osobą odniesienia w gospodarstwie domowym jest osoba o najwyższych dochodach. Kategoria „osoba odniesienia” zastąpiła kategorię „głowa gospodarstwa domowego”.

⁴⁰ Ze względu na różnice metodologiczne w obliczaniu wskaźnika minimum egzystencji dane za lata wcześniejsze niż 2006 r. są nieporównywalne z danymi z lat 2006-2010.

Ofiarom Przepęstw. Natomiast w przypadku przęstw przemocy seksualnej ofiara takich przęstw na etapie postępowania przygotowawczego powinna zostać przesłuchana przez osobę tej samej płci, w miarę możliwości w pomieszczeniu zapewniającym zachowanie intymności.

Artykuł 16. Równość w małżeństwie i wobec prawa rodzinnego

Zmiany w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych

97.

Akty prawne regulujące stosunki małżeńskie i rodzinne zostały wymienione w poprzednich sprawozdaniach. W okresie sprawozdawczym nastąpiły zmiany w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*. W dniu 20 stycznia 2005 r. weszła w życie nowelizacja *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* uchwalona w dniu 17 czerwca 2004 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1691) dotycząca zmian w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych. Swoboda małżonków polegająca na możliwości umownego kształtowania stosunków majątkowych między nimi, uległa istotnemu poszerzeniu na skutek wprowadzonych zmian. Oprócz znanych już polskiemu systemowi prawnemu ustrojów „rozszerzonej” wspólności oraz rozdzielności majątkowej wprowadzono rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków.

Zmiany w zakresie zarządzania i sprzedaży wspólnego majątku

98.

Zgodnie z *Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym* oboje małżonkowie byli obowiązani współdziałać w zarządzie majątkiem wspólnym, w szczególności udzielać sobie wzajemnie informacji o stanie majątku wspólnego, o wykonywaniu zarządu i o zobowiązaniach obciążających majątek wspólny. Każdy z małżonków mógł samodzielnie zarządzać majątkiem wspólnym, z wyjątkami określonymi w ustawie. Wykonywanie zarządu obejmowało czynności, które dotyczyły przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzających do zachowania tego majątku. Nowelizacja *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* ze stycznia 2005 roku wprowadziła katalog czynności prawnych, które wymagają zgody drugiego małżonka (należy do nich m.in. sprzedaż wspólnej nieruchomości) lub wymagają ich potwierdzenia. W przeciwnym razie czynność jest nieważna. Jeżeli jeden z małżonków odmawiał zgody wymaganej do dokonania czynności, albo jeżeli porozumienie z nim napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody, drugi małżonek mógł zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności. Sąd udzielał zezwolenia, jeżeli dokonania czynności wymagało dobro rodziny. Z ważnych powodów sąd mógł na żądanie jednego z małżonków pozbawić drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym; mógł również postanowić, że na dokonanie czynności prawnej, która wymaga zgody małżonka, zamiast zgody będzie potrzebne zezwolenie sądu.

Zmiany w zakresie prawa upadłościowego i naprawczego

99.

Kobiety mają takie same jak mężczyźni prawa w zakresie posiadania, nabywania i sprzedaży majątku. W poprzednim okresie sprawozdawczym wpływ na prawa kobiety mogło mieć jedynie ogłoszenie niewypłacalności męża w związku z prowadzeniem przez niego działalności gospodarczej w formie indywidualnej. Obecnie sytuacja uległa zmianie z uwagi na wprowadzenie do polskiego porządku prawnego możliwości ogłoszenia upadłości nie tylko wobec podmiotu gospodarczego, ale również osoby indywidualnej. W dniu 31 marca 2009 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - *Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (Dz. U. Nr 234, poz. 1572), która wprowadziła instytucję w postaci upadłości konsumenckiej

(procedura oddłużeniowa, którą mogą zastosować osoby fizyczne, które nie prowadzą działalności gospodarczej). Przepisy te nie mają charakteru dyskryminacyjnego. W wypadku gdy małżonek ogłosi upadłość, w skład masy upadłości wchodzi jego majątek odrębny i majątek wspólny małżonków, ale wspólność ustawowa między mężem a żoną ustaje z mocy art. 124 prawa upadłościowego i naprawczego. Majątek osobisty małżonka bankrutującej osoby, np. mieszkanie nabyte jeszcze przed ślubem, nie wchodzi do masy upadłości. Wcześniej zasada ta dotyczyła tylko upadłości osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą, teraz objęła też konsumentów. Małżonek upadłego mógł więc dochodzić w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu udziału w majątku wspólnym, zgłaszając tę wierzytelność sędziemu-komisarzowi.

Prawo do alimentów

100.

W toku sprawy o rozwód małżonek mógł zgłosić żądanie przyznania alimentów na własne utrzymanie. Wystarczyło zgłoszenie wniosku o alimenty na rozprawie w obecności drugiego małżonka lub na piśmie. Decydujące znaczenie miało rozstrzygnięcie sądu, kto był winny rozkładu pożycia. Zgodnie z przepisami *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* małżonek, który znajdował się w niedostatku i nie był uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia, mógł żądać od drugiego małżonka rozwiedzionego alimentów w zakresie odpowiadającym swoim usprawiedliwionym potrzebom oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego. Obowiązek dostarczania środków utrzymania małżonkowi rozwiedzionemu wygasł po 5 latach od orzeczenia rozwodu lub po zawarciu nowego związku małżeńskiego przez osobę uprawnioną do alimentów. Jeżeli jednak jeden z małżonków został uznany za wyłącznie winnego, a rozwód pociągał za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego, wtedy, na żądanie, sąd mógł zasądzić alimenty dla tego małżonka, chociażby ten nie znajdował się w niedostatku. W tej sytuacji nie występowało czasowe ograniczenie trwania obowiązku alimentacyjnego. Osoba, na rzecz której zostały zasądzone alimenty od byłego małżonka, mogła dochodzić swoich praw na drodze egzekucji sądowej.

Konkubinat

101.

Tak jak w poprzednim okresie sprawozdawczym, pożycie w konkubinacie nie powodowało powstania wspólnego majątku partnerów. Wieloletnie wspólne zamieszkiwanie nie powodowało, że w razie śmierci jednego z nich drugiemu przysługiwać będzie prawo do spadku (na mocy dziedziczenia ustawowego) chyba, że zmarły pozostawił testament. Konkubenci nie mogli złożyć wspólnego zeznania podatkowego. Na osobach żyjących w konkubinacie nie ciążył wzajemny obowiązek alimentacyjny, nie istniał również po zakończeniu związku. Ewentualne rozliczenia z tytułu wzajemnych nakładów poczynionych na majątki każdego z byłych konkubentów, mogły być regulowane w drodze umowy lub na drodze sądowej w trybie powództwa cywilnego.

Prawo do opieki nad dziećmi po rozwodzie

102.

W okresie sprawozdawczym kobiety i mężczyźni mieli takie samo prawo do opieki nad dziećmi, a stan cywilny kobiety nie miał na nie wpływu. Zgodnie z *Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym*, sąd mógł powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, lub jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka. Sąd orzekał również o kontaktach

rodziców z dzieckiem oraz w jakiej wysokości każdy z małżonków był obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Nowelizacja art. 58 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* z dnia 13 czerwca 2009 r. umożliwiła rodzicom stworzenie planu opieki rodzicielskiej w której określali zakres swojej odpowiedzialności za poszczególne obszary aktywności życiowej dziecka, który to plan małżonkowie powinni byli przedstawić na pierwszej rozprawie sądowej w sprawie o rozwód. Sąd uwzględniał porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli było ono zgodne z dobrem dziecka. Na podstawie nowego art. 113⁴ sąd opiekuńczy orzekając w sprawie kontaktów z dzieckiem, może zobowiązać rodziców do określonego postępowania, w szczególności skierować ich do placówek lub specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń.

Od 2005 r. wszystkie sprawy cywilne, w tym rozwodowe, mogą być odsyłane do mediacji chyba, że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia. W sytuacji, gdy na mediację strony kieruje sąd i w toku postępowania zostanie zawarta ugoda przed mediatorem strona, która uiściła opłatę sądową otrzyma zwrot opłaty od pisma wszczynającego postępowanie do wysokości $\frac{3}{4}$ części opłaty. W okresie sprawozdawczym opiekę nad dzieckiem po rozwodzie sprawowała głównie matka dziecka lub oboje rodzice. W latach 2003-2010 wykonywanie władzy rodzicielskiej powierzono matce (ok. 60% przypadków), matce i ojcu (ok. 35%) i ojcu (4%). (Tabela A.16.1. Aneks).

Przysposobienie, opieka i kuratela

103.

Zgodnie z *Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym* (art. 115 § 1) wspólnie przysposobić dziecko mogli tylko małżonkowie. Przysposobienie przez jednego z małżonków nie mogło nastąpić bez zgody drugiego małżonka. W Polsce opiekę nad dzieckiem ustanowić może jedynie sąd opiekuńczy, jeżeli żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo jeżeli rodzice nie są znani. Sąd opiekuńczy ustanawiał również opiekuna. Mężczyźni i kobiety na takich samych zasadach mogli zostać opiekunem, sprawować kuratelę i występować o przysposobienie dzieci.

Obowiązek alimentacyjny

104.

Zgodnie z przepisami *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, rodzice byli w równym stopniu zobowiązani do zaspokajania potrzeb małoletniego dziecka stron. Obowiązek alimentacyjny ciążył na rodzicu bez względu na władzę rodzicielską nad dzieckiem. Był zobowiązany płacić na utrzymanie dziecka również wtedy, gdy sąd pozbawił go tej władzy lub ją zawiesił. Jeśli osoba zobowiązana do płacenia alimentów uchylała się od tego obowiązku, zgodnie z prawem polskim organem umocowanym do prowadzenia egzekucji był komornik działający przy sądzie rejonowym. W tym celu, należało złożyć u niego orzeczenie sądowe zaopatrzone w klauzulę wykonalności (tzw. tytuł wykonawczy) wraz z wnioskiem o wszczęcie egzekucji. Działania komornika poprzedzone były wezwaniami wierzyciela do dobrowolnej zapłaty należnej kwoty oraz postępowaniem sądowym, w którym sąd zasądza dłużną kwotę na rzecz wierzyciela. Egzekucja wiązała się z kosztami. Dłużnik nie dokonując dobrowolnej zapłaty narażał się na podwyższenie sumy dłużnej o koszty postępowania egzekucyjnego. W ramach prowadzonej egzekucji, komornik mógł zająć wynagrodzenie za pracę dłużnika alimentacyjnego, jego środki na rachunku w banku lub nieruchomości. Poza tym, konto

dłużnika alimentacyjnego mogło zostać zablokowane przez urząd skarbowy. Wtedy, jeżeli występowały nadpłaty podatkowe, zostawały one zaliczone na poczet alimentów. Na czynności komornicze lub ich zaniechanie, przysługiwała skarga do Prezesa Sądu Rejonowego. Dłużnik alimentacyjny mógł zostać zobowiązany przez gminę do zarejestrowania się w urzędzie pracy (jeżeli nie pracował i to było powodem niepłacenia na dzieci). Urząd pracy powinien skierować go np. do prac interwencyjnych lub robót publicznych. Niepłacenie alimentów było przestępstwem określonym w *Kodeksie karnym* (art. 209 § 1 k.k.). Karą za niepłacenie alimentów mogła być kara grzywny, ograniczenia wolności, a nawet pozbawienie wolności do dwóch lat. W sytuacji gdy dłużnik nie wykonywał żadnej pracy zarobkowej i nie posiadał żadnych dóbr materialnych z których można by egzekwować należności, osoba uprawniona do pobierania alimentów mogła wystąpić na drogę postępowania sądowego o zasądzenie alimentów od rodziny dłużnika. W przypadku bezskuteczności egzekucji dziecko uprawnione do alimentów od swojego rodzica mogło ubiegać się o pomoc finansową z budżetu państwa.

Zmiany dotyczące definicji macierzyństwa i ojcostwa 105.

Zgodnie z ustawową definicją matki, wprowadzoną do *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* nowelizacją z dnia 6 listopada 2008 roku, w świetle prawa matką stawała się wyłącznie kobieta, która urodziła dziecko (art. 61⁹ k.r.o.) i to ona zostawała wpisana do aktu urodzenia jako matka dziecka. Fakt, że surogatka nie była "genetyczną" matką dziecka nie mogło stanowić podstawy do zaprzeczenia jej macierzyństwa. Natomiast uznanie ojcostwa miało się opierać na fakcie (oświadczeniu wiedzy, a nie oświadczeniu woli), czyli potwierdzeniu ojcostwa. Można zaprzeczyć ojcostwu, jeżeli nie ma biologicznego pokrewieństwa.

Umowa zawarta w celu określenia, kto był matką dziecka, musiała zostać uznana za niezgodną z prawem i zasadami współżycia społecznego, a więc za nieważną (art. 58 § 1 i 2 K.c.).